



T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ PROGRAMI

KATILMA HESAPLARININ MAHİYETİ ve HUKUKİ YAPISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE ÜNAL

DOÇ. DR. İLHAMİ ÖZTÜRK

Ankara, 2018

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ PROGRAMI

KATILMA HESAPLARININ MAHİYETİ ve HUKUKİ YAPISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE ÜNAL

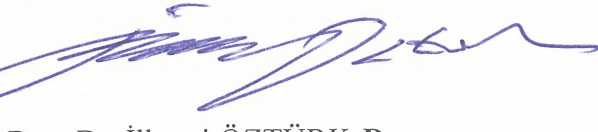
DOÇ. DR. İLHAMİ ÖZTÜRK

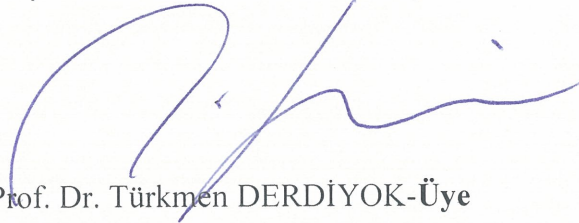
Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Emre ÜNAL tarafından hazırlanan “Katılma Hesaplarının Mahiyeti ve Hukuki Yapısı” başlıklı bu çalışma, 06/12018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.



Prof. Dr. Mustafa Umur TOSUN-**Başkan**


Doç. Dr. İlhami ÖZTÜRK-**Danışman**


Prof. Dr. Türkmen DERDİYOK-**Üye**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.




Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

Emre ÜNAL

TEŞEKKÜR

Tezimin her aşamasında hiÇbir bilgi ve emeğini benden esirgemeyen hocam Sayın DoÇ. Dr. İlhami ÖZTÜRK'e teşekkür ederim.

Ayrıca hayatımın her alanında her daim maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

Tez dönemi boyunca her türlü desteği ile yanımda olan değerli arkadaşım GülĐin ÇELİK KIZILDAĞ'a teşekkür ederim.

Aralık 2018

Emre ÜNAL

ÖZET

ÜNAL, Emre. Katılma Hesaplarının Mahiyeti ve Hukuki Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Banka, nakit ihtiyaçları göz önünde bulundurarak, tasarruf sahiplerinden fon toplayan ve toplanan bu fonları gerçek ve tüzel kişilere kısa ve uzun vadeli kredi olarak kullandıran, kar hedefiyle çalışmalarını sürdüren finansal aracı niteliğindeki kurumlardır.

Katılım bankacılığı ülkemizde 1985 yılında ilk olarak Özel Finans Kuruluşları adıyla faaliyete başlamıştır. 2005 yılında yapılan düzenlemeyle “Katılım Bankası” unvanını almıştır.

Dünya’da ve ülkemizde gelişmekte olan katılım bankaları, faiz hassasiyeti olan insanların tasarruflarını ekonomiye kazandırılması amacıyla klasik banka hesaplarından farklı olarak çeşitli hukuki niteliklere sahip, saklama ve değerlendirme konusunda alternatif , cari hesaplar ve katılma hesapları ile faaliyet yürüten kurumlardır.

Katılım bankalarını, konvansiyonel bankalardan ayıran en önemli özellik katılma hesapları yoluyla fon toplama ve toplanan bu fonların ekonomiye kazandırılma yöntemleridir. Ticarete konu teşkil eden bankacılık faaliyetleri sonucu mudilerine belli bir getiri oranı taahhüt etmeden, kâr ya da zarar esas alınarak mudilerin katılma hesaplarına yansıtılması katılım bankalarıyla konvansiyonel bankaları birbirinden ayıran bir başka özelliktir.

Bu çalışmada, katılma hesabının işleyişi, özellikleri ve hukuki niteliği ele alınmıştır. Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde genel olarak banka kavramı, ikinci bölümünde katılım bankacılığı uygulamaları ve katılma hesabı irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde katılma hesabının işleyişi, dördüncü bölümünde ise katılma hesaplarının hukuki niteliği analiz edilmiş, ayrıca katılma hesabı sözleşmesinin hukuki mahiyeti itibariyle mevduat sözleşmesi, yatırım fonu sözleşmesi, vedia sözleşmesi, karz sözleşmesi ve ariyet sözleşmesi ile karşılaştırılması yapılmıştır. Bu yapılırken ilk üç bölümdeki kuramsal bilgilerden ve konuya ilişkin yargı kararlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler; Katılma hesabı, katılım bankası, mevduat hesabı sözleşmesi, yatırım fonu, ödünç sözleşmesi

ABSTRACT

ÜNAL, Emre. The participation bank of the legal nature and the legal structure, Master Thesis, Ankara, 2018.

The bank, consideration the cash needs, to collective the funds from the ownership holders and collect this funds to using short and long date credits for real and legal entities, to maintain the benefits of the goals is the financial characteristics institutions.

The participation bank goes into action since 1985 with the his name “Special Finance Institutions”. At the year 2005 the regulation committed the title “The Participation Bank”.

On the earth and at our country the participation banks are developing , people having interest sensibilitys of ownerships to save the economic purpose differently from the classic bank, diversly characteristic legality, to cover-up and assessment about alternatives, this institution comes into action with the current and participation accounts.

The most important characteristic thing to selective the participation bank from the conventonal bank are the funds additions and this funds collections are the method to save the economic. Furthermore, in traderships to form the issue banking transactions results brings the depositor not to promission, base on the incomes or the average the sharing accounts from the depositor reflections seperate the parcitipation bank from the conventional bank.

This thesis discuss specially the legality process of the participation account. This thesis are seperates in four parts, at the first part the term bank is generally explaining, at the second part the execution of the participation bank is explaining and participation account is scrutinised. The third part of the thesis are processing the participation account, the fourth part are analyse the characteristics legality of the participation account, also the qualty of the participation account as the deposits agreement, mutual fund agreement, contract of mandate, mutuuum agreement and the loan agreement are comparing. Byanalysing this we imposed on this first third part institutions information and concerning to this subjectthis thesis benedits the rules.

Key words; Participation account, participation bank, deposit account agreement, mutual fund,

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLO DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	11
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1. Banka Kavramı	13
1.2. Bankacılığın Gelişimi	14
1.2.1. Dünyada Bankacılığın Gelişimi	14
1.2.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi	16
1.3. Bankacılığın Sınıflandırılması	19
1.3.1. Merkez Bankası	19
1.3.2. Mevduat Bankaları.....	20
1.3.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	20
1.3.4. Kıyı Bankacılığı.....	21
1.3.5. Katılım Bankaları	21
1.4. Katılım Bankacılığı ile İlgili Genel Kavramlar	22
1.4.1. Katılım Bankalarının Özellikleri	23
1.4.1.1. Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yapması	23
1.4.1.2. Aracı Kurum Niteliğine Sahip Olması	25
1.4.1.3. Güven Kurumu Niteliğine Sahip Olması	25
1.4.1.4. Banka Niteliğine Sahip Olması	26
1.4.2. Katılım Bankacılığının Amaçları	26
1.4.3. Katılım Bankacılığının Gelişimi	27
1.4.3.1. Katılım Bankacılığının Dünya’daki Gelişimi	28
1.4.3.2. Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi.....	31
1.4.4. Katılım Bankalarının Ekonomideki Yeri	32

2.	KATILIM BANKACILIĞI UYGULAMALARI ve KATILMA HESABI	37
2.1.	Katılım Bankacılığının Türkiye’de Kurumsallaşması.....	37
2.2.	Katılım Bankacılığının Çalışma Esasları	38
2.2.1.	Faizin Yasak Olması	38
2.2.2.	Riskin Paylaşılması	39
2.2.3.	Faaliyet Alanlarının Belirli Olması	39
2.2.4.	Spekülasyonun Yasak Olması	39
2.3.	Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar	39
2.4.	Katılım Bankalarının ve Katılma Hesaplarının Türk Ekonomisine Getirdiği Yenilikler.....	41
2.4.1.	Kaynak İsrafını Önlemek.....	41
2.4.2.	Tasarrufların Sisteme Dahil Edilmesi	41
2.4.3.	Finansman Maliyetlerinin Düşürülmesi	41
2.4.4.	Ekonomik Krizlerin Olumsuz Etkilerini Hafifletme	42
2.4.5.	Ekonominin Kayıt Altına Alınması	42
2.4.6.	Reel Sektörün Finansmanı	43
2.4.7.	İstihdamın Arttırılması	43
2.4.8.	Rekabetin Geliştirilmesi	44
2.5.	Katılım Bankacılığının Hukuki Yapısı.....	44
2.5.1.	1983 – 1999 Dönemindeki Hukuki Yapı	44
2.5.2.	1999 – 2005 Dönemindeki Hukuki Yapı	45
2.5.3.	2005 Sonrası Dönemindeki Hukuki Yapı	49
2.6.	Katılım Bankalarının Çalışma Yöntemleri.....	50
2.6.1.	Fon Toplama Yöntemleri.....	50
2.6.1.1.	Özel Cari Hesaplar	50
2.6.1.2.	Özel Fon Havuzları	51
2.6.1.3.	Katılma Hesapları	51
3.	KATILMA HESAPLARININ MAHİYETİ ve İŞLEYİŞİ	52
3.1.	Genel Olarak Katılma Hesabı	52
3.2.	Katılma Hesaplarının İşleyişi	54
3.2.1.	Fon Kullandırma Yöntemleri	56
3.2.1.1.	Murabaha	57
3.2.1.2.	Müşareke	58
3.2.1.3.	Müşareke-i Mutenakısa	59
3.2.1.4.	İcara	59
3.2.1.5.	Selem veya Selef	60

3.2.1.6.	Karz-ı Hasen (Üretim Dışı Kredi).....	60
3.2.1.7.	Tevrük.....	61
3.2.1.8.	Müzaraa ve Musakat.....	61
3.3.	Hesap Sahibinin Kâr ve Zarara Katılması.....	61
3.4.	Katılım Bankalarında Mudiye Dağıtılacak Kâr Oranın Hedeflemesi ve Mevduat Maliyetinin Hesaplanması	62
3.4.1.	Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu	72
3.4.2.	Katılma Hesapları	76
3.4.2.1.	Katılma Hesaplarına Açılışı İçin Gerekli Şartlar.....	76
3.4.2.2.	Bireysel Hesaplar	76
3.4.2.3.	Kurumsal Hesap	76
3.4.3.	Katılma Hesapları Çeşitleri	77
3.4.3.1.	Katılma Hesabı	77
3.4.3.2.	Çeyiz Hesabı	78
3.4.3.3.	Konut Hesabı.....	78
4.	KATILMA HESAPLARININ HUKUKİ NİTELİĞİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ.....	80
4.1.	Katılma Hesaplarının Özellikleri	84
4.1.1.	Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşme Özelliği	84
4.1.2.	Şarta Bağlı Sözleşme Özelliği.....	84
4.1.3.	Talih ve Tesadüfe Bağlı Sözleşme Özelliği.....	85
4.1.4.	Yazılı Şekle Bağlı Sözleşme Özelliği	86
4.1.5.	Standart Sözleşme Özelliği.....	86
4.2.	Katılma Hesabı Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi ve Benzer Sözleşmelerle Sözleşmeler ile Karşılaştırılması	87
4.2.1.	Mevduat Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması.....	87
4.2.2.	Yatırım Fonu Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması.....	93
4.2.3.	Tüketim Ödücü (Karz) Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması	96
4.2.4.	Vedia Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması	98
4.2.5.	Ariyet Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması.....	99
4.3.	Katılma Hesabı Sözleşmesinin Hukuki Niteliğine İlişkin Değerlendirme	102
SONUÇ.....	105	
KAYNAKÇA.....	107	

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AŞ	: Anonim Şirket
BK	: Borçlar Kanunu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
EFT	: Elektronik Fon Transferi
FED	: Federal Reserve System
KHK	: Kanun Hükmünden Kararname
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting
ÖFK	: Özel Finans Kurumu
ÖFKB	: Özel Finans Kurumu Birliği
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKB	: Türkiye Katılım Bankacılığı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	: Türk Parası
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vb	: Ve benzerleri
vs	: Vesaire
YP	: Yabancı Para

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Katılım Bankalarının Dönem Aktif Büyüklük Sıralaması	35
Tablo 2. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçindeki Payları	36
Tablo 3. Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankaları Arasındaki Farklılıklar	40
Tablo 4. Zorunlu Karşılık Oranları Türk Lirası Yükümlülükler.....	63
Tablo 5. Zorunlu Karşılık Oranları Yabancı Para Yükümlülükler.....	63



GİRİŞ

İslami bankacılık veya diğer adıyla faizsiz bankacılık, islami kurallara göre yaşamını sürdüren insanların klasik bankacılık sisteminin faiz üzerinden yürüttüğü faaliyetlerin dışında kalmayı tercih etmeleri durumunda atıl kalacak fonların faizsiz toplanmasını ve bu fonların fon ihtiyacı olanlara faizsiz bir şekilde aktarımını sağlama esası üzerine kurulmuş finansal bir sistemdir. Ülkemizde katılım bankacılığı olarak da tanımlanan bu sistem ile atıl fonların piyasa sürecine katılması, katılım bankacılığı sisteminin önemli bir işlevidir.

Ortaklığı esas alan faizsiz bankacılık faaliyetleri, 20. yüzyılda müslüman nüfusun fazla olduğu ülkelerde başlamıştır. Büyük buhranın sonucunda yaşanan büyük işsizlikler ve üretim hacminde %35'lere kadar görülen daralmalar ile birlikte yaşanan 2. Dünya Savaşı büyük bir enkaz bırakmıştır. Klasik bankacılık sisteminin faiz üzerine kurulu bir sistem olması dolayısıyla bazı kişilerce kullanılmayan geleneksel bankacılık sistemi islam ülkelerindeki fonların ekonomiye aktarılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İktisadi kalkınma çabalarının artmasıyla islam ülkelerinde bulunan atıl fonların gelişmiş bir bankacılık sistemiyle ekonomiye aktarılması fikri bu bağlamda katılım bankacılığının temellerini oluşturmuştur.

İslamiyetin faize ilişkin bir takım yasaklar taşıması dolayısıyla dini hassasiyeti yüksek kişilerin yatırımlarını değerlendirmek amacıyla faizsiz bankacılık sisteminin temelleri ilk olarak 1963 yılında Mısır'da Ghamr Savings Bank ile atılmıştır. Bu bankanın göstermiş olduğu başarılar ile birlikte 1970'li yıllarda özellikle müslüman ülkelerde bu sistem giderek yaygınlaşmıştır.

Ülkemizdeki katılım bankacılığı Dünya'da uygulanan islami bankacılığın benzeridir. Katılım bankacılığı ilk dönemlerde bankacılık alanı ile sınırlı olarak faaliyetlerde bulunmuş, sonraki dönemlerde ise aracılık ve sigortacılık gibi konuları da kapsayacak şekilde faaliyet alanını genişletmiştir. Günümüzde katılım bankacılığı faiz duyarlılığının yanı sıra kârlılık, hizmet ve ürün kalitesi, yönetici ve personel davranışları, şube sayısı gibi etkenler sayesinde de tercih edilmektedir.

Katılma hesabı emek-sermaye ortaklığı üzerine kurulu bir sistemdir. Banka, mudilerden topladığı fonları ticarete konu unsurlarda değerlendirerek oluşan

kâr/zararı, yatırdıkları paralarla orantılı olarak hesap sahiplerine yansır. Mevduat hesabı sisteminde ise mudiler, konvansiyonel bankalara faizli para verir ve vermiş oldukları paranın vade sonunda ne kadar getiri sağlayacağını önceden yani hesabın açılışı anında bilirler.

Bu çalışmanın amacı katılım bankacılığı ile ilgili genel bilgiler sunmak, katılma hesaplarının mahiyetini ve hukuki niteliğini incelemek, katılma hesabı sözleşmesi ile mevduat hesabı sözleşmelerinin, yatırım fonu sözleşmelerinin, karz sözleşmelerinin, vedia sözleşmelerinin ve ariyet sözleşmelerinin karşılaştırılmasıdır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde bankacılık sistemine ve katılım bankacılığına ilişkin kavramsal bilgilere yer verilmiş, ikinci bölümünde katılım bankacılığı uygulamaları ve katılma hesabı irdelenmiş, üçüncü bölümde katılma hesaplarının mahiyeti ve işleyişi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise ilk üç bölümdeki bilgiler ile yargı kararları ışığında katılma hesaplarının özellikleri, unsurları ve niteliği değerlendirilerek katılma hesabı sözleşmesi ile mevduat hesabı sözleşmesinin, yatırım fonu sözleşmesinin, karz sözleşmesinin, vedia sözleşmesinin ve ariyet sözleşmesinin benzer ve farklı yönleri analiz edilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Banka Kavramı

Banka sözcüğünün İtalyanca “Banco” kelimesi kökünden geldiği ve ilerleyen süreçte bu sözcüğün “Banca” olarak kullanıldığı düşünülmektedir. “Banco” sözcüğü İtalyanca’dan köken almakta, tezgah, sıra veya masa anlamlarında kullanılmaktadır. İlk bankerlik uygulamasını başlattıkları düşünülen Lombardiyalı Yahudilerin, bankacılık işlemlerini yapmak üzere pazarlara kurdukları tezgahlar nedeniyle bu terimin kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Günümüzde, şubelerde cari işlemlerin yapıldığı gişe sıraları “Banko” olarak adlandırılmaktadır (Yazıcı, 2015; 214).

Ekonomik ve teknolojik koşulların değişimine paralel olarak, bankanın ortak ve kalıcı tanımını yapmak güç olsa da, literatüre geçmiş tanımlar şu şekilde özetlenebilir:

Bankalar; mevduat kabul ederek bunları en etkili şekilde kullanarak kredi işlemleri yapan ve asıl görevleri düzenli biçimde kredi vermek ya da almak olan ekonomik kurumlardır (Doğan, 2015; 572).

Sermaye birikiminin ve para dolaşımının istikrarlı bir biçimde gerçekleşmesi, finansal imkanların oluşturulması ve parasal yatırım tercihlerinin sunulması işlemleriyle uğraşan kurumlara banka denir (Babuşcu, 2017; 246).

Banka, mudilerden fon toplayan, plasman imkanı sunan, para ve kredi politikalarının uygulanmasına destek veren, sanayi ve ticaret kuruluşlarına katkı sağlayan, kiralık kasalar aracılığıyla müşterilerinin menkul kıymetlerini koruyan, borsa işlemlerine aracılık eden ve ülkenin kalkınmasına yön veren kuruluşlardır (Takan, 2011; 572).

Banka, likidite ve sermaye ihtiyacını göz önünde bulundurarak, fon toplayan ve toplanan bu fonları gerçek ve tüzel kişilere, kısa ve uzun vadeli kredi olarak kullandıran, kâr maksimizasyonunu hedeflemiş finansal aracı niteliğindeki kurumlardır (Eren, 2017; 419).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda ise banka; yatırım bankaları, kalkınma

bankaları, kalıtım ve mevduat bankaları şeklinde tanımlanmaktadır.

1.2. Bankacılığın Gelişimi

1.2.1. Dünyada Bankacılığın Gelişimi

Para ve bankacılık tarihi insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Ticaret ve bankacılık, insanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasından günümüze, gereksinimlere cevap vermek amacıyla yaptıkları “takas” sonucunda ortaya çıkmıştır. Eski Babil ve eski Sümerler’de bankacılık hizmetlerinin izlerine rastlamak mümkün olmaktadır.

Bilinen ilk banka kuruluşları M.Ö. 3500’lü yıllarda Sümerler tarafından kurulan marketlerdir. Marketlerin ilk dönemlerde aynı, sonraki dönemlerde ise nakdi kredi açtıkları kazılar sonucu saptanmıştır (Parasız, 2003; 602).

Tapınaklar, Babil’de olduğu gibi, eski Yunan site devletlerinde de, hem kambiyo işlemlerini yapan hem de mevduat ve kredi kabul eden kurumlar olarak görev yapmaktadır. Paraların birbirleriyle değiştirilmesi işlemi, rahipler tarafından tapınaklarda yapılmaya başlanmıştır (Ertem, 2013; 282).

Babil’in altıncı Kralı olan Hammurabi’nin yasalarında da bankacılıkla ilgili (kredi verme, mevduat toplama, komisyon sözleşmelerine dair) hükümler yer almaktadır. Babil Uygarlığı’na ait belgeler arasında bulunan kil levhalardan bazılarının üzerinde kredi işlemleriyle ilgili senetlere rastlanmıştır (Takan, 2011; 572).

Bankacılık işlemleri ilk dönemlerde sadece marketler tarafından yapılmaktayken, daha sonraları ticaretle uğraşan bazı varlıklı kişilerin bankacılık alanında faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Roma, Eski Yunan ve Eski Mısır’da banka işlemleri yapan bazı kuruluşların olduğu bilinmektedir. Eski Mısır’da tefecilik ve faizi yasaklayan uygulamalar olmasına karşılık, Eski Yunan’da faize bir sınırlama getirilmemiştir (Kandemir, 2015: 44). Bununla birlikte, Eski Yunan’da gelişen ticaret ile birlikte toplumun daha zengin hale gelmesi ile Atina’daki zengin marketlerin kurulmasının yanısıra Trapezit denilen sarrafların bankacılık faaliyetlerinde buldukları görülmüştür (Öztürk, 2011; 565).

Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan bölgelerde, banka işleri kanunlarla düzenlenmiş, bankacılık faaliyetlerini yürüten kuruluşların yevmiye defterlerini düzgün bir şekilde tutmalarını ve istenildiğinde bunların görevlilere gösterilmeleri yasal bir zorunluluk sayılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren İslam Dünyası ile askeri ve ticari ilişkileri artan Avrupa'da para kullanılması yaygınlaşmıştır. Tüccarların paralarını koruyan ve kentin dışındaki diğer ticaret merkezlerinde de düzenledikleri senet, poliçe vs. gibi ödeme araçlarıyla tüccarlara yardımcı olan bankerler, bölgeler arasındaki ticari faaliyetlerin artmasına bağlı olarak, servetleri ve faaliyet alanları genişlediğinden günümüz bankalarına benzer şubeler kurarak bankacılık hizmetlerini yaygınlaştırmışlardır.

Haçlı seferleriyle ortaya çıkan (XII.-XIV. yüzyıl) ve iki yüzyıl boyunca mevduat, transfer ve ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı uluslararası bir banka konumunda olan Templier Tarikatı, kiliselerin bulunduğu yerlerde para ticareti yapmaktaydı. Fransa Kralı'na aşırı yüksek faizle borç vermeleri, kralın borcu ödeyememesi ve bir kurtuluş yolu olarak Fransa topraklarındaki şövalyeleri öldürmeleri, tarikat şövalyelerinin bir daha toparlanamamasına neden olmuştur (Ertem, 2013: 5).

Rönesans döneminde ortaya çıkan keşif ve buluşlar mali kuruluşlarda yapısal bir değişime yol açarak, Avrupa finans piyasasını derinden etkilemiştir. Bu dönemde İspanyollar; Güney Amerika'dan elde ettikleri altınlar ile çok farklı çeşitlerde sikkeler basmış, bu durum Avrupa'daki paraların ayar ve çeşitliliğinin bozuk olmasına, paraların birbirlerine dönüşüm değerlerinin belirlenmesinde sıkıntılar yaşanmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu para karmaşasını gidermek için para ticaretinin yoğunlaştığı kentler olan Amsterdam ve Hamburg'a gelen paraların değerlendirilebilmesi amacıyla, Amsterdam Bankası kurulmuştur (Kandemir, 2015; 572).

1609 yılında Hollanda'da kurulan Amsterdam Bankası, Dünya'nın ilk Merkez Bankası olma özelliğini taşımaktadır. Çek, senet ve banknot kullanımı ise, 1637 yılında kurulan Venedik Bankası ile başlamıştır. 1694 yılında İngiltere, uzun süren savaşların finansmanını sağlamak üzere İngiltere Bankası'nı kurmuş, 1781 yılında ise Bank of North America adı altında Amerika'da ilk banka kurulmuştur. 1800 yılında Napoleon tarafından Fransa Bankası kurulmuş ve 1907 yılında kurulan

Amerikan Merkez Bankası(FED), ise modern bankacılık sisteminin temelini oluşturmuştur (Yazıcı, 2015; 214).

1.2.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

Tanzimat dönemine kadar geçen süre içerisinde faizin yasaklanmış olması ve Türklerin özellikle askerlik ve yöneticilik alanlarına yönelmeleri, ticaret, kuyumculuk ve bankacılık mesleklerini gayrimüslimlere bırakmaları nedeniyle Osmanlı’da bankacılık faaliyetleri ile yeterince ilgilenilememiştir (Takan, 2011; 572).

Osmanlı döneminde 1852 yılında yürürlüğe giren “Murabaha Nizamnamesi” faiz oranlarına sınırlama getirerek tefeciliği önlemeye çalışan, bankacılık faaliyetleri açısından ilk önemli hukuki metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Ticaret Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Cumhuriyet döneminde de uygulanan Murabaha Nizamnamesi, 1957 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Takan, 2011; 572).

Osmanlı’da mali piyasaları başta yahudiler olmak üzere azınlıktan sarraflar yönetiyordu. Para bozma işlemleri yanında sarraflar, başkalarına ait paraları da işletiyor, poliçe alış-verişi ve ikrazat (ödünç para verme) işlemleriyle uğraşıyorlardı. Hazine ve Osmanlı Sarayı ile olan mali ilişkileri sayesinde büyük kazanç elde eden bu sarraflar, devletin zaafiyete düştüğü bu dönemde yüksek faiz oranı uygulayarak yüksek kazanç elde etmişlerdir. Galata Sarrafları veya Galata Bankerleri olarak anılan bu sarrafların ileri gelenlerinin iş yerleri Galata’da bulunduğu için bu adlarla anılmışlardır (Ayanoğlu, 2013; 228).

Osmanlı’da bankacılık ilk olarak Galata Bankerleri tarafından yerleşik gayrimüslimler tarafından yapılmıştır. Kırım savaşı sonunda Osmanlı’da borçlanma dönemi başlamıştır. Merkezi yönetimin zayıflaması ve savaş giderlerinin artması nedeniyle mali sorunlarla baş edebilmek için borçlanma yoluna gidilmiştir. Bu dönemde yabancı sermaye girişi hızlanmış ve yabancı bankaların da kurulmasını beraberinde getirmiştir (Güney, 2010; 204).

Türkiye’de bankacılık faaliyetleri, 1847 yılında Hükümetin de yardımıyla Galata Bankerleri olan Theodor Baltazzi ve J. Alleon’un çabalarıyla İstanbul Bankası

(Banque de Constantinople) ismiyle kurulmuş ve bu banka 1852'ye kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ancak Osmanlı'da gerçek bankacılığın İngiliz sermayesi ile 1863 yılında kurulan ve kuruluşundan bir süre sonra Fransa'dan da sermaye desteği alan Bank-ı Osman-i Şahane (Osmanlı Bankası) ile başladığı düşünülmektedir (Yazıcı, 2015; 6). Cumhuriyetten önce kurulan bankalar, yabancı sermayeli ve yabancı şirketlerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş olan bankalardır. Bu dönemde, 1868 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan Emniyet Sandığı ve yine Mithat Paşa tarafından 1888 yılında kurulan Ziraat Bankası olmak üzere yalnızca iki milli banka kurulmuştur (Babuşçu, 2017; 246).

Türkiye'de bankacılık, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçek anlamda bir gelişme göstermiştir. Türk bankacılık sektörü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım sektörüne hizmetler sunan, Ziraat Bankası ve birkaç küçük yerel bankalar dışında tümüyle yabancı bankaların tekelinde olan bir yapıdan oluşmaktaydı. 18 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi ile bankacılık yapısının milli politika ile değiştirilmesi gerektiği kararı alınmış (Oğuz, 2016: 225) ve bunun ardından Türkiye İş Bankası (1924), Sanayi ve Maadin Bankası (1925), Emlak ve Eytam Bankası (1927), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (1930), Sümerbank ve İller Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937), Halk Bankası (1938), Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1964), Akbank (1948), Demirbank (1953), Vakıflar Bankası (1954), Pamukbank (1955) ve Türkiye Öğretmenler Bankası (1957) kurulmuştur (Güney, 2010; 204).

Milli bankacılık, 1923-1932 yılları arasında büyük bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde milli bankaların yanı sıra, 29 adet tek şubeli yerel banka kurulmuş, 1929 Dünya ekonomik krizi ile birlikte bu bankaların çoğu kapanmıştır. 1933-1944 yılları arasında kalan dönem, Devlet bankalarının kurulduğu dönemdir. 1945-1960 yılları arasında kalan dönem ise özel bankaların kuruluş dönemidir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında banka sayısı ile birlikte şube sayısı da artmış ve bu dönemde özel bankalar büyük bir gelişim göstermiştir (Güney, 2010; 204).

1960-1980 yıllarını kapsayan Planlı Ekonomi döneminde; devlet önemli ölçüde bankacılık sektörünü kontrolü altına almış; Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ile Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. Mevduat ve kredi işlemlerine ait kredi limitleri, banka komisyon oranları ve faiz oranları takip edilen ithal ikamesi politikalarına

bağlı olarak tespit edilmiş, bankaların en önemli fonksiyonlarının kalkınma ve yatırım planlarında hedeflenen yatırımların finansmanı olduğu belirtilmiştir (Kandemir, 2015; 572).

Türk Bankacılık sektörü, özellikle 1980 yılından sonra ekonomideki dışa açılma ve liberalleşme stratejilerinin de etkisiyle ciddi anlamda gelişmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla sektörün uluslararası rekabete açılması, banka faizlerinin serbest bırakılması sağlanmış ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) gereğince bankacılık sektörüne daha kolay giriş sağlanmış kayıt dışı ekonomideki paraların ve atıl kaynakların bankalara aktarılması hedeflenmiştir (Yazıcı, 2015; 214).

1994, 2000 ve 2001 ekonomik krizlerinden sonra birçok banka kötü yönetim sebebiyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Bu nedenle, Türk bankalarının hem uluslararası hem de ulusal bankacılık imajları olumsuz yönde etkilenmiştir. Ancak özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizde Türk bankacılık sistemi önemli bir sınav vermiş ve önceki krizlerde bozulan itibarını önemli ölçüde düzeltmiştir (Ayanoglu, 2013; 228).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın en önemli unsuru olan ve bankacılık sisteminin rehabilitasyonunu öngören Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı 15 Mayıs 2001'de yürürlüğe konmuştur. Buna göre, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve TMSF'ye devredilen özel ve kamu sermayeli bankaların finansal yapısının daha güçlü hale getirilmesi ve bu işlemin yapılabilmesi için gerekli hukuki altyapının oluşturulması hedeflenmiştir (Doğan, 2015; 4).

2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı revize edilmiş, ana ilkelerinin ciddiyetle yürütülmesi, Dünya ekonomisindeki konjonktürün ve politik istikrarın da katkısıyla hem bankacılık sektöründe hem de ekonomide pozitif ilerlemeler sağlanmıştır. TCMB Yasası'nda gerçekleştirilen değişikliklerle, bankanın görevi olarak fiyat istikrarı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca görev zararları Devlet İç Borçlanma Senetleri Karşılığı tasfiye edilerek, finansal kapasiteleri güçlendirilen Kamu Bankaları ortak bir yönetim anlayışıyla yeniden yapılandırılmıştır (Ertem, 2013; 282).

2001-2007 yıllarını kapsayan dönemde özel bankalar, 2001 Ekonomik Krizinde kaybettikleri sermayelerini yeniden güçlendirmeye başlamışlardır. Bu

konuda başarılı olamayan bankalar ise ya birleşme yolunu seçmişler veya TMSF'ye devredilmişlerdir. Bu dönemde uluslararası bankaların sektöre girmesiyle birlikte özel sektör bankacılığında %70 oranında yabancılaşma yaşanmıştır (Yazıcı, 2015; 214).

2008-2015 yıllarını kapsayan dönemde; 2008 yılında ortaya çıkan finans krizi global olarak Dünya bankacılık sistemi ile birlikte Türk bankacılık sektörünü de olumsuz olarak etkilemiştir. Bu dönemde, sermaye yeterliliği ve risk yönetimi ile ilgili unsurlar ön plana çıkmış, bankaların artan rekabet ve verimlilik sorunları nedeniyle maliyet ve fiyatlandırma üzerinde daha fazla yoğunlaşma sağlanmıştır (Yazıcı, 2015; 214).

1.3. Bankacılığın Sınıflandırılması

Banka tanımına Bankacılık Kanunu'nda yer verilmemiş, ülkemizde faaliyette bulunan bankalar; kıyı bankacılığı, yatırım bankaları, katılım bankaları, mevduat bankaları olarak sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır.

1.3.1. Merkez Bankası

Merkez bankaları “bankaların bankası” diye adlandırılır ve ülke ekonomisinde hükümetler maliye politikalarını belirlerken, Merkez Bankaları para politikalarını belirler. Diğer bankalardan daha farklı bir yapıya sahip olan Merkez Bankaları hükümetlerin kendi siyasi menfaatleri nedeniyle para politikalarına müdahale etmemeleri için özerk yapılarda kurulmuştur. Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşlarının önünde Türkiye Cumhuriyeti ibaresi yer alırken Merkez Bankası'nın önünde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ibaresi yer alır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının temel vazifesi fiyat istikrarını sağlamaktır. Bunun yanı sıra bankalara finansman sağlayan ve gerekli olduğunda belirli kurallar çerçevesinde para basan bir devlet bankasıdır. Piyasadaki para miktarını kontrol etmek için çeşitli enstrümanlarla piyasaya müdahale eder.

Ülkenin altın ve döviz gibi rezervlerini yönetmesinin yanı sıra faiz kontrollerini de sağlar. Ayrıca bankaların düzenlenmesi ve denetimi gibi görevleri de vardır.¹

1.3.2. Mevduat Bankaları

Topladıkları mevduatları daha yüksek bir faizle satan bu tarz bankalar ticaret bankaları olarak da adlandırılır. Topladıkları mevduatlara ödedikleri faizleri kredi karşılığında aldığı faizlerle karşılarlar, bunun yanı sıra çeşitli bankacılık faaliyetlerinde de gelir elde etmektedirler.

Fon arz ve talebini karşılayan bankalar ihtiyacı olanlara fon sağlarken kaydi para oluştururlar. Merkez bankalarının belirlediği oranlarda zorunlu karşılık ayırarak kalan miktar üzerinden müşterilerine kaynak sağlarlar.

Ticari bankaların faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir; sigortacılık ürünleri, kiralık kasa hizmeti, döviz işlemleri, portföy yöneticiliği, yatırım danışmanlığı, kambiyo ve çek işlemleri, fon ve para transferleri yapmak, nakdi ve gayri nakdi kredi hizmeti sağlamak ve mevduat kabul etmek şeklinde sıralayabiliriz.²

1.3.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve yatırım bankalarının genellikle firmalarla çalışmakta, bu firmalara yatırımları için kaynak sağlama amacıyla kurulmaktadır. Bu tür bankalar fon ihtiyaçlarını uzun vadeli tahvil ve mevduatlarla sağlarlar. Diğer ticari bankalar gibi mevduat kabulü gerçekleştirmez. Firmaların hisse senetlerini ve tahvillerini yatırımcılara ulaştırma gibi görevleri de vardır.

Kalkınma ve yatırım bankaları firmaların birleşmesi, satılması gibi alanlarda da faaliyet gösterirler. Buna ek olarak firmalar arasında aracı rol oynamak, düşük faizli ve uzun vadeli fon sağlamak, kamu özelleştirmeleri yapmak, akreditif ve vesaik açmak gibi görevleri de bulunmaktadır. Ayrıca kamu projelerinde görev alarak bu projelere fon sağlama görevini de üstlenmektedirler.

¹ (<https://www.finanskrediler.com/ulkemizde-bulunan-banka-cesitleri-nelerdir/> , Erişim tarihi :05.05.2018)

² (<https://www.finanskrediler.com/ulkemizde-bulunan-banka-cesitleri-nelerdir/> , Erişim tarihi: 05.05.2018)

Kalkınma ve yatırım bankacılığı gelişmekte olan ÷lkelerdeki fon ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bankalardır. Diğer bir ifadeyle sanayi sektörünü geliştirmek amacıyla kurulan bu bankalar; sektörel bazda yeni yatırım alanları bulmakla da görevlidir. Müşterilerine yönelik sektör ve piyasalarla ilgili analizler yaparak raporlar sunarlar.

Kalkınma ve yatırım bankacılığının diğer görevleri ise şöyle sıralanabilir; yeni girişimcilere fon aktarmak, sanayi sektörüne uzun vadeli kaynak sağlamak, yeni yatırım yapılabilir alanlar bulmak, yabancı ve yerli yatırımcılar bulmak, sermaye piyasalarının gelişmesini sağlamak ve çeşitli finansal enştrümanların sanayi sektörüne aktarılmasını sağlamak.³

1.3.4. Kıyı Bankacılığı

Kıyı bankaları Off-Shore olarakta adlandırılır ve çoğunlukla hukuki ve yasal düzenlemelerin sıkı olmadığı bankalardır. Serbest bölgelerde kurulurlar ve ÷lke dışından sağlanan kaynaklar yine ÷lke dışında kullanılır. Belirli denetimlerden muaf tutulmaları sebebiyle şirketlere avantaj sağlamakta, ancak devlet için vergi kaybına yol açan; bankacılık sektörü üzerindeki güvenilirlik algısını bozan yapısıyla merkez bankalarının karşılık toplama zorunluluğu açısından sakıncaları bulunmaktadır.⁴

1.3.5. Katılım Bankaları

İslam dininde faizin yasak olması münasebetiyle islami hassasiyeti yüksek insanların fonlarının kullanılabilmesi amacıyla kurulmuş bankalardır. Bu bankalarda faiz kullanılmaz bunun yerine katılımcılara kâr payı ödenir. Mevduat sahipleri belirli bir mala veya projeye katılım yaparak elde edilecek kâra veya zarara ortak olurlar. Birikimlerini islami hususlara uygun olarak kullanmak isteyen tasarruf sahipleri katılım bankalarına yatırırılar ve bu fonlar bankalar tarafından finansal kaynak olarak kullanılır. Bu bankalar yatırım sonrasında elde ettikleri

³ (<https://www.finanskrediler.com/ulkemizde-bulunan-banka-cesitleri-nelerdir/>, Erişim tarihi: 05.05.2018)

⁴ (<https://www.finanskrediler.com/ulkemizde-bulunan-banka-cesitleri-nelerdir/> , Erişim tarihi: 05.05.2018)

gelirin %80'i tasarruf sahiplerine vererek kalan %20'lik kısmı katılım payı sayarak kendi bünyelerine katmaktadır.⁵

1.4. Katılım Bankacılığı ile İlgili Genel Kavramlar

Katılım bankaları finansal piyasalarda faaliyet gösteren faiz yerine kâr ve zarara katılma esasına göre çalışan finans kuruluşlarıdır (Şimşek, 2006; 4).

Katılım bankaları sistemi islam bankacılığı ya da faizsiz bankacılık (interest-freebanking) olarak tüm Dünya'da adlandırılmasının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına göre özel finans kurumu olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2007; 5). Özel Finans Kurumları (ÖFK) 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yeniden isim değiştirmiş ve "Katılım Bankası" adını almıştır.

Katılım bankaları ekonomik ve yasal kurum ve kuruluşlardır. Ekonomik amaçlar doğrultusunda ve tamamen kanunlar çerçevesinde faaliyette bulunmaktadır. Katılım bankası, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre; "özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri" şeklinde tanımlanmaktadır.

Finansal alanda faizsizlik ilkesine göre faaliyet gösteren katılım bankaları, bu ilkeler çerçevesindeki tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Topladıkları fonları kullanarak, ülkelerin ekonomilerine önemli katkı sağlayan bu bankaları, geleneksel bankalardan ayıran en önemli özelliği faiz yerine kâr payı sunmasıdır. Geleneksel bankacılıkta mevduatlar belirli bir orandaki faiz karşılığında fon fazlası olarak toplanmakta, fon gereksinimi duyanlara kredi olarak yine bankanın belirlediği faiz ile kredi olarak kullanılmaktadır. Bu faiz, katılım bankalarında kâr payı şeklinde sunulmaktadır (Özalacan, 2010, 5).

Türkiye'de "kâr-zarar ortaklığı" olarak da adlandırılan ortaklık katılım bankasının temelini oluşturmaktadır. Para sahipleri sermaye-emek ortaklığı ile katılım bankası kurmakta; bu şekilde bir araya getirdikleri parayı bir işletmeci gibi

⁵ (<https://www.finanskrediler.com/ulkemizde-bulunan-banka-cesitleri-nelerdir/> . Erişim tarihi : 05.05.2018)

işletmekte ve elde ettiği kârı para sahipleriyle paylaşmayı taahhüt ve kabul etmektedir (Özulucan, 2010, 5).

Uzun sürelerdir yastık altında bulunan atıl paraların ekonomiye aktarılması konusunda önemli görev üstlenen bu bankalar, bir nevi risk sermayesi kuruluşu niteliğindedir. Çünkü fon aktardığı girişimciler, projeler veya sanayi kuruluşları belirli bir kâr garanti etmemektedir. Sanayicilerin ve girişimcilerin ihtiyaç duyduğu sermayeyi sağlayarak ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.⁶

1.4.1. Katılım Bankalarının Özellikleri

Katılım bankaları, faizsiz bankacılık faaliyeti yapan, aracı kurum, güven kurumu ve banka niteliğine sahiptirler. Katılım bankalarının özellikleri bu bağlamda aşağıda başlıklar halinde ele alınmaktadır (TKBB, 2005; 25).

1.4.1.1.Faizsiz Bankacılık Faaliyeti Yapması

Katılım bankalarında bankacılık sektörü kapsamındaki tüm işlemler modern bankacılık yöntemleri ile faizsiz bankacılık ilkeleri kullanılarak yerine getirilmekte ve oluşabilecek gereksinimler için yeni hizmet ve ürünler geliştirilmektedir. Katılım bankaları, islam dininin faizi yasaklaması esnasından hareket ederek, bankacılık faaliyetlerini faizden uzak bir yaklaşımla yerine getirme çabası içerisinde olan mali kuruluşlardır. Bu bankalar faiz yerine kâr payı kavramını esas almaktadırlar.

İslam'a göre para bir kıymet ölçüsü ve mübadele aracıdır. Ancak para herhangi bir işlem yapılmaksızın kendi kendine artmamakta, faiz ya da gelir getirmesi caiz görülmemektedir. Elde olmayan sebeplerden piyasa koşullarında oluşan dalgalanmalar dışında herhangi bir ağırlık ölçüsü gibi paranın da değerinin korunması ve değişmemesi gerekir (Uslu, 2005; 14). Para, kendisine mallar nispet edilen bir ölçüyü temsil etmektedir. Yani para bir mübadele aracı olduğundan paranın üzerinden yapılan değişim (paranın ticaretinin yapılması) sonucu elde edilen gelir faiz olarak adlandırılmakta ve yasaklanmaktadır. Ticari mallar üzerinden yapılan ticaret yani finansal ürünler aracılığıyla kazanılan para ile kâr olarak tanımlanmıştır.

⁶ (<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/faizsiz-bankacilik> , Erişim Tarihi : 05.05.2018)

İslami bankacılığın gelişimi paranın ekonominin büyümesi ve toplumun menfaati için kullanılması esası üzerine gerçekleşmektedir. Katılım bankacılığı sistemi aktif esaslı bir finans sistemidir. Yani para yatırıma dönüştürülecekse bu maddi malların fiziki mülkiyetinin el değiştirmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Bu değişime kâr denilmektedir.

Ticari bankalar toplanan belirli bir miktardaki mevduata belirli bir vade sonunda müşteri ile aralarında anlaştıkları oranda bir faiz oranı belirler. Vade sonunda müşteri belirlenen oran doğrultusunda faiz getirisini elde eder (Battal, 2004; 228). Faizsiz çalışma ilkesine göre kâr payı ise, tarafların belirlediği vade dolana kadar sinai ya da ticari bir ekonomik faaliyet için kullanılan sermayeden elde edilen kârın, vade dolduğu zaman daha önceden belirlenen orana mutabık kalınarak taraflara dağılan kısmını ifade etmektedir (Uslu, 2005; 17). Bu sistemde ne kadar gelir sağlanacağı belirsizdir. Kâr ve zarara katılma ilkesine göre fon toplandığından anapara garantisi de yoktur. Katılım bankasına tasarruf sahibi tarafından yatırılan para, katılım bankası tarafından verimli ve sağlam projelerde kullanılarak, piyasa koşullarının belirlediği kâr oranları ile belli bir vade içerisinde yatırımcılara kullanılmaktadır. Vade dolduğunda kazanılan gelir yani kâr, katılım bankalarınınca %20'si bankanın kendisine, %80'i ise para sahibine olmak üzere pay edilmektedir (Kalaycı, 2013; 51).

Kâr payı esasına göre işleyen sistemlerde vade dolduğu zaman anaparanın ne kadar para kazandıracağı belli olmamaktadır. Çünkü elde edilen kar pay sahipleri ve banka arasında belli oranlarda paylaşılmakta, kar edilebileceği gibi yatırım yapılan projeden zarar etme olanağı da bulunmaktadır. Faiz esaslı sistemlerde ise kar ya da zarar durumuna bakılmaksızın önceden belirlenen faizin anapara sahibine mutlaka ödenmesi gerekmektedir (Tuğrul, 2004; 12). Yani faiz ile kâr payı arasındaki en belirgin fark vade dolduğu zaman ödenen paradır, faiz esaslı sistemde vade dolduğunda alınacak kazanç taahhüt edilirken, kâr payında ise bu oran yatırım yapılan projenin verimliliğine göre değişmektedir. Katılma hesabını vadeli mevduattan ayıran en temel farkın bu olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.1.2.Aracı Kurum Niteliğine Sahip Olması

Dünya'nın birçok yerinde Türkiye'de dahil olmak üzere dini gereklerle nedeniyle halkın önemli bir kısmı faizden uzak durmaktadır. Bu durum geleneksel bankalara gitmeyen atıl fonların varlığına neden olmaktadır. 5411 sayılı Bankalar Kanunu bu bağlamda daha önceleri özel finans kurumu olarak adlandırılan katılım bankalarını, bankacılık türü olarak ifade etmiş ve banka haricindeki finansal araç statüsünden çıkarmıştır. Katılım bankaları finans piyasalarında hem ödünç alan hem de ödünç veren tasarruf sahipleri arasında aracı bir kurum niteliğine gelmiş ve geçiş mekanizması olarak işlev görmeye başlamıştır.

Bankacılık sistemlerinin önemli bileşenlerinden birisi olan katılım bankası, çeşitli nedenler ile sistem haricinde kalmış atıl fonları, sisteme geri kazandırma amacıyla çalışmaktadır. İşletmecilere alternatif mali kaynak ve kredi sağlayan bu bankalar zarar ve kâra katılma esasa ile çalışmakta, bu nedenle ekonomik krizlerden diğer bankacılık sistemlerine kıyasla daha az etkilenmektedir. Çünkü bu sistemlerde sağlıklı fon kullandırma yöntemi esas alınmakta, kâr getireceği düşünülen projelere yatırım yapılmaktadır (Akyüz, 2008; 26).

1.4.1.3.Güven Kurumu Niteliğine Sahip Olması

Katılım bankalarının genel özelliklerinden birisi de güven kurumu olarak nitelendirilmesidir. Buna sebep olarak mevduat hesabı sahipleri nezdinde itibarları, özel ağırlaştırılmış yükümlülük kurallarını uygulamaları, devlet müdahalesine açık olmaları, özel denetim usullerine tabi olmaları, imtiyaz ve özel izinle çalışmaları gösterilebilir (Battal, 1999; 7). Katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olmalarından dolayı devlet güvencesi altında olmaları ve kanunda belirtilen sorumlulukları kabul etmeleri ile daha sağlam bir zemine oturmuş ve katılım bankalarına olan güven artmıştır.

Katılım bankaları ticari bankaların aksine pay sahiplerine herhangi bir kâr /faiz garantisi vermemektedir. Garanti vermemesine rağmen, pay sahiplerinin yatırdığı parayı basiretli ve verimli bir şekilde yatırımda kullanacağı ve işleteceğine dair sorumlulukları üstlenmektedir. Bu durum pay sahiplerinin katılım sahiplerine olan güveninin göstergesi olarak gösterilebilmektedir. Bu doğrultuda ticari bankalar

gibi katılım bankaları da Türk Bankacılık Sistemi'nin bir bileşenini oluşturmakta ve diğer bankacılık kurumları gibi güven kurumu niteliği taşımaktadır.

Katılım bankaları, Türk Mali Sistemine yeni bir tasarruf anlayışı getirmiştir. Ticari bankalar ve kalkınma/yatırım bankaları sisteminde sabit getirili mevduat en büyük araçtır. Türk tasarrufçusunun anlayışı da 70–80 yıldır bu şekilde biçimlenmiştir. Katılım bankaları sisteme girdikten sonra yeni bir finansal yatırım anlayışı doğmuştur. Bu önceden saptanmış sabit getiri ve anapara yerine kâr-zarar ortaklığına dayanan bir tasarruf anlayışıdır. Katılım bankasının en temel ve özgün işlevi; tasarrufçuya önceden belirlenmiş bir kâr garantisini vermeden fon toplayabilmektir (Büyükdeniz, 2000; 25). Bu yüzden katılım bankaları tamamen güven ve performans esasına dayalı olarak çalışmaktadır.

1.4.1.4. Banka Niteliğine Sahip Olması

Katılım bankaları 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile banka niteliğine sahip olmuşlardır. Bu tarihte itibaren Türk Bankacılık Sistemi;

- Ticari Bankalar
- Katılım Bankaları
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları
- Merkez Bankası
- Kıyı Bankacılığı

olmak üzere 5'li ayağa oturma bir sistem haline dönüşmüştür. Katılım bankaları, yatırım/kalkınma bankaları ve ticari bankalarının yanında diğer bir tip bankacılığı temsil etmektedir.

1.4.2. Katılım Bankacılığının Amaçları

Katılım bankacılığın amaçları sosyal, ekonomik ve hatta siyasi yönleri olan bir yelpazede incelenebilir (Ekren, 2000; 44). Sosyal hayatta eşitlik ve adil gelir dağılımını hedefleyerek yasaklanan faizin alternatifini sunarak ayrı bir model geliştirmeye çalışmak katılım bankacılığının en temel amacıdır. Katılım bankalarının genel olarak amaçları (Ekren, 2006; 30);

İslami ilkelerin ekonomik yaşama uygulanması: Katılım bankaları faizsiz esasa göre çalışmakta ve faize yer vermeyen İslam ilkelerine uyum sağlamaktadır. Bu bağlamda katılım bankalarının varlığı, geleneksel bankacılık işlemlerine ve ekonomik yaşama İslami bir perspektif getirmektedir.

Kâr: Kâr elde etmek faizsiz bankacılık sistemlerinde asli ve tek amaç değildir ancak başarılı ve canlı bir yapı ile içinde buldukları koşullara ayak uydurmaları için kâr elde etmeleri gerekmekte, bu nedenle de kâr elde etmeyi amaçları arasına almaktadır.

Dengeli bir finansman sistemi kurmak: Herhangi bir gelir elde etme faaliyetinin bir banka ya da aracı kurum ile İslam'a uygun şekilde çalışmasında karşılıklı rıza, nimet-külfet dengesi oldukça önemlidir. Katılım bankaları taraflar arasındaki bu dengeyi kuran, tam rızaya dayanan bir finans sistemini amaçlamaktadır.

Ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşılmasını daha kolay hale getirmek: Katılım bankaları kurulurken en çok üstünde durulan konu, sosyal adaleti sağlayacak şekilde gelir dağılımını düzeltmeyi hedefleyen ekonomik ve sosyal amaçlardır. Bu amaca ulaşmak tasarruf ve mevduatları dengeli olarak sermaye ve emek lehine yapılacak istihdam ve doğrudan yatırımlara yönlendirmektedir. Katılım bankalarının başarıya ulaşması, yalnızca faizsiz bankacılık esasınının işe yaradığını göstermek için değil aynı zamanda İslam Dünyası'nın sosyal güvenlik ve refahını sağlayan aracı kurum olduğunu göstermek açısından önemlidir.

Diğer amaçlar: Bu temel amaçların yanı sıra kalkınma bankalarının çeşitli sektörlerin ihtiyacı için gerekli fonları karşılamak, bankacılık sektörü ile olan ilişkilerini faizsiz banka hizmetlerinin yaygınlaştırılması şeklinde genişletmek gibi diğer başka amaçları da bulunmaktadır.

1.4.3. Katılım Bankacılığının Gelişimi

Dünya'da faizsiz bankacılığın ortaya çıkışı, gelişimi ve uygulaması Türkiye'ye göre daha önce olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Dünya'da ve Türkiye'de faizsiz bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi üzerinde durulmaktadır.

1.4.3.1. Katılım Bankacılığının Dünya'daki Gelişimi

Katılım bankacılığının Dünya'daki gelişimi islam dininin doğuşuna kadar uzanmaktadır. Milattan önce 2123-2081 yılları arasında Babil hükümdarı Hammurabi ile başlamış olan faizsiz bankacılık uygulamaların esasları ve nasıl ikraz edileceği Hammurabi Kanunları'nın 100-107'nci bölümlerinde düzenlenmektedir. Eski Babil'de mabet olarak adlandırılan bankalarda da faizsiz yatırım işlemiyle ilgili geniş örnekler görülebilmekte, ilk bankacılık işlemlerinin bu mabet ve tapınaklarda din adamlarınca yapıldığı öne sürülmektedir. İlerleyen yüzyıllarda ise tapınaklar ve din adamların tekelden çıkan bankacılık işlemleri zengin Yahudi ailelere geçmiştir. Bu duruma en meşhur örnek M.Ö. 500-465 yılları arasında Fırat nehri kıyılarında yaşayan Murahsu ve Egibi aileleridir. Yapılan çalışmalar bu ailelerin faizsiz bir sistemde halka kredi verdiğini ve o dönemin banka gereksinimini giderdiklerini göstermektedir (Tabakoğlu, 2006; 149).

Milattan sonraki dönemlerde ise Hristiyan toplumlarda "Temple" yani tapınaklar ön plana çıkmaktadır. 1118'lerde hristiyan hacıların can ve mallarını korumak için Temple mezhebine tabi olan Templier'ler, kendilerine yapılan bağış adı altındaki yatırımlar ile ciddi servete ve nüfuza ulaşmışlardır. Avrupa'da binden fazla şubesi olduğu düşünülen bu gizli kurumlar, askeri ve ticari amaçlar için faiz uygulamadan kredi hizmeti vermişlerdir (Pakdemirli, 2005; 41). Rönesans ve reform ile finansal alandaki kapitalizm ön plana çıkmış, faiz finansal işlemlerin ayrılmaz bir parçası haline gelerek kilisenin etkisini azalmıştır. İlerleyen zamanlarda dostluk ve yardım cemiyetleri kurulmuş, özellikle 17'nci yüzyılın Avrupa'sında tasarruf bankalarının temelini oluşturan bu cemiyetlere rastlanmıştır (El-Asker, 2003; 311).

Modern İslâm bankalarının kurulmasında, çağdaş toplumlarda bankaların ekonomi içine yerine getirdikleri işlevleri ve bu kurumların iktisadi açıdan önemlerini kavrayan bazı düşünürler büyük rol oynamıştır. Bu düşünürlerin katkısı ile 1960'lar ve sonrasında tasarruf sandıkları kurulmuştur. Bu sandıklar Mısır'da faizsiz bankacılığın kurucusu olan Ahmet En-Neccar önderliğinde kurulmuş, faiz yerine zarar ve kâra katılmayı esas alan mudaraba yani emek sermaye ortaklığı sistemini uygulamışlardır (Koday, 2006; 28).

Mali bir kurum olarak İslami Bankacılığı'nın çağdaş bağlamda Dünya'da ilk örneği Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Mit Gamr kasabasında Saving Bank adında 1963'de kurulmuştur. Eski devlet başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde tüm bankaların kamulaştırılması hareketine alternatif olarak geliştirilen bir deneme sonucunda kurulmuştur (Orman, 1992; 17). Bu kurum ticari ve tarımsal açıdan Mısır halkının gereksinimlerine cevap veren ve müteselsil kefalet olarak adlandırılan felsefe ile para vakfı ile risk sermayesi karşımı özgün modele sahip olan bir kuruluştur.

İslâmî bankalarının ortaya çıkışı, klasik bankacılık sisteminin bir uzantısı olarak görülebilir. Ancak petrol gelirlerinden oluşan Arap sermayesinin rolünü göz ardı etmemek gerekir. Bilindiği gibi günümüzün en yaygın enerji kaynağı olarak petrol bilinmektedir. Petrol ise Arap ve körfez ülkelerinde, yoğun olarak bulunmaktadır. Petrolün yaygın kullanımı, bu ülkelerin zenginleşmelerine ve ellerinde bol miktarda sermaye birikimine neden olmuştur. Ortaya çıkan bu sermayenin kullanımı aşamasında bir arayışa gidilmiştir. Müslüman olan bu ülkelerin dini inançlarına uygun olarak, faizsiz sistemle çalışan kurumlar ortaya çıkmıştır. 1970'lerde ülkeler gelirlerini daha çok yükseltmek için OPEC'i kurmuşlardır. OPEC, günümüzde ham petrolün tüm dünyadaki fiyatını kontrol etmekte, petrol geliri açısından Arap ülkelerine katkı sağlamaktadır. Arap yarımadasında bulunan petrol zengini birçok kuruluş, günümüzdeki zenginliklerini bu şekilde elde etmiş ve birçok alanda kullanmaya başlamıştır. Aynı zamanda gelirlerinin bir kısmını batıdaki bankalara yatırmış, islam ülkelerinin kalkınmaları için karşılıklı işbirliği ve para yardımını da ihmal etmemişlerdir.

70'lere gelindiğinde İslam devletleri İslam ilkelerini uygulayan bir ekonomik iş birliği üstünde durmaya başlamıştır. Cidde'de 1970'de toplanan İslam Devletleri Dış İşleri Bakanları, bütün islam ülkelerinin islam ilkelerine uygun bir çerçevede ekonomik iş birliği yapmasını, bu iş birliğin güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerektiğini, kültürel ve ilmi alanda yardımlaşma yapılmasını vurgulamışlardır (Koday, 2006; 29). Bu toplanmanın devamı niteliğinde Karachi'de yapılan toplantı da ise Pakistan ve Mısır, uluslararası bir islam bankası kurulmasının uygun olduğuyula ilgili görüş belirtmişlerdir. Bu görüşten sonra islam bankaları kurulmaya başlanmıştır. İlk örnek olarak Mısır'da devlet tarafından 1971'de kurulan

Nasır Sosyal Bankası ve Dubai’de 1975’de kurulan Dubai İslam Bankası bu bankalara örnek verilebilmektedir (El-Asker, 1990; 311).

İslam Devletleri’nin maliye bakanlarının Cidde’de 1973’de yaptıkları toplantıda “İslam Kalkınma Bankası”nın kurulması kararlaştırılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyet gösterecek birkaç büyük bölgesel banka kurulması ile faaliyetlere başlanmış, bunu takiben Asya ve Afrika’da kalkınma bankaları kurularak Türkiye’de 20 Ekim 1975’de yirmi dokuz İslam Devleti ile birlikte milletlerarası seviyede ilk İslam Kalkınma Bankası’nın kuruluşuna katılmıştır. Bunu takiben Mısır ve Sudan Faisal İslam Bankası ve Kuveyt Finans Evi kurulmuş ve ikisi bir araya gelerek 1982’de Al Baraka grubunu kurmuşlardır (Konday, 2006: 29).

1977 yılında İslam Konferansı Dışişleri Bakanlığı sponsorluğunda mali kuruluşları ve faizsiz bankaları düzenlemek, denetlemek ve faizsiz bankacılığı tanıtmak amacıyla Uluslararası İslam Bankaları Teşkilatı kurulmuştur.

Faizsiz esasa uygun şekilde faaliyet gösteren katılım bankaları ve geleneksel bankalar günümüzde ayrı fonlar, şubeler ve birimler halinde tüm Dünya’da faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların işlemsel ve coğrafi gelişimi İslam Devletleri’nde daha yoğun bir şekilde görülmüş, ABD’de gelişim oldukça zayıfken, Avrupa’da nispeten daha canlı bir gelişim gözlemlenmiştir. Katılım bankalarının her ülkedeki işleyişi ve uygulamaları birbirinden farklıdır. Bazı devletler, yalnızca bazı coğrafyalarda fonlar oluşturmakta ve bu fonlar üzerinden faizsiz banka faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Günümüzde Dünya’da faizsiz esaslı bankacılık faaliyetlerini uygulayan birçok ülke bulunmaktadır. Bunlar; Yemen, Ürdün, Umman, Türkiye, tunus, Tobago, Suudi Arabistan, Sudan, Sri Lanka, Senegal, Rusya, Pakistan, Nijerya, Nijer, Moritanya, Mısır, Malezya, Lüksemburg, Lübnan, Kuzey Kıbrıs, Kuveyt, Kazakistan, Katar, Kanada, İtalya, İsviçre, İngiltere, İran, Irak, Hollanda, Hindistan, Güney Afrika, Gine, Gambiya, Fransa, Filistin, Filipinler, Fildişi Sahilleri, Gas, Endonezya, Cibuti, Cezayir, Cayman, Bunci ve Virgin Adaları, Birleşik Arap Emirlikleri (Sharja, Dubai, Abu Dabi), Bangladeş, Bahreyn, Bahama, Avusturalya, ABD, Almanya ve Arnavutluk şeklindedir (Bilir, 2010; 13).

1.4.3.2. Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye 1980'lere kadar ithal ikameci büyüme stratejilerini takip etmiş, 1980'lerden sonra Dünya'ya açılmayı amaçlayan ve ihracat ile büyümeyi hedefleyen bir stratejiye dönmüştür. Dünya'ya açılmak için uyguladığı bu strateji, finans alanında uluslararası yeniliklerin Türkiye'ye kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. 2449 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun kabul edilmesi ve iki yıl sonra İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması ile birlikte sermaye piyasası araçlarının tamamı Türkiye'de tek tek uygulanmaya başlanmıştır.⁷ Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde para piyasasının kurulması, faktöring şirketleri, leasing şirketleri, döviz büroları gibi çeşitli kuruluşların mali sisteme dahil edilmesi de Türkiye'de sermaye piyasası araçları kullanımına katkıda bulunmuştur.

Bu dışa açılma döneminde Dünya'da 1960'lı yıllardan beri başarıyla uygulanan faizsiz bankacılık uygulaması 16 Aralık 1983 gün ve 83/7506 sayılı Kararname ile faizsiz bankacılık esasına göre faaliyet gösteren özel finans kurumlarının kurulmasına izin verilmiştir. Daha sonra 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Özel Finans Kurumları, Bankacılık Kanunu kapsamına alınmıştır (Öztop, 2006; 36).

19 Aralık 1999'dan itibaren Özel Finans Kurumları, bankalar yasasına tabi tutulmuşlardır. Böylece daha sağlam zemine oturmuşlardır. Diğer bir önemli gelişme de özel finans kurumlarının katılım bankası olmasıdır. TBMM'nde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun Resmi Gazete'nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı nüshasında yayımlanması ile "Özel Finans Kurumları" hizmetlerini "Katılım Bankası" adıyla sürdürmeye başlamışlardır. Özel Finans Kurumları Birliği yeni kanun ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak düzenlenmiştir.

5411 sayılı Bankalar Kanunu ile katılım bankalarında tasarrufların 100 Bin TL'ye kadar olan kısmını Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesine güvence altına alınmıştır (Bankacılık Kanunu, m.63). Buna göre; "*güvence fonunun Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesinin bir sonucu olarak katılım bankaları da*

⁷ (<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/faizsiz-bankacilik>, Erişim Tarihi : 01.05.2018)

diğer bankalar gibi faaliyet izni kaldırılmadan önce TMSF'ye devredilebilecektir". Böylelikle daha önce Özel Finans Kurumları Birliği "Tasfiye Kurulu" tarafından yürütölen Özel Finans Kurumlarının tasfiyesi görevi artık TMSF'nin görevleri arasına girmiştir (Kara, 2006; 21).

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre katılım bankaları; BDDK denetimi ve kontrolündedir, faaliyetlerini Bankalar Kanunu'na tabii şekilde yürütmektedir. Katılım bankaları, bankaya fon yatıranlar için sistemin çalışma ilkelerine, başlı başına güvence oluşturmakta ve tabana yayılı risk mantığı ile toplanan tüm fonların yatırıma dönüştürülmesinde aktif rol almıştır. Katılma hesaplarında ve cari hesaplarda toplanan bu fonlar TMSF güvencesi altındadır.

Türkiye'de 2018 yılı itibariyle faaliyet gösteren 5 katılım bankası bulunmaktadır. Bunlar;

- Al Baraka Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Vakıf Katılım Bankası A.Ş.
- Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
- Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
- Asya Katılım Bank A.Ş.⁸

1.4.4. Katılım Bankalarının Ekonomideki Yeri

Türk bankacılık sisteminde mevcut yatırım, kalkınma bankaları ve ticari bankaların yanında bir de katılım bankalarının kurulması Türk bankacılık sistemini üçlü ayağa oturan bir sistem haline getirmiştir. Katılım bankaları Türk Bankacılık

⁸ Müflis Bankanın iflas tasfiye işlemlerine, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 106'ncı maddesinin "...iflâs kararı alınması halinde fon, bu Kanunun uygulanması ile sınırlı olmak üzere 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 166'ncı, 218'inci, 219'uncu, 223'üncü, 234'üncü, 236'ncı, 249'uncu, 251'inci ve 254'üncü maddelerindeki yetki ve görevler hariç olmak üzere iflâs dairesi, alacaklılar toplantısı ve iflâs idaresi görev ve yetkilerine sahip olarak bankayı tasfiye eder..." hükmü gereğince İstanbul 1.İflas Müdürlüğü'nün 2017/14 İflas sayılı dosyası üzerinden başlanmıştır.

Sisteminde bankalara alternatif değil, onları tamamlayıcısı olan kurumlar haline gelmişlerdir.

Katılım bankaları ile Türkiye’de özel tasarrufların artırılması ve yastık altında saklanan ve atıl olarak ekonominin dışında kalan altın, döviz, gayrimenkul gibi tasarrufların ekonomiye katılması amaçlanmakta, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi körfez ülkelerinden yabancı kaynak temini eldesi için bu bankalar kullanılmaktadır. Ayrıca klasik bankaların verdiği aracılık hizmetlerinin çoğunluğunun faizle ilgisi olmamasına rağmen, esas olarak yaptıkları belirleyici işlemlerde faiz uygulaması olduğu gerekçesi ile bu tür hizmetleri almak için geleneksel bankalarda işlem yapmakta isteksiz olunmakta ve çekinilmektedir. Neticesinde ise atıl kalan tasarruf veya müteşebbis güç nedeniyle ekonomik sistem de etkilenmektedir.

Katılım bankaları faizle çalışan klasik bankaların yanına alternatif organizasyonlar oluşturarak bu kişilerin bankaya olan ihtiyaçlarını karşılamaktır. Diğer bir ifade ile katılım bankaları klasik bankaların alternatifi değil, klasik bankaların tamamlayıcıları olan kurumlardır.

1983–2000 yılları arasındaki 17 sene boyunca katılım bankalarının ciddi bir gelişim gösterdiği söylenemez. Bu kurumların kendi iç dinamikleri de dışa ve rekabete açılmaksızın faaliyetine devam etmiş, klasik bankaların kullandığı faizsiz enstrümanları kullanmak ve müşterilerine bir bütün olarak finans hizmeti vermek hususunda çok yetersiz kalmışlardır (TKBB, 2005).

2000 yılından itibaren bir taraftan Bankacılık Kanunu’na tabi olmanın verdiği avantajlar diğer taraftan ekonomideki gelişmeler ve rekabet etme gayreti katılım bankalarının faaliyet sahalarını genişletmeye fayda sağlamıştır (TKBB, 2005). Örneği bir zamanlar kredi kartının bir enstrüman olarak katılım bankalarının sunabileceği bir hizmet olup olmadığı tartışılırken, halihazırda tüm katılım bankaları söz konusu hizmeti vermektedir.

Katılım bankalarının stratejik amacı ülkenin istihdam, üretim ve yatırımına katkıda bulunmak ve ekonominin dışında kalmış tasarrufları ekonomiye kazandırmaktadır. Bu nedenle son yıllarda şubeleşmeye, reklam faaliyetlerine ağırlık vermeye, bankacılık bilgi ve teknolojilerini yakından takip etmeye başlamış, müşteri

memnuniyetini temel ilke edinerek çalışma prensiplerini geliştirmeye ve kaliteli hizmet sunmaya başlamışlardır.

Türkiye’de 2000 ve 2001’de yaşanan ekonomik krizler sonrasında fon çıkışı %50 civarlarında olmasına rağmen katılım bankaları varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Ayrıca kendi iç dinamiklerini kullanarak krizden kurtulmuş, kamuya ve ekonomiye herhangi bir ek yük getirmemişlerdir. 2000-2001 yılları arasında 20’den fazla katılım bankasının faaliyeti dururken katılım bankalarından sadece bir tanesi faaliyetini durdurmuştur. Katılım bankaları bankacılıkta sabit oranlı sorumluluk, kâra ve zarara katılma, halktan toplanan anaparaların oluşturduğu sorumluluk ve bilançolarında pasifinde yer alan anaparalara rağmen kuruluşlara rahatlık saptamış ve krizlerin aşılmasına yardım etmiştir (TKBB, 2008). Katılım bankaları faiz riskini yüklenmedikleri için kriz döneminde faizdeki büyük değişimlerden etkilenmediler. Mevduat sahiplerinin mevduatlarında kendi kâr ve zararına göre değişim olduğundan bu dönem de banka ne kadar kâr elde etmişse mevduat sahipleri de mevduata katılma oranında o kadar getiri elde etmişlerdir.

Ayrıca katılım bankalarının diğer finansal kuruluşlara göre krizi daha kolay atlattığında bilanço aktifinde bulunan krediler de rol oynamaktadır. Katılım bankaları topladığı fonların ortalama %90’nına varan kredi plasmanı ile reel sektördeki büyümeyi daha çok destekleyen kurumlar durumundadır (Tuğrul, 2008; 24). Katılım bankalarının çalışma esasına göre; krediler bir ekipman ya da program karşılığında kullanılmakta, bu durum hem firma hem kredinin kontrolü kolaylaştırmakta hem hizmet ve mal temin eden tarafa kredi bedelinin ödenmesini ve kredinin verilmiş amacı dışında kullanılmasını önlemektedir. Üretime yönelik kredi kullanıldığından kredi geri ödemeleri daha sağlam olmaktadır.

Katılım bankaları finansal kiralama yoluyla da kredi kullandırmakta, fon kullanan şirketlerin nakit akışına uygun şekilde kredi sağlamaktadır. Kullanılan finansal kiralama yöntemiyle, şirketlerin kullandığı kredinin güvenilirliğini artırmakta ve kalitesini yükseltmektedir. Böylece katılım bankacılığı yalnızca faizsiz esas ile değil, aktifteki kredilerin güvenliğini sağlama, bilanço pasifindeki sorumlulukların riskini azaltma ve bu şekilde aktif kaliteyi artırma özellikleriyle finansal sistemde ve ekonomide önemli bir rol oynamaktadır (TKBB, 2008).

Tablo 1 :Katılım Bankalarının Dönem Aktif Büyüklük Sıralaması (Bin TL)

	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
Kuruluş Yılı	1.01.1984	1.01.1989	28.12.2005	25.06.2015	16.02.2015
Toplam Aktifler	36.229.077,00	57.123.095,00	39.080.897,00	13.210.145,00	14.350.143,00
Toplam Krediler ve Alacaklar	25.193.463,00	37.970.541,00	26.483.453,00	9.674.397,00	11.747.688,00
Toplam Toplanan Fonlar	25.309.840,00	39.857.400,00	22.030.496,00	10.088.414,00	10.024.595,00
Toplam Özkaynaklar	2.481.506,00	4.591.151,00	4.060.598,00	1.107.885,00	1.403.681,00
Ödenmiş Sermaye	900.000,00	3.097.322,00	2.600.000,00	905.000,00	1.250.000,00
Net Dönem Kâr/Zararı	237.093,00	673.991,00	375.360,00	138.132,00	158.902,00
Bilanço Dışı Hesaplar	79.536.161,00	444.954.076,00	520.398.528,00	56.968.296,00	21.139.763,80
Şube Sayısı (Adet)	220	399	286	65	68
Personel Sayısı (Adet)	3.899,00	5.749,00	3.767,00	724	890

Kaynak:<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti> (Erişim Tarihi:10.05.2018)

Tablo incelendiğinde son yıllarda kamu kesiminin bankacılık sektöründe yeni katılım bankaları açtıkları görülmektedir. Toplam aktif büyüklüğüne baktığımızda Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın diğerlerinden daha büyük olduğu görülmektedir. Şube sayısı personel sayısı gibi rakamlar incelendiğine de Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın diğerlerinden daha önde olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payları

Yıllar	Katılım Bankaları	Tüm Sektör	%
2006	13.729.720	497.285.100	2,76
2007	19.435.082	579.732.729	3,35
2008	25.769.427	730.805.814	3,53
2009	33.628.038	831.353.897	4,04
2010	43.338.697	1.004.423.720	4,31
2011	56.076.929	1.215.966.000	4,61
2012	59.159.695	1.356.496.044	4,36
2013	96.021.671	1.731.391.748	5,55
2014	104.229.203	1.992.537.681	5,23
2015	112.368.240,00	2,235,994,713.56	5,02
2016	132.776.850,00	2,595,347,984.00	5,11
2017	159.993.357,00	3,095,039,170.00	5,16

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr>, <http://www.tkbb.org.tr> (Erişim Tarihi:04.07.2018)

Tüm bankacılık sektörü içerisinde katılım bankaları aktif büyüklük bakımından ele alındığında, 2006'dan bu yana aktif büyüklüklerinde artış olduğu ve dolayısıyla bankacılık sektöründeki paylarının büyüdüğü görülmektedir. Tüm bankacılık sektörü içindeki payı 2006'da %2,76 iken, 2017 yılındaki katılım bankalarının bu oranı %5,16'ya yükselmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere bankacılık sektöründe katılım bankaları büyüme yaşamaktadır.

2. KATILIM BANKACILIĞI UYGULAMALARI ve KATILMA HESABI

2.1. Katılım Bankacılığının Türkiye’de Kurumsallaşması

Faizin, İslam Dini’ne göre yasak olduğu inanış nedeniyle faiz konusunda hassasiyet gösteren yatırımcıların bankacılık sisteminden uzak kalmalarına neden olmuş, ayrıca geleneksel bankalara alternatif kurumların olmayışı da söz konusu kesimlerin tasarruflarını altın, döviz ve gayrimenkul gibi banka dışı alanlara kaydırmasına diğer bir deyişle finansal piyasalar dışında kalan bu fonların atıl kalmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak, faizsizlik prensibine göre işleyen, sermaye sahiplerinin tasarruflarını yatırımlara dönüştürerek, finansal piyasalarda kullanımını sağlayan finansal kurumlar, İslam ülkelerinde ve Türkiye’de kurulmaya başlanmıştır. Bu konuda ilk adım, 1975 yılında kurularak 1978 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası’nın kurulmasıdır. Bu bankanın sağlamış olduğu tecrübeler sayesinde ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik ve siyasi gelişmelere paralel olarak Türkiye’de faizsiz bankacılık sistemi ile ilgili adımlar atılmaya başlanmıştır (Bulut, 2012; 392).

83/7506 sayılı Kararname ile faizsiz bankacılık uygulamalarına zemin hazırlanmıştır. Dünya’da bu tür bankalara İslami Banka denilirken, Türkiye’de bu isim ÖFK olarak belirlenmiştir. Kararnamenin birinci maddesi ÖFK’ların kuruluş, organ, faaliyet ve tasfiyesi ile ilgili esasları belirleme yetkisini TCMB’nin görüşü alınarak Başbakanlığa vermiştir. 1984 yılında Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 25.12.1984 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan bir tebliğ ile “özel finans kurumlarının faaliyete geçebilmesi için gerekli beyannamenin içeriğinin belirlenmesi, cari hesaplara ilişkin düzenlemenin yapılması, kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan fonların tabi olacağı esasların belirlenmesi” gibi konularda TCMB’yi yetkilendirmiştir. ÖFK’ların hukuki statüsü ise 25.02.1985 tarihinde 18323 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan tebliğ ile tamamlanmıştır (Özsoy, 2012; 383).

1983 yılında ÖFK’lar ile ilgili düzenlemelerin yürürlüğe girmesiyle birlikte; 1984 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş. ve Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Yabancı sermaye ağırlıklı bu iki kurum bankacılık faaliyetlerine 1985 yılında başlamışlardır. 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991

yılında ilk yerli sermayeli faizsiz özel finans kurumu olan Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve son olarak da 1996 yılında Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizlerin ardından İhlas Finans Kurumu’nun işlem yapma yetkisi iptal edilerek tasfiyesine karar verilmiştir (Oğuz, 2016; 225).

18.06.1999 tarihinde kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile birlikte ÖFK’lar Bankalar Kanunu kapsamına alınmış ve ilgili tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır. 4389 sayılı Kanunda değişiklik yapan 4491 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesinin (a) ve (b) fıkralarında, “*ÖFK’ların 7’inci ve 9’uncu madde hükümlerine uyum ve tasfiye sürecine değinilerek, yeni düzenleme yapıncaya kadar Bankalar Kanunu’na aykırı olmayan yürürlükten kaldırılan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği*” belirtilmiştir. 4684 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikle de Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKB)’nin oluşturulması ve ortak bir sigorta sistemi kurulması kararlaştırılmıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre ÖFK’ların ismi Katılım Bankaları olarak değiştirilmiş, Özel Finans Kurumları Birliği’nin adı da Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak değiştirilmesi öngörülmüştür. Kanuna göre ise ÖFK’lar tarafından oluşturulan Güvence Fonu’da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu olarak değiştirilmiştir (Günel, 2007; 527).

2.2. Katılım Bankacılığının Çalışma Esasları

Dünya genelinde faizsiz bankacılık olarak adlandırılan ve aynı zamanda geleneksel bankacılık hizmetlerini de sunan katılım bankalarının temel hareket alanını İslami kurallar belirlemektedir. İslam dininin belirlemiş olduğu ölçüler temel olmak üzere, özelde de İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu ve İslami Finansal Hizmetler Kurulu tarafından belirlenen standartlara, bu kurumların uyması zorunlu hale getirilmiştir. Çünkü bu bankaların temel cazibe nedeni İslami Kurallar çerçevesinde bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesidir (Çelik, 2015; 36). Katılım Bankacılığı’nın çalışma esasları aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.2.1. Faizin Yasak Olması

Katılım bankaları, İslam Dini’nin değerleri ve inançlar sistemi ile uyumlu olarak, geleneksel yönetim ve risk yönetimi ilkelerine uygun olarak, şeriatın dayalı

olduğu kurallara göre yönetilen, faizsiz çalışma prensibine göre faaliyetlerini sürdüren finansal kuruluşlar olduğundan, İşlam dininin ilkelerine uyum gösterecek şekilde sektör içerisinde faaliyetlerini sürdürmekte, ayrıca etkin ve rekabetçi bankacılık, yatırım, ticaretin finansmanı ile ticari ve gayrimenkul finansal hizmetleri sunan bir yapıya sahip bulunmaktadır (Ayrıçay, 2013; 11).

2.2.2. Riskin Paylaşılması

Katılım bankalarının kullanmış olduğu finansman araçlarının temel özelliği, önceden belirlenmiş bir kazancın olmaması nedeniyle karşılaşılacak olan kr veya zarar durumuna göre, kazancın ve riskin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır.

2.2.3. Faaliyet Alanlarının Belirli Olması

Katılım bankaları, İşlam Dini'nin uygun gördüğü faaliyet alanlarında işlem yapmaktadırlar. Alkol, domuz ürünleri, kumarhane ürünleri gibi İşlam ahlak ve kurallarına uygun olmayan ürünlerin üretimi, ticareti ve bu işle uğraşan kişilere kredi finansmanı verilememektedir. Bu nedenlerden dolayı, katılım bankaları belirli alanlarda faaliyette bulunurlar.

2.2.4. Spekülasyonun Yasak Olması

Spekülatif işlemler, ekonomiye herhangi bir değer katmadığı gibi, ekonomik dengesizlikleri artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Spekülasyon amacıyla yapılan işlemler sonucunda, parasal güce sahip olan kişiler servetlerini artırmakta, ekonomik açıdan zayıf olan kişiler de daha zayıf hale gelebilmektedirler. Bu nedenle türev finans ürünlerinin işlem gördüğü piyasalarda aşırı belirsizlik ve spekülatif işlemler yoğunlukta olduğundan, söz konusu bankalar bu araçlara yatırım yapmamaktadırlar (Babuşçu, 2017; 246).

2.3. Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklar

Katılım bankacılığı hakkında kamuoyunun yeterli bilgiye sahip olmaması, sektörün gelişimi önündeki en büyük engellerden birisidir. Bu durum algı sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık arasındaki bazı benzerlikler, kamuoyunda ikisi arasında hiçbir fark olmadığı veya katılım bankacılığında kâr payının aslında örtülü bir faiz olduğu şeklinde yanlış

anlaşılmalara neden olmaktadır (TKBB, 2015; 120).

Katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık arasında bir takım benzerliklerin olması gayet doğaldır. Çünkü her ikisinde de tasarruflar ve yatırımlar arasında bir aracılık görevini yerine getirme durumu söz konusudur. Bankalar toplamış oldukları tasarrufları, ihtiyacı olan tüketici, esnaf, tüccar ve sanayicilere kredi olarak kullanırken, kambiyo, teminat mektubu, otomatik ödeme, çek, EFT, kavale ve kredi kartı gibi ekonomik ve sosyal hayatı kolaylaştıran diğer hizmetleri de sunmaktadır (TKBB, 2015; 120).

Faizsiz bankacılık ilk bakışta geleneksel bankacılık sistemine göre daha riskli görünmesine karşılık, yatırım kararları verilirken yapılacak fizibilite çalışmaları, yatırımların çeşitlendirilmesi ve bunun sonucunda risklerin dağıtılması ve uygun bir ekonomik model kullanılarak gelecekteki projeksiyonları öngörülmekte ve ortaya çıkabilecek riskler asgari düzeye indirilmektedir (Güngör, 2015; 17).

Tablo 3. Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankaları Arasındaki Farklılıklar

NİTELİK	KATILIM BANKALARI	GELENEKSEL BANKALAR
Çalışma Teknikleri	Kâr-zarara katılma ve karşılıklı ortaklık esaslı geçerlidir.	Fon toplama ve kullandırmalarında faiz esaslı geçerlidir.
Müşterilerin Taşındıkları Risk ve Sisteme Olan Güven	Zarar ve kâr ortaklığında risk peşin olarak kabul edilir, güven esaslı geçerli olup, projenin karlılığı ve uygulanabilirliği önemlidir.	Faiz garantisi olduğu için risk sözkonusu değildir. Güvenin temelini ise müşteriden alınacak teminatlar oluşturur (Menkul Rehni, Gayrimenkul İpoteği gibi)
Fon Arzının Müşterilere Yüklendiği Maliyet	Banka müşterisinin ödeyeceği meblağ bellidir ve sonradan şartlara göre değişmez.	Kredi maliyetlerinin farklı finansal araçlara endekslenmesi sözkonusu olabildiği için kredi maliyetleri değişebilir.
Üstlenilen Risk	Banka ve müşteri arasında ticari bir bağlantı olduğu için daima riskli bir ortam bulunmaktadır.	Gerek müşteri gerekse banka bakımından faiz ile risk ortadan kaldırılmıştır. Yalnızca kredilerin takip edilmesi ve geri dönmemesi riski bulunmaktadır.
Getiri Dağıtımı	Faaliyetlerden ne kadar geliri elde edilirse o kadar dağıtılır. Bu konuda kanunen bir sınırlama sözkonusu değildir	Bankacılık uygulamalarında devlet tarafından faiz düzenlemelerine gidildiği için sınırlamalar olabilmektedir.

(Çelik, 2016; 29).

2.4. Katılım Bankalarının ve Katılma Hesaplarının Türk Ekonomisine Getirdiği Yenilikler

2.4.1. Kaynak İsrafını Önlemek

Katılım bankaları sanayi ve ticaretle uğraşan taraflara kredileri plase etmemekte, finansal desteği sağlarken kanuni mevzuat çerçevesindeki metotları kullanmaktadır. Bu finansman metotları ile yalnızca katma değer oluşturan sabit sermaye, ticari ve sinai yatırımlarını üretime yatırmakta ve fonları reel ekonomiye aktarmaktadır. Kullandırılan fonların spekülatif işlemler yerine üretim ve ticaret alanlarında kullandırılması, fonların geri dönmeme riskini azaltmaktadır. Geleneksel bankacılıkta tahsil edilemeyen alacaklar diğer bir deyişle sorunlu krediler ile karşılaşma oranının bir hayli düşük olması, katılım bankalarının kullandığı fonlarda kaynak israfının söz konusu olmaması sonucunu doğurmaktadır (Aras, 2011; 167).

2.4.2. Tasarrufların Sisteme Dahil Edilmesi

Faizsiz esasa bağlı çalışan katılım bankaları, faiz esasına göre çalışan bankaların faaliyetlerinden uzak duran ve o bankaları tercih etmeyen fon sahiplerine ait atıl fonları reel ekonomiye aktararak tasarrufların finansal sistem içerisinde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, risk sermayesi kurumu özelliği ile faaliyet gösteren katılım bankaları atıl kalan fonların aracı kullanılmadan girişimcilerin ihtiyaç duydukları alanlarda kullandırarak Türk ekonomisine büyük bir katkı sağlamaktadırlar. Yani katılım bankaları ekonominin dışında kalan tasarruf fonlarını ekonomi içerisine aktarmakta, birikim amaçlayan taraflara faizsiz gelir hizmeti sunmakta, gelir dağılımına dengeleyici bir katkı yapmakta, reel kesime de fon transferi yaparak, ülke ekonomisinin gelişmesine ve devlete vergi kazandırılmasına katkı sağlamaktadırlar (Tenekeci, 2017; 66).

2.4.3. Finansman Maliyetlerinin Düşürülmesi

Faizsiz bankalar, toplamış oldukları fonlar karşılığında sabit faiz getirisi taahhüt etmezler. Geleneksel bankalarda elde edilecek kâr, plase edilen kredilerden elde edilen faiz ile mevduata ödenen faize bağlıdır. Katılım bankalarında ise fonlama maliyeti, büyük ölçüde kullandırılan fonlardan elde edilecek kazançla bağlıdır. Katılım bankalarının maliyet yapısının etkileyen önemli unsurlardan birisi fon

sahipleri ile banka arasındaki kâr paylaşım oranıdır. İlk kurulduğu yıllarda katılım bankaları topladıkları fonların işletilmesinden elde edilen kazançları müşterileri ile genel ve sabit bir oran üzerinden (kazancın %20'si bankaya, %80'i ise fon sahibine olacak şekilde) paylaşıırken, günümüzde fon tutarına, para cinsine ve vadeye göre farklılaştırılmış paylaşım oranları uygulanmaktadır (Tunç, 2016; 326).

2.4.4. Ekonomik Krizlerin Olumsuz Etkilerini Hafifletme

Körfez krizi (1990), 1994 Finansal Krizi, 1998-1999 Güney Asya Krizi ve 2001 Finansal Krizi, Türkiye'de özellikle finans sektörünü etkileyen ve Türk ekonomisinde önemli etkileri olan krizlerdir. Katılım bankaları bu krizleri oldukça düşük bir zarar ile kapatmıştır. Gösterilen bu performans katılım bankalarının başarısının önemli bir göstergesidir. Finans sektörü ve ekonomi üzerinde oldukça ciddi tahribata neden olan bu krizleri atlatalmaları, katılım bankalarının hem uygulama hem de model açısından başarılı olduğunu kanıtlamakta; krizi atlama sürecinde devletin herhangi bir kaynağından destek almamaları başarılı oluş kanıtını pekiştirmektedir (Arslan, 2017; 17).

Katılım bankaları ile Türkiye'deki finansal sistem derinlik ve çeşitlilik kazanmıştır. Çalışma prensipleri uyarınca fon kullandırmalarında reel ekonominin faaliyetlerini destekleyen bu bankalar, faizsiz enstrümanlar ile faaliyette buldukları için, herhangi bir ekonomik krizle karşılaştıklarında faiz ve riskle ilgili bir sorumluluk almamakta, yalnızca kredi riski ve piyasa riski ile karşılaşmaktadırlar. Kredi tutarının krediyi alan tarafa değil de ürün, mal ya da hizmetin tedariginde görev alan taraflara ödenmesi, kredinin tam olarak verilme amacına uymasına, bu amaç dışında verimsiz ya da spekülatif alan ve amaçlarda kullanılmasını önlemektedir (Sırım, 2013; 195).

2.4.5. Ekonominin Kayıt Altına Alınması

Geleneksel bankalardan farklı olarak, katılım bankalarında kullanılan fonlarda mutlaka bir yatırım veya mal ya da hizmetin satın alınması veya kiraya verilme şartı aranmaktadır. Mevzuat gereği de bu kuruluşlar, alım satıma konu olan mal ya da hizmete ait faturanın bir örneğini müşteri dosyalarında bulundurmaları zorundadırlar. Dolayısıyla katılım bankaları tarafından finansmanı sağlanan işlemlerin muhasebe kayıtlarına geçmesi gerekmektedir. Bu yönüyle de katılım

bankaları, özellikle kayıt dışı ile mücadelede devlete büyük bir yarar sağlamaktadır (Tunç, 2016; 326).

2.4.6. Reel Sektörün Finansmanı

Bir ekonomide faiz oranlarını düşüren her türlü girişim, ekonomi için fonksiyonel ve pozitif bir katkı anlamına gelmektedir. Katılım bankaları ticaret esaslı finansman yöntemleri ve fon toplama yöntemlerinin esnekliğiyle cari faiz miktarlarını düşüren bir etki oluşturmaktadır. Bunun sonucunda, ekonomide yatırımların artması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ile birlikte milli gelir seviyesi de yükselmektedir (Polat, 2015;).

Katılım Bankaları, oluşturdukları fonların yüzde doksan kadarını reel ekonomiyi finanse etmek için kullanmaktadır. Ekonominin krizlerle iç içe olduğu ya da durgun olduğu zamanlarda bile reel ekonomiyi finanse etmeyi bırakmamış, geleneksel bankaların yaptığı gibi, verilen kredileri geri çağırma yollarına gitmemişlerdir. Ayrıca toplanan fonların, proje bazında kullanılması ve reel karşılığı olmayan projelerin desteklenmemesi, fonların etkin ve verimli kullanımını sağlamıştır. Bu bankalar çalışma prensipleri gereği topladıkları fonları Devlet İç Borçlanma Senetleri gibi menkul kıymetlere plase etmemekte ve TCMB’de bloke edilmesi zorunlu olan fonlar ile disponibilitate dışında kalan fonlarla reel ekonomiyi finanse etmektedirler (Sırım, 2013; 196).

2.4.7. İstihdamın Arttırılması

Katılım bankalarının en başta gelen amaçlarından birisi de islami kurallar çerçevesinde ekonomiyi geliştirmektir. Katılım bankaları, islam dininin koymuş olduğu faiz yasağından dolayı, klasik faiz esasıyla çalışan bankaları tercih etmeyen, islami hassasiyetleri yüksek düzeydeki bireyler ve kuruluşların tasarruflarının ekonomiye kazandırılmasında oldukça büyük bir pay üstlenmektedir. Katılım bankaları sayesinde ekonomi dışında kalmış atıl fonlar ekonomiye kazandırılarak ve böylece üretimde artış sağlanarak istihdamın artmasına büyük katkı sağlanmıştır (Polat, 2015).

Başka bir açıdan bakıldığında; Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının, finans piyasasındaki paylarının artması, şube sayıları ile birlikte

istihdam ettikleri personel sayılarını da artırmış ve istihdama olumlu yönde katkılar sağlamıştır (Arslan,2017; 13).

2.4.8. Rekabetin Geliştirilmesi

Katılım bankalarının geleneksel bankalara göre daha deneyimli bir konumda olduğu ve rekabette de üstün konumda olduğu söylenebilmektedir. Çünkü portföylerine bakıldığında, katılım bankalarının fonlarını %60 oranında KOBİ'lerin finansmanında kullandığı görülmektedir. KOBİ'lere önemli deneyim kazandırdıkları göz önünde bulundurulduğunda rekabetteki üstünlükleri daha iyi anlaşılmaktadır. Katılım bankalarının rekabetçiliği, bu sistemin özüne inildiğinde daha rahat görülür. Anapara garantisi veya daha önceden saptanmış herhangi bir kâr oranı garantisi olmadan fonların bir araya getirilmesi sistemin esnek olmasını sağlamaktadır.

Faiz tehditi olmadan fiyat esnekliğinin sağlanması bir avantajdır. Sistemin kâr- zarar esasına göre çalışması, gelirlerin ve giderlerin müşteriler ve banka arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır. Ayrıca bilançolarının oldukça iyi düzeyde esnek olması rekabet gücüne de katkı da bulunmaktadır (Güngör, 2015).

2.5. Katılım Bankacılığının Hukuki Yapısı

2.5.1. 1983 – 1999 Dönemindeki Hukuki Yapı

1983-1999 yılları arasındaki adı Özel Finans Kurumları olan ve faizsiz esasa göre çalışan katılım bankalarının hukuki yapısının temelleri, 15 Aralık 1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kararname ile atılmıştır. Faizsiz esasa göre çalışan katılım bankalarının Türkiye'deki yasal dayanağı kabul edilen bu kararname, o dönemde özel finans kurumu olarak adlandırılan katılım bankalarının denetleme ve düzenleme yetkisini T.C. Merkez Bankası ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'na vermiş, 1983-1999 yılları arasındaki süreçte her iki kurum da denetim ve düzenleme yetkilerini aktif olarak kullanmışlardır (TKBB, 2004; 32).

19 Aralık 1999'a kadar katılım bankalarının denetim, düzenleme, faaliyete geçirme, kuruluş ve tasfiyesi gibi konularda; Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Kanun, Sermaye Piyasası Kanunu, Finansal Kiralama Kanunu, Çek Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, T.C. Merkez Bankası Kanunu, Hazine Müsteşarlığı Teşkilat

Kanunu, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve bu Kanuna ilişkin Genelge, Tebliğ ve Kararlar, Bankalar Kanunu kullanılmıştır (Tosun, 2007; 178).

Güven, unsurunu ön plana çıkararak çalışan ve finansal piyasalarda faaliyet gösteren, küçümsenemeyecek boyutlarda büyüyen Özel Finans Kurumları'nın faaliyetlerini bir kanun değil de kararname çerçevesinde göstermeleri, günümüzde hala tartışılan bir konuyu oluşturmaktadır. Bu kurumlar yukarıda sıralandığı üzere birçok kanuna tabi olsalar dahi, kanuni düzenleme hiyerarşilerine bakıldığında kararnamelerin daha önce geldiği görülmekte ve Bankacılık Kanunu esas alınarak faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum özel finans kurumlarının hem çalışanları hem de sahipleri üstünde bir tedirginlik oluşturmuş, 1999 yılından sonra bankacılık sistemi içerisinde daha sağlam ve etkin bir yere ulaşan ÖFK'lar tedirginlikleri atmışlardır (TKBB, 2004; 32).

2.5.2. 1999 – 2005 Dönemindeki Hukuki Yapı

Katılım bankalarının hukuki yapısını dönemler şeklinde ele alırken ikinci dönemi 1999-2005 olarak değerlendirmek mümkündür. Bu dönem 18 Haziran 1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile başlamaktadır. Kanunda hem katılım bankaları hem de faiz esasına göre çalışan geleneksel bankalarla ilgili hususlar bulunmaktadır (Eskici, 2007). 4491 Sayılı Bankacılık Kanunu'nu 20'nci madde 6'ncı fıkrasına yapılan yenileme ile 4389 Sayılı Bankacılık Kanunu'nda katılım bankaları ile ilgili şu husus verilmektedir:

“Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden özel finans kurumları bu kanunun 10'uncu maddesinin (2) ve (3) numaralı fıkraları, 12'nci maddesinin (2) numaralı fıkrası, 14'üncü maddesinin (5), (6) ve (7) numaralı fıkraları, 15'inci (21c, d ve e bentleri hariç), 16'nci, 17'nci ve 19'uncu maddeleri ile 20'nci maddesinin (2) numaralı fıkrası hükümleri dışındaki diğer maddelerine tabi olup, kurum bu kanun hükümleri çerçevesinde bu kurumlara ilişkin kâr ve zarara katılma hakkı veren hesapların özelliklerini dikkate alarak her türlü düzenleme yapmaya yetkilidir. Ancak kurum bu kanunun 14'üncü maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında belirtilen durumları tespit ettiği takdirde, özel finans kurumunun faaliyet izni, kurulun en az 5 üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınmış kararıyla kaldırılır. Özel finans kurumları açısından emtia veya gayrimenkullerin finansal

kiralınması ya da kâr ve zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri de bu kanuna göre kredi olarak addolunur. Bu kanun hükümlerine göre, bu kurumların özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla topladıkları fonlar ve diğer taahhütleri de 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 40'inci maddesinin (2) numaralı paragrafının (a) bendi hükümlerine tabidir. Bu kanunun 21'inci, 22'nci ve 23'üncü maddelerinde yer alan ceza hükümleri, özel finans kurumları ve görevlileri için de uygulanır."

Bankacılık Kanunu'na yapılan bir düzenleme ile birlikte fon kullandırma ve toplama metotları ve diğer bankacılık işlemlerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Katılma bankaları fon kullandırma metodunu kullanarak katılma hesapları ve özel cari hesaplarında fon toplayabilmekte ve bu fonları kullandırabilmektedir. Yukarıda verilen madde ile katılım bankalarında uygulanacak ve uygulanmayacak hükümler belirtilmiş, bu madde dışında da bazı özel düzenlemelere yer verilerek katılım bankaları bankacılık sistemine adapte edilmiştir. Ayrıca katılım bankalarının bu kanuna tabi tutulmasının yanı sıra madde 1'de bulunan "Bu kanunda açıklık olmayan hallerde genel hükümler uygulanır" ibaresi katılım bankası için de geçerli hale gelmiştir. Katılım bankaları kanuna tabi olmadan önce herhangi bir hukuki durumda özel mevzuatlara başvurulmakta, mevzuatta hususla ilgili bir şey bulunmadığında genel hükümler kullanılmaktaydı (Battal, 2000; 199).

Bankacılık Kanunu'nun diğer maddelerine katılım bankaları açısından bakıldığında 2'nci maddedeki temel bankacılıkla ilgi tanımlar katılım bankaları içinde geçerli hale gelmiş; 3'üncü ve 6'ncı maddelerde direkt olarak bir düzenleme olmamasına rağmen Bankalar Yeminli Murakıpları'nın katılım bankalarını denetleyeceği belirtildiği için önceki kanun nedeniyle tartışılan tasfiye süreci haricinde olağan surumlarda katılım bankalarının denetlenip denetlenmeyeceği konusuna açıklık getirilmiştir. 7'nci madde uyarınca banka kurucu koşulları katılım bankaları içinde geçerli hale gelmiş, 8'inci uyarınca bankaların ortak değişikliği ve ana sözleşme değişiklikleri BDDK iznine bağlanmış, 9'uncu madde uyarınca banka organ ve teşkilat düzenlemeleri katılım bankaları içinde geçerli hale gelmiştir. 10'uncu maddenin birinci fıkrasında bankalar dışında tüzel ya da gerçek kişilerin mevduat toplamasını yasaklayan madde katılım bankaları içinde yasak hale gelmiştir. Daha önce olduğu gibi mevduat toplama ve fonlara mevduat adını vermeleri

engellenmiş, 10'uncu madde 4'üncü fıkradaki “bankalar nezdindeki her türlü mevduat, emanet ve alacaklardan en son talep, işlem veya mudidin herhangi bir şekilde yazılı talimatı tarihinden başlayarak 10 yıl içinde aranmayanlar zaman aşımına tabidir. Zaman aşımına uğrayan mevduat, emanet ve alacak fona gelir kaydedilir” uyarınca mevduat özelliği taşısada katılım bankalarının bakiyesi fon olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 11'inci maddede belirtilen mensuplara, ortaklara ve iştiraklere genel kredi sınırları içerisinde verilebilen kredilerle ilgili sınırlamalar kanunlar ile katılım bankaları için de geçerli hale gelmiştir. Katılım bankaları kredi kullanırken faiz karşılığı kullanmamasına rağmen, ekonomik açıdan finansman aracısı görevi üstlendiği için Bankacılık Kanunu’nu 20'inci madde 6'ncı fıkra da “emtia ve gayrimenkullerin finansal kiralaması ya da kâr ve zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri bu kanuna göre kredi olarak addolunu” hükmü verilmiş ve 11'inci maddede belirtilenlerin kredi olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. 12'nci madde 2'nci fıkra uyarınca katılım bankaları banka iştirak sınırlarıyla ilgili hususlardan sorumlu tutulmuş, 13'üncü maddede ise bankalar için belirlenen kayıt ve hesap düzenin uyma zorunlulukları belirtilmiştir. Bu şekilde katılım bankalarına zarar ve kâr cetvelleri, bilançoları ve konsolide bilanço hazırlama cetvelleri bağımsız denetleme kurumlarına onaylatma zorunluluğu getirilmiştir. 14'üncü maddede ise finansal durumun kötüye gitmesi ve düzeltilmesi ile ilgili denetlemeler ile katılım bankaları da bu kapsama sokulmuş, finansal durumları kötüye gittiği zaman, yönetimin başka bir devlet kuruluşuna değil de cari hesaplar ve katılma hesabı açısından fon kapsamında olmasına rağmen fona devredilecek olması belirtilmiştir. Bu ilk bakışta yadırgansa da TMSF kamusal niteliği ve üst icra organı olarak görülmesi nedeniyle yerinde bulunmaktadır. 18'inci madde de bankaların tasfiye, birleşme ve devirleri düzenlenmiş ve bu durum katılım bankaları için de geçerli sayılarak BDDK iznine bağlanmıştır. 21'inci, 22'nci ve 23'üncü maddelerde düzenlenen adli ve idari ceza ve suçlar katılım bankaları içinde uygulanmaya başlanmış, 24'üncü madde gereğinde adli suçlar için kovuşturma usulü katılım bankaları içinde geçerli hale gelmiştir. Bazı taraflar bu yeniliğin birşeyi değiştirmediyiğini ve mevzuatta yer alan hususların gerçeli olduğunu öne sürse de katılım bankalarının kanun öncesinde kovuşturma kuralının idari mevzuatla yapılması hususunda doğru yöneme tabi olmadığı unutulmamalı, özel ceza ve suç ihdas eden suçlar kadar bu hükümlerin de önemli olduğu kabul edilmelidir (Battal, 2000; 199).

Mevzuat ile kredi uygulamasına düzenleme getirdiği gibi toplanan mevzuatın güvenilirlik ilkesine uyumu için ayrılacak karşılıkların belirlenmesi yetkisini T.C. Merkez Bankası'na vererek katılım bankalarına uygulamış, bu durum daha önce mevzuat uyarınca Merkez Bankası tarafından kullanılan düzenleme, değiştirme, oranları belirleme yetkisinin aynı şekilde devam etmesini sağlamıştır. Ayrıca, risk santraline ilişkin “Merkez Bankası; bankalar, özel finans kurumları, finansal kiralama şirketleri, factoring şirketleri, finansman şirketleri ve bankaca uygun görülecek benzeri mali kuruluşların müşterilerinin risk durumlarını nezdinde toplamak maksadıyla bir risk santrali kurmakla yükümlüdür” ibaresi ile birlikte yalnızca bankaların üye olduğu Merkez Bankası Risk Santralizasyonu Teşkilatı'na diğer risk barındıran kurumlar ve katılım bankaları da üye edilmiştir. Bu düzenleme oldukça yerindedir ve gecikmiş bir düzenleme olarak değerlendirilebilmektedir (Battal, 2000; 199).

Türkiye’de 2000 yılının ikinci yarısında özel bir ekonomik program uygulanmış, programın ciddi yara alması sonucunda TMSF özel bir bankanın devrini almıştır. Bu krizden katılım bankaları da ciddi şekilde nasibini almış, İhlas Finans Kurumu A.Ş. ödeme güçlüğü çekmeye başlamıştır. Bu kurum mevduat çekme talebi çok yoğun olduğu için likidite dar boğazıyla karşılaşmış ve contagion (bulaşma) olarak adlandırılan salgın etkisi tüm katılım bankalarında mevduat çekme taleplerini yoğunlaştırmıştır (Arabacı, 2007; 29). Bunun üzerine BDDK İhlas Finans Kurumu A.Ş.’nin faaliyet iznini 9.02.2001 tarihinde kaldırmış, fonlar o dönemde güvence kapsamında olmadığı için diğer katılım bankaları da fon çekimi yaşamıştır. Katılım bankalarının bazılarında bu çekiliş oranı %50’leri bulmuştur. Yaşanan krizin etkisiyle, banka yönetiminin yanlış karar alması sonucu katılım bankalarından birisinin batması güven problemine neden olmuştur. Kriz döneminde faizli sistemle çalışan bankalardaki mevduatlar devlet güvencesi altındaki iken katılım bankalarındaki mevduatlar güvence altında değildi. Güvence altında olmaması katılım bankalarından para çekilmesinin başlıca sebepleri arasındadır.

Çekilişin bu başlıca sebepleri ve katılım bankalarından birisinin faaliyetinin durdurulması katılım bankalarının hukuki yapısının incelenmesi sağlamış ve 24529 sayılı Resmi Gazete ile Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik ile katılım bankalarının hukuki yapısı belirlenmiştir. Bankacılık Kanunu

20'nci madde ve 6'ncı fıkrası bir kez daha değiştirilip, yeni hükümler eklenerek katılım bankalarında katılma ve özel cari hesaplarında fonların garanti altına alınması için Özel Finans Birliği bünyesinde, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu benzeri Güvence Fonu oluşturulmuştur. 20'nci madde 6'ncı fıkrası değiştirilen ve yeni hükümler eklenen 4672 sayılı 12.5.2001 tarihli Bankacılık Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile şu önemli değişiklikler yapılmıştır; şahsi yükümlülük müessesesi eklenmiştir, katılım bankalarının faaliyet izni kaldırılması ve tasfiyesi hususuna ilişkin yeni hükümler eklenmiştir, güvence fonu kurulmuş ve yönetimi birliğe devredilmiştir ve katılım bankaları kurulmuştur (Kara, 2006; 20).

Yukarıda sayılan yenilikler ile birlikte fon kullanacak ya da tasarruf sahibi olan kuruluş ve kişilerin katılım bankalarına olan güveni tazelenmiş, güvensizliğin önüne geçilmiştir.

2.5.3. 2005 Sonrası Dönemindeki Hukuki Yapı

Katılım bankalarının hukuki yapısında son dönem 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile başlamaktadır. Bu kanun, katılım bankalarıyla ilgili kanun seviyesindeki son değişikliği içermektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında fon ve tasarruf sahiplerinin katılım bankalarına olan güvensizliğini ortadan kaldırarak, finansal piyasalarda istikrar ve güveni yeniden sağlamak amaçlanmıştır. Tasarruf sahiplerinin her türlü menfaat ve haklarıyla ilgili esas ve usulleri düzenleyerek, kredi sistemini etkin şekilde çalışır hale getirilmiştir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yapılan en önemli değişiklik katılım bankaları isminin resmileşmesidir. Önceleri Özel Finans Kurumu olarak adlandırılan, yurt içinde katılma ve özel cari hesaplarla fon toplamak ve kullanırmak görevindeki kurumlar Katılım Bankaları olarak adlandırılmıştır. Diğer önemli değişiklik içeren maddeler şu şekildedir:

Bankacılık Kanunu'nun geçici 3'ncü maddesi "*Halen faaliyette bulunan özel finans kurumları, bir yıl içerisinde ticaret unvanlarını katılım bankası ibaresini de kapsayacak şekilde değiştirmek ve mevcut durumlarını Bankacılık Kanunu'nun finansal raporlamayla ilgili hükümlerine intibak ettirmek zorundadır. Özel Finans Kurumları Birliği Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak addolunur ve bu kanunun*

hükümlerine tâbi olup, üç ay içinde durumunu bu kanun hükümlerine uygun hale getirir” gereğince kanun hükümlerinin kullanımı için bir yıl süre tanınmıştır.

Bankacılık Kanunu'nun 2'nci maddesi “*Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu kanun hükümlerine tâbidir”* gereğince katılım bankaları bu kanuna tabi tutulmuştur.

Daha önce güvence amaçlı kurulan Güvence Fonu kaldırılmış ve 100.000-TL’ye kadar ki kayıplar TMSF güvencesi altına alınmıştır.

2.6. Katılım Bankalarının Çalışma Yöntemleri

Katılım bankalarında sabit bir faiz getirisi vaadi yoktur. Katılma hesapları ve özel cari hesaplar biçiminde yöntemler kullanılır. Fon kullandırırken ise nakit kredi verilmez. Bir fatura, bir gayrimenkul tapusu veya bir araç ruhsatı karşılığı kredi finansmanı sağlanır. Ayrıca leasing işlemleri de yapabilmektedir.

2.6.1. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaların varlıkları; özkaynaklar ve müşterilerin hesaplarına yatırmış olduğu paralardır. Özkaynakları ve müşterilerin değerlendirilmesi için yatırmış olduğu paraları; işletme sahiplerine veya projelere sermaye olarak verilir ve ilgili faaliyetin sonucunda meydana gelen fonlardan oluşur.

2.6.1.1.Özel Cari Hesaplar

Özel cari hesaplar dilediğinde yatırılan tutarı tümüyle ya da bir kısmını çekmeye imkan veren, hesap sahibine karşılığında bir geri ödeme yapılmayan, anapara ödemesini güvence altına alan hesaplardır (TKBB, 2005; 38).

Ticari bankalardaki vadesiz mevduat hesabına denk gelen özel cari hesaplardır. Vadesiz mevduat hesabı gibi bir getiri söz konusunun olmadığı hesaptır.

Bu hesaplar döviz cinsinden ya da Türk Lirası olarak açılabilmektedir. Hesap açmak için bir alt sınır bulunmamaktadır. Özel cari hesapta biriken fonun

tamamı katılım bankaları tarafından kullanılmamakta, Merkez Bankası'nın zorunlu kıldığı oranda karşılık ayırmaları gerekmektedir.

2.6.1.2.Özel Fon Havuzları

Faizsiz bankaların katılma hesapları niteliğinde oluşturulan özel fonlardan oluşan havuzlardır. Bu havuzlarda kâr ve risk paylaşımı farklı düzeydedir.

Özel fon havuzlar para cinslerine göre TL, USD ve EURO grubu olarak ayrılırlar. Ayrıca her para cinsine göre kâr/zarar paylaşım oranı farklılaştırılması varsa bu farklılaştırmaya göre de havuzlar ayrı ayrı takip edilir.

2.6.1.3.Katılma Hesapları

Katılma hesapları anaparanın olduğu gibi dönüşüne taahhüt vermeyen, hesap sahibine daha önceden saptanmış bir miktar ödemesi olmayan, zarar ve kâra katılma şeklinde yatırılan fonların işletilmesine bağlı getirisi olan hesaplardır (TKBB, 2005; 38).

Katılma hesapları, bu hesapların mahiyeti ve hukuki yapısı bir sonraki bölümde detaylı şekilde ele alınmıştır.

3. KATILMA HESAPLARININ MAHİYETİ ve İŞLEYİŞİ

Çalışmamızın buraya kadarki kısmında katılım bankası ve katılım bankalarının faaliyetleri, yapabilecekleri işler, çalışma yöntemlerine yer verilmiş olup bu bölümde ise verilen bu bilgilere istinaden katılma hesabı içeriği, işleyişi, fon kullandırma ve katılım bankalarındaki fon toplama yöntemleri ve bu toplanan fonların kâr ve zarar durumuna göre müşterilere nasıl yansıtıldığı ele alınacaktır.

3.1. Genel Olarak Katılma Hesabı

Katılma hesabı; katılma bankalarında kâr/zarar esasına dayalı olarak katılma hesabı sözleşmesi gereklerine uygun şekilde açılan hesaptır. Hesabı açtıran ve tasarrufunu bankaya yatıran birey, vade sonunda alacağı pay oranını bilmemekte; tasarrufun kullanıldığı yatırım zarar ederse anaparasını tamamen ya da kısmen kaybedebilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda hesabı açtıran birey, bankanın daha önceki hesap sahiplerine ödediği kâr payına ve bankanın o ana kadar ki performansına bakarak tahminde bulunup, bankada hesap açtırmaya karar verebilir (Tiftik, 2007; 23).

Katılma hesaplarında toplanan fonlar katılım bankaları tarafından kâr ve zarar ortaklığı ilkesine göre yapılan yatırımlara yöneltilir. Katılma hesaplarında toplanan fonlara sadece kâr payı değil, zarar payı da isabet edebilecek ve hesap sahipleri zararları da kâr paylarına benzer oranda üstleneceklerdir. Her bankanın, aynı cins bütün hesaplarında elde edilen kârlar dağıtılmadan önce bir araya getirilir. Bu işlem toplanan fonlar üzerindeki zarar ihtimalini azaltır. Buna ilaveten, kârların %5-10 tutarındaki kısmı muhtemel zararlara karşı ihtiyat fonu olarak ayrılır (Karsten, 1983; 139-140).

Katılım bankası, katılma hesaplarında topladığı parayı üç ay, altı ay ya da bir yıl daha uzun süreli vadeler şeklinde gruplara ayırmakta, birbirine benzeyen hesaplardan topladığı paraları bir havuzda toplamakta, havuzda topladığı bu paraları, paranın süresi ve miktarına göre para sahiplerini ortak etmektedir (Tiftik, 2007; 24). Havuzdaki tüm parayı tek bir bütün kabul eden banka, uygun gördüğü şekilde bölerek muhasebesini ayrı ayrı yapmakta, birbirinden farklı ticari proje ve faaliyetlere yatırarak işletmektedir. Banka bu paraları kurduğu şirketleri bizzat kendisi işletebileceği gibi, diğer girişimciler vasıtasıyla işletebilir. Banka bu

sermayenin daha çok başkaları tarafından işletilmesi yöntemini tercih etmektedir. Banka, sermaye katkısı talebinde bulunan girişimcilerin projelerini; kapsam, süre, maliyet, kârlılık ve zarar riski durumu vb. konular ile girişimcinin kanuni şartlara uygunluğunu vs. hususlarını inceledikten sonra, uygun bulunduğu projenin sahibi olan işletmeci ile emek-sermaye ortaklığına girer. Projenin yürütmesini ticari ortak sıfatıyla diğer ortak üstlenirken, sermayesini banka üstlenir. Paranın vadesi dolduğunda hesap açtıran kişi, ilk başta olduğu gibi havuzda biriken paraya ortak olmakta, kâr durumunda kendi payını havuzdan alır. Ancak her daim gerçek anlamda bir kâr payı dağıtımı olmaz. Eğer proje ya da yatırım zarar ederse zararla ya da kâr oranı düşükse düşük kâr payı ile sonuçlanabilir. Sermaye ile desteklenen projenin zarar etmesi halinde, bu zarar bankaya aittir (sermaye miktarını aşmıyorsa). İşletici ortağın ise sadece emeği boşa gitmiş olur. Bankanın zararı havuza yansıtacağından, bazen hesap sahipleri düşük kâr payı ile hatta zararla da karşılaşabilir (Bayındır, 2004; 104).

Katılım bankalarında özel cari hesaplar adı ile katılma hesapları dışında, geleneksel bankacılıkta vadesiz mevduat hesabı ile örtüşen hesaplar da bulunmakta ancak bu hesaplar katılma hesaplarına nisbeten önemsiz miktardadır. Geleneksel bankacılıktaki vadeli mevduatların karşılığı; katılım bankalarının ana sermaye kaynağı olan katılma hesaplarıdır (Çiller, 1989;74). Katılım bankası zarar ya da kâr durumunda nakit tasarrufu olan ancak kullanamayan hesap sahibi ile parayı işletmek için yatırdığı işletmeci arasında aracılık yapmaktadır (Akın, 1986; 125).

Katılım bankaları toplamış olduğu fonları yatırımları kullanırmak için profesyonel girişimcilerle çalışmaktadır .

Günümüzdeki katılım bankalarında daha çok eski hukukumuzdaki mutlak mudarebenin türleri uygulanmaktadır. Katılma hesabı denilen fonların kullanılması ile ilgili hükümler genellikle katılım bankalarının statülerinde belirlenmiştir. Yani bu fon kâr/zarar ortaklığı veya finansal kiralama vb. yoluyla kullanılabilir diye açık hükümler konulmaktadır. Katılma hesabı ile fonlar oluşturup bunların girişimcilere kullanılması da esas itibariyle kâr/zarar ortaklığı sistemiyle hayatiyet kazanan bir finansman yöntemidir (Akın, 1986; 124). Klasik kâr/zarar ortaklığından farklı olarak, katılım bankası açılan hesapları ayrı ayrı değil; toplam olarak, aynı cinsten katılma hesaplarını belli yatırımlarda kullanılmak üzere tahsis etmektedir. Dolayısıyla katılım

bankasına vadeli mevduat paralelinde katılma hesabı açan, yani para yatıran hesap sahiplerinin tamamı katılma hesabı sözleşmesine taraftır. Katılma hesabı sözleşmesinde, bütün hesap sahiplerinin iradesini vekil ve aynı zamanda birinci işletici sıfatıyla banka temsil eder ve katılma hesabı fonlarının uygun gördüğü alanlarda kullanır (Akın, 1986; 124).

Katılım bankalarında bir yıl veya daha uzun vadeli hesapta daha yüksek oranda kâr payı verilebilmektedir. Mevzuatta ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği düzenlemelerinde “birikimli katılma hesabı” olarak adlandırılan asgari beş yıl vadeli katılma hesaplarına kâr payları %10-%90 oranında kararlaştırılabilmektedir. Yani böyle hesap açan mudilere %90’a kadar kâr payı verilebilmektedir (Çiller, 1989; 76).

3.2. Katılma Hesaplarının İşleyişi

Katılma hesaplarının işleyişinde hesaplara tahakkuk oranının belirlenmesi, hesap değeri, birim değeri, vadesi dolmadan hesaptan para çekilmesi ve hesabın kapatılması hususlar ele alınabilir.

Banka hesabına tahakkuk edecek kâr veya zarardan bankanın alacağı pay; müşteriye katılma hesabın açıldığı anda bankanın belirlediği limitler dahilinde katılma hesabına yatırılan tutar esas alınarak, her bir hesap türü (TL, döviz, altın) için farklılık gösterebilecek olan orandır. Bu oran, hesabın açıldığı anda hesap cüzdanına kaydedilir ve hesabın açıldığı anda hesaba yatırılan tutar değişmedikçe vade sonuna kadar değiştirilemez. Müşterinin yatırdığı tutarlar dahilinde özel fon havuzlarında değerlendirilir. Paylaşım oranlarının belirlenmesinde, hesap türü, vade, tutar/limit ve para cinsi gibi etkenler nazara alınabilir.

Hesap değeri; katılma hesabı fonlarına yatırımda bulunan tüzel ya da gerçek bireylerin katılma hesabı fonunda bulunan mevcut aktiflere hangi oranda katıldığını ifade etmekte; kâr/zarara katılma sözleşmesinin özel kısmında değer olarak belirtilmektedir. Hesaptan para çıkışı olduğunda ya da hesaba para girdiğinde hesap değeri oranı değişmekte, bu durumda sözleşmedeki değer yenisi ile değiştirilmektedir. Hesap değeri, katılım bankasının katılma hesabına ilk fon kabulü yaptığı gün, hesap sahibi tarafından fona yatırılan tutarın birim değere bölünmesi ile bulunmaktadır (Budur, 2003).

Katılma hesabına para girişi ya da çıkışında bulunan bireye ait hesap değerine, hesabın sahibi tarafından hesaba giren ya da çıkan tutarın birim değere bölünmesiyle elde edilecek rakam, para çıkış işleminde çıkarılmakta, para giriş işlemi söz konusunda olduğunda eklenmekte ve hesap değeri elde edilmektedir.

Hesaptan, vadesinden önce para çekilmesi veya başkaca nedenlerle, hesap bakiyesinin katılma hesabı açılması için belirlenmiş tutarların altına düşmesi halinde başkaca bir işleme gerek olmaksızın hesap kendiliğinden özel cari hesaba dönüşür.

Birim Değer; hesap değeri belirlenirken 100 olarak alınan birim değer ise katılma hesabı fonlarında zarar ya da kâr durumunu yansıtan, zarar durumunda düşen, kâr durumunda ise artan bir birimdir. Zarar ve kâr kayıtlarının gerçekleştirildiği dönemlerde fonda normalde belirli gruplar halinde ayrılmış olarak bulunan mevcut aktifler bütün olarak ele alınarak mevcut hesap değerlerine bölünmekte, elde edilen değer haftalık ya da günlük hesaplanmasıyla birim değer olarak adlandırılan ağırlık birimi ilan edilmektedir.

Katılım bankasının katılma hesabına fon almaya başladığı ilk gün birim değer 100 olarak hesaplamalara katılmaktadır. İlerleyen günlerde, zarar durumunda mevcut aktif değer oranı azalırken, kâr durumunda bu oran artmaktadır. Mevcut hesaplara aktifler değerinin toplam şeklinde aktarılması için birim değer kâr ile paralel değişim göstermesi gerekmektedir. Bu nedenle yeni birim değer o günkü mevcut aktif toplamının bir önceki gün mevcut hesap değeri toplamına bölünmesi ile elde edilmektedir.

Bir katılım bankasında ilk gün açılan hesaplar şu şekilde örneklendirilebilir;

	Hesap Değeri	Birim Değer
X Kişisi	10.000 TL	100
Y Kişisi	40.000 TL	100
Z Kişisi	50.000 TL	100

Yatırılan tutarların birim değere bölünmesi suretiyle her hesabın hesap değerleri bulunmuştur. Yeni birim değer ise şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Yeni Birim Değer} = \frac{\text{Yeni Aktif Değer Toplamı}}{\text{Bir Önceki gün Hesap Değerleri Toplamı}}$$

Buna göre;

Havuz 100.000-TL kâr elde ettiğinde bu kârın %20'si olan 20.000-TL'si kurumun kendi gelir hesaplarına alınır. Kalan 80.000-TL'si ise havuzda mevcut hesaplara dağıtılır.

Elde edilen kârla beraber aktifler toplamı 120.000-TL'ye çıkmıştır. (Şahıslara ait olan 10.000+40.000+50.000 ve elde edilen kârın %20'sinin bu değerlere eklenmesi).

$$\text{Bir önceki gün hesap değerleri toplamı} = 100 + 400 + 500 = 1000$$

$$\text{Yeni Birim Değer} = 120.000 / 1000 = 120 \text{ şeklinde hesaplanacaktır.}$$

Hesap değeri ve birim değer kullanılarak bir hesabın birim hesap değeri bulunabilmektedir. Bu değer herhangi bir kişiye ait hesabın herhangi bir andaki halini ifade etmektedir. Hesap değeri ve birim değerinin çarpılması ile elde edilmekte ve şu şekilde formülize edilmektedir:

$$\text{Birim Hesap Değeri} = \text{Birim Değeri} * \text{Hesap Değeri}$$

Para Yatırma-Çekme; katılma hesaplarının işleyişinde para yatırma kâr/zarara katılma sözleşmesinin imzalanması ile mümkün olmaktadır. Vade gelmeden paranın çekilmesi için en az otuz gün önceden bildirim yapılması gerekmektedir. Eğer fonun bulunduğu vade grubu, vadeden önce para çekilirken kârlı durumda ise hesap sahibi yatırdığı tutarı tümüyle çekebilme, zarar edilen durumda çekme işleminde yalnızca birim hesap değeri tutarında para alabilmektedir.

Hesap Kapatma; katılma hesaplarının kapatılma işleyişinde ise; hesabın vadesi dolduğu gün birim değeri dikkate alınmakta; hesap sahibi bu değere göre para talep edebilmektedir. Vade dolduktan sonra beş iş günü içerisinde hesap kapatılmadığında daha önceki vade ile yenilendiği varsayılmaktadır.

3.2.1. Fon Kullandırma Yöntemleri

Fon kullandırma kiralama, kâr/zarar ortaklığı ve kaynakların üretim desteği

yoluyla ekonomiye aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır.⁹

İslami finans esaslarına göre fon kullandırma yöntemleri kendi içerisinde murabaha, müşareke, müşarake-i mütenakısa, icara, selem ve selef, karz-ı hasen, tevarruk, müzaraa ve musakat şeklindedir. Katılma hesaplarında fon kullandırma yöntemi olarak kullanabilen bu yöntemler aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.2.1.1.Murabaha

İslami esaslara göre satış türlerinden biri olan murabaha, satım işlemi yapan tarafın bildirdiği maliyet üstüne alıcının kabul ettiği oranda kâr payı koyması ile gerçekleşmektedir. Satıcı malı ne kadara aldığını belirtip, ne kadar kâr istediğini açıkça belirtmekte, alıcı kabul ettiği takdirde alışveriş yani murabaha gerçekleşmektedir. Murabahada nihai satış fiyatı, kâr oranı ve ürünün alış fiyatı açıkça bilinmektedir. Getiri oranı oldukça yüksek olan ve pratik olarak nitelendirilebilen murabaha katılım bankalarında sıklıkla kullanılabilir. Özellikle faiz ortamında ortaklık çeşitliliklerinin uygulama olanakları azaldığı durumlarda Türkiye'deki katılım bankaları söz konusu bu yöntemi kullanmaktadır (Özsoy, 2012; 48).

Murabahada, satın alma emriyle murabaha satışı olarak adlandırılan bir satış türü bulunmaktadır. Buna göre bir ürüne gereksinim duyan ve kaynak bulamadığı için alamayan müşteri, bankaya ürünü kendisi için satın alma isteğinde bulunmaktadır. Bu durumda hem banka müşteriye ürünü satın alma vaadinde bulunmakta hem de müşteri ürünü satın almasını emretmektedir. Banka belirlenen özellikteki ürünü müşterinin vaad ve emri üstüne satın almakta ve müşteriye belirttiği oranda kâr payı koymaktadır. Müşteri ürünü bankadan alarak, anlaşmaları koşullar kapsamında bankaya taksitle ödeme yapmaktadır. Örneğin yeni mezun olmuş bir doktor, muayenehanesine lazım olan pahalı bir ürünü alma gücünde olmadığı zaman katılım bankalarına satın alma emri verebilmekte, ürünü alan banka anlaşılan oranda kâr koyarak ürünü doktora satmaktadır. Yöntem genellikle yarı mamul malları sağlanmasında, işletmelere hammadde sağlanmasında ve dış ticaret finansmanında kullanılmaktadır (Özsoy, 2012; 65).

⁹ (<https://www.muhasabeturk.org/nedir/fon-kullandirma-nedir-ne-demek> , Erişim Tarihi : 17.05.2018).

3.2.1.2.Müşareke

İslami satış yöntemlerinden birisi olan müşareke “şirket-i inan” olarak da adlandırılmaktadır. Müşareke yönteminde, hem emek hem de sermaye bulunmakta, tarafların her ikisi de işe sermaye ve emek katkısı vermektedir. Müşarake yöntemini uygulamaya karar kılan ortaklardan biri ya da bir kısmı işi yapınca, her bir ortak daha önceden anlaşılan miktarda kârdan pay alma hakkı kazanmaktadır. Kâr oranının saptanması ise ortakların rızaları üzerinden gerçekleşmektedir. Yani eşit sermaye koyularak müşareke yapılırsa dahi, ortaklar aralarında anlaştığı takdirde kâr payları farklı oranlarda olabilmektedir ya da aksine sermaye oranları farklı olmasına rağmen, kâr payları aynı olabilmektedir (Özsoy, 2012; 64). Bu farklılık, ortakların bazılarının daha yetenekli olması ya da diğerlerinden fazla emek vermesiyle açıklanabilmektedir. Hambeli ve Hanefi mezhebi mensupları müşarekeyi kabul ederken, Maliki ve Şafi mezhebi mensupları kabul etmemekte, sermayeyle aynı oranda kâr paylaşılması gerektiğini savunmaktadır (Özgür, 2007; 61).

Katılım bankaları da bu hususta Hambeli ve Hanefi mezhebinin uygun gördüğü çerçevede bankadan fon alan işletmecilerin iş yürütmek için daha çok emek harcaması nedeniyle kâr paylarının daha yüksek olmasını uygun görmektedir. Katılım bankalarında müşareke şu şekilde uygulanmaktadır (Özsoy, 2012; 51):

“Katılım bankası, ortağı durumundaki müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmını sağlama sorumluluğunu üzerine alır. Müşteri ise kendi mali imkanları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin geri kalanını sağlar. Müşteri kendi uzmanlığı nedeniyle istenilen ve alınan mali yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üzerine alır. Bu sorumlulukların müşterinin üzerine kalması ona kârdan daha fazla pay alma hakkını kazandırır”. Katılım bankalarının ortak müşteri ve banka arasında net geliri paylaşırması ise şu şekildedir (Özsoy, 2012; 52):

“Ortaklardan birisi olan müşteri yaptığı iş ve uzmanlığı nedeniyle bir pay alır. Gelirin geri kalanı yatırıma mali katkısı bulunan iki ortak arasında, iştirak paylarıyla orantılı olarak dağıtılır. Zarar vukuunda ise, zarar tarafların ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak dağıtılır. Müşteri ilave bir zarara maruz bırakılmaz”.

Katılım bankaları müşareke yöntemini makine ve teçhizat sağlamak için genellikle sanayi finansmanında kullanmaktadır. Yöntem aynı zamanda ticaret finansmanına da başarıyla uygulanabilmektedir.

3.2.1.3. Müşareke-i Mutenakısa

Müşarekenin bir türü olarak yeni ortaya çıkan müşareke-i mütenakısa finansman yöntemi, bankanın müşteriyle müşareke anlaşması yapması ve yatırımdan gelir elde etmesiyle başlanan süreçten sonra uygulanmaktadır. Yöntem, gayrimenkul alımı gibi bir projenin desteklenmesi için müşteri ve bankanın ortaklık kurması, paylarını belirlemesi ve iştirakler oranında pay almaları ile başlamaktadır. Burada normal müşareke hususları uygulanmaktadır. Pay alımından sonra müşareke-i mütenakısa başlamaktadır.

Müşteri paylar alındıktan sonra gayrimenkule sahip olmak istediğinde bankadan hisseleri yıllık olarak talep etmekte, bankanın ortaklıktaki payı her yıl azalmaktadır. Pay azaldıkça kârdan ve gelirden alınan miktar da azalmakta; bir süre sonra gayrimenkul müşterinin olmaktadır. Yani, bir ürünün müşteriye taksitle satılmasına benzer bir yöntemdir. Ürdün Katılım Bankası bu yöntemi başarılı bir şekilde uygulamaktadır (Özsoy, 2012; 65).

3.2.1.4. İcara

İcara uzun vadeli bir yöntemdir ve katılım bankasının müşterinin istediği bina, ekipman gibi isteklerinin anlaşma dahilinde kira ödemesi karşılığında finanse edilmesini ifade etmektedir. Günümüzde leasing olarak da adlandırılabilen bu yöntemde katılım bankaları müşterilerine fon kullandırma işlemi kiralama yoluyla yapmaktadır. Günümüzde kiralama yöntemi gittikçe önemli bir hale gelmektedir. Uzun ve orta vadeli olan bu yöntem, kiralayan ve kiraya veren arasındaki anlaşmaya dayanmaktadır.

Anlaşma kiranın ne kadar olduğunu ve ne kadar süreyle ödeneceğini içermelidir. Kiralanan ürünün sahibi katılım bankasıdır ve müşteri bu ürünü kiralarak yararlanmaktadır. Yararlanma karşılığı ise bir kira bedeli ödemektedir. Kiralamanın süresi ürünün durumu ve kullanılabilirliğine göre beş ya da on beş yıl arasında değişebilmektedir. Gayrimenkuller için sıklıkla kullanılan bu yöntem,

günümüzde daha çağdaş teknolojiler içinde kullanılabilir. Örneğin bir katılım bankası sahibi olduğu tezgahı müşteriye icara yöntemiyle kullandırabildiği gibi, müşterinin kendi imkanlarıyla alamayacağı bir bilgisayarı da kullandırabilmektedir. Böylece ucuz ve kolay bir şekilde bilgisayar müşterinin hizmetine sunulabilmektedir (Özsoy, 2012; 66).

Her ne kadar icara günümüzde leasing olarak adlandırılırsa da, kiraya verilen ürün kullanılabildiği için leasingden farklıdır. Bunun yanında katılım bankasının icara yöntemiyle ürün kullandırması ekonomik açıdan, Dünya'nın her yerinde leasing işletmeleri tarafından kullanılan risksiz ve faizli işlemlerden farklı değildir.

3.2.1.5. Selem veya Selef

Selem ve selef, üretimin finansmanı için İran'da kullanılan bir finansal yöntemdir. Bu yöntemde peşin ödeme ile banka henüz üretilmemiş (ancak üretimi gelecek bir tarihte kesin olan) bir ürünü satın almaktadır. Vadesi genellikle bir sene olan selem ve selef işleminde banka ürünün mülkiyetini fiziki olarak elde etmeden ürünü satmamakta ve ürünün fiyatını piyasa fiyatından fazla yapmamaktadır. Bunun yanı sıra İran'da müsakat ve müzaraa da kullanılmaktadır (Özsoy, 2012; 67).

3.2.1.6. Karz-ı Hasen (Üretim Dışı Kredi)

Karz-ı hasen, sosyal kredi olarak da adlandırılabilir, katılım bankaları tarafından kâr amacı gütmeyen sosyal amaçlarla verilmektedir. Refah ve insani yardım gibi amaçlarla gereksinimi olan birey ya da kurumlara faiz olmadan borç verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. İki taraf aralarında anlaşmakta ve bu anlaşma koşullarına göre geri ödemeler yapılmaktadır. Bu yöntemde katılım bankası herhangi bir kâr elde etmemekte, yalnızca ödediği miktarı geri almaktadır.

Karz-ı hasen sosyal kredisi çocukların öğretim ve eğitimi, olağanüstü bazı haller hastalık, evlenme gibi sebeplerle ya da küçük sanayi faaliyetlerine katkı sağlamak için verilmektedir. Karşılığı katılım bankasının kendi sermayesinden ya da cari hesaplardan alınmakta, eğer borcu alan taraf meşru nedenlerle parayı geri ödeyemezse borç, bankaya ait sosyal fondan karşılanmaktadır (Özsoy, 2010; 130).

3.2.1.7.Teverruk

Katılım bankaları özellikle atıl fonları değerlendirmek için teverruk ya da tevarruk olarak adlandırılan finansal yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntem şu şekilde işlemektedir (Özsoy, 2010).

Faizsiz bankacılık yapan bir banka, faizli veya faizsiz çalışan başka bir banka hesabında mevduat depo eder. Birinci banka ikinci bankadan kendi nam ve hesabına emtia alması siparişini verir. Bu banka müşterisi adına organize olmuş bir borsadan emtia alımı gerçekleştirir (Örneğin, Londra Metal Borsası). İkinci banka, müşterisinin adına tuttuğu emtianın kendisine vadeli ve karlı şekilde satılmasını talep eder. İkinci banka mülkiyetine aldığı emtiayı dilerse kendi nezdinde tutar dilerse de ikinci el piyasada satar. Böylece bankalar arasında emtia ticaretinin izi kalmaz, arada sadece vadeli plasman ilişkisi kalmış olur (Erdoğan, 2011; 56).

3.2.1.8.Müzaraa ve Musakat

İslami esaslara göre fon kullandırma yöntemlerinden birisi de müzaraa ve musakattir. Bunlardan müzaraa da musakatta genellikle tarım sektöründe kullanılmaktadır. Müzaraada ortaklardan birisi emeğini birisi de arazisini ortaya koymakta, tarımsal faaliyetler sonucunda elde edilen ürün, kâr ya da gelir önceden belirlenen oranlarda ortaklar arasında paylaşılmaktadır. Musakatta ise meyve ağaçları bulunmaktadır. Sermaye olarak meyve ağaçları koyan bir taraf ile, bu meyvelerin toplanması ve bakımını yapacak diğer bir taraf arasında yapılan musakatta elde edilen ürün, gelir ya da kâr, müzaraada olduğu gibi daha önce anlaşılan şartlara göre paylaşılmaktadır (Şekerci, 2001; 56).

3.3. Hesap Sahibinin Kâr ve Zarara Katılması

5411 Bankacılık Kanunu'nun tanımlar başlıklı 3'üncü maddesi ile ilgili yönetmeliğe göre (Tiftik, 2007; 69), "Katılma Hesabı; katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın tamamının geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları... ifade eder". Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere; katılma hesabı sözleşmesinde, hesap sahibine ödünç sözleşmelerindeki faiz oranına benzer

şekilde önceden belirli bir getirinin ödenmesi söz konusu olamayacağı gibi, yatırdığı anaparanın aynen geri ödenmesi de garanti edilemeyecektir.

Şüphesiz ödünç sözleşmesinde, sözleşme serbestisi ilkesi gereği, karşı edim olarak faiz yerine, ödünç alınan paranın kullanılmasından elde edilecek kârın belirli bir payının verileceğinin kararlaştırılması da mümkündür (Tiftik, 2007; 69). Ancak katılma hesabı sözleşmesi ile ilgili düzenlemede karşı edim olarak faiz yerine bir kâr payı verileceğinin belirtilmesiyle yetinilmeyip, kullanılan fonlardan zarar edilmesi halinde, buna da iştirak edileceği öngörülmüş olmaktadır. Hatta zarara katılma unsuru vurgulamak için katılma hesabı sözleşmelerine kâr garantisinin verilemeyeceğinin ve anaparanın aynen geri ödenmesinin de keza garanti edilemeyeceğinin konulması ilgili tebliğlerde zorunlu tutulmaktadır (Tiftik, 2007; 70). Keza Bankacılık Kanunu'nun Tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinde de katılma hesabı tanımlanırken bu husus vurgulanmıştır. Kâr garantisinin verilmesi kullanılan fonlardan zarar edilse bile garanti edilen karı ödeme yükümlülüğü doğuracağından, hesap sahibi zarara hiçbir şekilde katılmamış olacaktır. Bu itibarla zarara katılma olgusu, katılma hesabı sözleşmesinin bir ayırıcı unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Zira kâr yanında zarara da katılmanın öngörülmesi, kârdan pay alanın doğal olarak zarara da katılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Zarara katılma unsuru, ödünç ilişkisinin hukuki yapısına tamamen yabancı düşmektedir (Tiftik, 2007; 70). O halde sermaye sahibinin kâr ve zarara katılmasını öngören katılma hesabı sözleşmesinin ödünç sözleşmesinin bir türü olan sonuca (kâra) katılma ödünç sözleşmesi niteliğinde olduğu kolayca söylenemeyecektir ve bu sözleşmenin banka mevduatlarından farklı olarak ödünç dışında bir ilişkiyi ifade edip etmediği sorusunun incelenmesi gerekecektir. Bu husus aşağıda sözleşmenin hukuki niteliği ele alınırken incelenecektir.

3.4. Katılım Bankalarında Mudiye Dağıtılacak Kâr Oranın Hedeflemesi ve Mevduat Maliyetinin Hesaplanması

Konvansiyonel bankalarda olduğu gibi katılım bankaları da topladığı mevduatlarının tamamını doğrudan kredi mekanizmasına aktaramamaktadır. Gerek yasal gerekse yönetsel nedenlerle mevduat üzerinden belirli oranın/tutarın ayrılması, rezerv edilmesi veya kesinti yapılması gerekmektedir. Zorunlu karşılıklar hakkındaki tebliğ çerçevesinde; katılım bankalarının topladıkları mevduat üzerinden TCMB

düzenlemeleri çerçevesinde zorunlu karşılık tutarı ayırmak durumundadır. Katılım bankaları için zorunlu karşılık oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 4. Zorunlu Karşılık Oranları Türk Lirası Yükümlülükler

Mevduat/katılım fonu (yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)	
a) Vadesiz, ihbarlı, 1 aya kadar ve 3 aya kadar (3 ay dâhil) vadeli	8%
b) 6 aya kadar (6 ay dâhil) vadeli	5%
c) 1 yıla kadar vadeli	3%
ç) 1 yıl ve 1 yıldan uzun vadeli	1,5%
Müstakrizlerin fonları	8%
Diğer yükümlülükler (yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dâhil)	
a) 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli	8%
b) 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli	4,5%
c) 3 yıldan uzun vadeli	1,5%

Tablo 5. Zorunlu Karşılık Oranları Yabancı Para Yükümlülükler

Mevduat/katılım fonu (yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)	
a) Vadesiz, ihbarlı, 1 aya kadar, 3 aya kadar, 6 aya kadar ve 1 yıla kadar vadeli	12%
b) 1 yıl ve 1 yıldan uzun vadeli	8%
Müstakrizlerin fonları	12%
Diğer yükümlülükler (yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dâhil)	
a) 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli	20%
b) 2 yıla kadar (2 yıl dâhil) vadeli	15%
c) 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli	10%
ç) 5 yıla kadar (5 yıl dâhil) vadeli	6%
d) 5 yıldan uzun vadeli	4%

Kaynak:(<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+>

Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Zorunlu+Karsilik+Oranlari/ erişim Tarihi 03.10.2018)

Ayrıca, TMSF tarafından tahsil olunacak primler için düzenlenen yönetmeliğe göre; “katılma hesapları birim hesap değerlerinin ve özel cari hesapların her bir gerçek kişi için 100.000,00-Türk Lirası’na kadar olan kısmı sigorta

kapsamındadır.” Bu yönetmeliğe göre Katılım bankaları aşağıda verilen oranlarda tasarruf mevduatı sigorta primi ödemek zorundadır.

A prim kategorisindeki kredi kuruluşları için on binde 11 (on bir) (%0,0011)

B prim kategorisindeki kredi kuruluşları için on binde 13 (on üç) (%0,0013)

C prim kategorisindeki kredi kuruluşları için on binde 15 (on beş) (%0,0015)

D prim kategorisindeki kredi kuruluşları için on binde (%0,0019)’dur.¹⁰

Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmeliğin 3’üncü maddesinde Likidite Riski; “Bankaların (konvansiyonel ya da katılım bankası) nakit akışındaki herhangi bir aksaklık ya da dengesizlik olması sonucunda ödeme yükümlülüklerini tam olarak ve zamanında karşılayacak miktar ve nitelikte nakit mevcuduna veya nakit girişine sahip olmamaları durumunda ödeme yükümlülüklerini zamanında yerine getirememe riski” olarak tanımlanmaktadır. Likidite riski ile bağlantısı açısından belirtmekte fayda olan ve katılma hesabının maliyetini etkileyen Ankes Payı ise ilgili yönetmelikte şu şekilde tanımlanmaktadır.

Katılma hesabından, vadesinde yahut vadesinden önce yapmalarını gerektiren hallerde, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için kasa ve muhabirlerdeki (bankalardaki) vadeli olmayan serbest hesaplarda hazır bulundukları miktarın katılım fonu toplamına bölünmesiyle bulunan oranla katılma hesabı toplam tutarının çarpılmasından elde edilen tutara kadar olmak üzere dikkate alınabilecek tutar olarak tanımlanan Ankes Payı aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$KM = M - ZK - AN - S$$

KM: Kullanılabilir Mevduat Toplamını

M: Mevduat Toplamını

ZK: Zorunlu Karşılık Tutarını

AN: Katılma Hesapları Ankes Payı Tutarını

¹⁰ (<https://www.tmsf.org.tr/Tmsf/Mevduat/mevduat.kapsam> , Erişim tarihi: 03.10.2018).

S: Tasarruf Mevduatı Sigorta Prim Tutarını, ifade etmektedir.

Buradan hesaplanan kullanılabilir mevduat toplamı ile kredi tahsis eden şubelere- birimlere aktarma maliyetinin (fon transfer fiyatının) göz önünde tutulduğu brüt kâr tutarına ulaşılır.

$$HBK = M - ZK - AN - S \times \%FTF$$

HBK: Hedeflenen Brüt Kâr Tutarını

%FTF: Fon Transfer Fiyat Oranını, ifade etmektedir.

Yukarıdaki formül baz alınarak hedeflenen brüt kâr oranı şu şekilde hesaplanır;

$$\%HBKO = \frac{M - ZK - AN - S}{M} \times \%FTF$$

%HBKO: Hedeflenen Brüt Kâr Oranını, ifade etmektedir.

Hedeflenen brüt kâr oranından, mevduatın üzerinden kesilen vergi, fon ve diğer kesintilerin tenzili ile birlikte, hedeflenen net kâr oranı aşağıdaki gibi olacaktır.

$$\%HBKO = \frac{M - ZK - AN - S}{M} \times \%FTF \times \%100 \times (1 - \%T)$$

%HNKO: Hedeflenen Net Kâr Oranını (Vergi Sonrası), ifade etmektedir

%T: Mevduat Üzerinden Alınan Vergi, Fon ve Diğer Kesintiler Tutarını

Formül üzerinden gerçekleştirilen matematiksel işlemler sonucunda %FTF terimini eşitliğin dışına alınmasıyla $\%FTF_1$ şu şekilde hesaplanır;

$$\%FTF_1 = \frac{M \times \%HNKO}{\%100 \times (1 - \%T) \times (M - ZK - AN - S)}$$

Formülle, mudiye dağıtılacak net kâr oranını (%HNKO) hedefleyen bir katılım bankasının, ne oranda mevduat maliyetine katlandığı, başka bir bakış açısıyla mevduatın mudiden şubeye transfer maliyeti %FTF hesaplanmaktadır. Katılım bankaları, katılma hesaplarını para cinsi bazında (TL, EUR, USD) çeşitlendirebildikleri gibi kâra katılma oranı bazında da farklılaştırabilmektedir.

Katılım bankası, katılma hesabının işletilmesi sonucu doğacak olan kâr ve zarara katılma oranını para cinsine tutarına ve vadesine göre ayrı ayrı belirleyebilmektedir. Ancak burada önemli nokta, zarara katılma oranı katılma oranının %50'sinden az olamaz. Diğer bir konu ise katılım bankaları kâr olması durumunda kâra katılma oranı kadar elde ettiği kârın tamamını alırken iken zarar durumunda ise zararın yalnızca %50'sini üstlenmektedir. Katılım bankaları aynı zamanda kâra katılma oranı üzerinde tek taraflı olarak her tür değişikliğe gitme hakkına da sahiptir (Geçer, 2013; 74).

Katılım bankası finansmanı, yalnızca mudilerin fonlarını kullanarak bunları hissedarların fonlarıyla karıştırmadan yapar ise bu durum oto-finance olarak adlandırılmaktadır. Şayet hissedarların fonları mudilerin fonlarıyla karıştırılırsa bu durumda da ortak finansman olarak adlandırılır. Sınırlanmış fonlar dışındaki bütün fonlar birbirine katıldığında ve müşterilere finansman olarak sağlandığında bu operasyonlar sonucunda elde edilecek olan kâr öncelikli olarak katkı sağlanan fonlar arasında paylaşılmalıdır. Bu nedenle de mudilere dağıtılabilir kâr aşağıdaki gibi iki aşamada hesaplanır;

Birinci yöntem

Katılım sağlanan fonlara yükseltilmiş kâr payı yaklaşımı: Katılım sağlanan fonların kesin miktarlarına bağlı olarak ve katılım sağlanan fonların kesin ağırlıklı miktarlarına bağlı olarak yapılır.

İkinci yöntem

Kârın her bir tip fona bölünüp kâr payı isteme hakkına sahip olan fonların sahiplerine dağıtılmasıdır. Örneğin, bir İslami bankanın depozitolarının (mevduatlarının) ortalama günlük bakiyesi aşağıdaki gibidir;

		<u>Fon İçindeki %</u>
Vadesiz Mevduat Depozitoları (C.A.D)	20.000 TL	0.1250
Tasarruf Hesapları Depozitoları (S.A.D)	30.000TL	0.1875
Sınırlanmamış Yatırım Hesapları Dep. (U.I.A.D)	50.000 TL	0.3125

<u>Hissedarların Fonları (Sermaye)</u>	<u>60.000 TL</u>	<u>0.3750</u>
	Toplam =	160.000TL
		100

Eğer tüm bu fonlar birbirine katılırsa (karıştırılırsa) ve müşterilere finansman olarak kullanılırsa ve 1.600,00-TL yönetsel maliyetler düşülmeden önce kâr ortaya çıkarsa ilk öncelikle bu tutarı katılım sağlanan kârlara bölüştürmemiz gerekecek;

Katılım Sağlanan Fonların Kesin Miktarlarına Bağlı Olarak;

	<u>Toplam Fon İçindeki %</u>	
C.A.D	0.1250	$\times 1600 \text{ TL} = 200 \text{ TL}$
S.A.D	0.1875	$\times 1600 \text{ TL} = 300 \text{ TL}$
U.I.A.D	0.3125	$\times 1600 \text{ TL} = 500 \text{ TL}$
<u>Sermaye</u>	<u>0.3750</u>	<u>$\times 1600 \text{ TL} = 600 \text{ TL}$</u>
	Toplam =	1600 TL

Katılım Sağlanan Fonların Kesin Ağırlıklı Miktarlarına Bağlı Olarak;

Burada bankanın yönetimi bir değerlendirme yapar ve her bir fona bazı ağırlıklar verir. Bu yüzden banka mudilere dağıtılacak kârlar üzerinde değişiklik yapabilir. Genelde daha fazla ağırlıklar bu fonların sahibi, fonu almayı istediğinde yeniden geri ödenebilir olduklarından dolayı sermayeye ve sınırlandırılmamış yatırım hesaplarına verilir.

	<u>Kesin Tutar</u>	<u>Ağırlık</u>	<u>Ağırlıklı Tutar</u>	<u>Ağırlıklı Orantı</u>
C.A.D	20.000 TL	$\times 0.80$	16.000 TL	0.09756
S.A.D	30.000 TL	$\times 0.90$	27.000 TL	0.16463
U.I.A.D	50.000 TL	$\times 1.10$	55.000 TL	0.33537
<u>Sermaye</u>	<u>60.000 TL</u>	<u>$\times 1.10$</u>	<u>66.000 TL</u>	<u>0.40244</u>
	Toplam		164.000 TL	%100

	<u>Hissedarların Fonlarına</u>	<u>Mudilerin Fonlarına</u>
Kesin Tutara Bağlı Olarak	0.37500	0.62500
Ağırlıklı Tutarlara Bağlı Olarak	0.40244	0.59756

Mudiler ve hissedarlar ile ortak finansman olarak ortaya çıkan kâr mudiler ve hissedarlar arasında yukarıdaki şekilde dağıtılır (Şensoy, 2010).

Katılma hesaplarına dağıtılacak olan kâr ve zarar belirlenirken hesabın açılması aşamasından itibaren ve hesabın banka tarafından işletilmesi ile kâr ya da zarar ilavesi ve çekilmesi aşamalarında kanunca belirlenen ayrı ayrı değer ölçütleri kullanılmakta olup bu ölçütler; birim değer, hesap değeri ve birim-hesap değeridir

Birim Değer: Birim değer, katılma hesabının bankaca işletilmesi sonucunda kâr ya da zarar edilmesi durumunda değişen bir orandır ya da başka bir ifadeyle ağırlık birimidir. Birim değer katılma hesabının oluşturduğu havuzun kâr/zarar gelişimini yansıtan bir değerdir. Katılım bankasınca katılma hesaplarının faaliyete geçirildiği ilk günde yani katılma hesabı kabulünün ilk gününde 100 olarak kabul edilir. Bu değer belli periyotlarda elde edilen kâr ya da zararın hesaba ilave edilmesiyle tekrar hesaplanmak suretiyle daha sonraki gün ya da hafta sonuna kadar geçerli olmak üzere ilan edilir. Birim değer hesap açılışın yapıldığı tarihte 100 olarak belirlendikten sonra kâr ya da zarar durumuna göre değişmekte ve şu şekilde hesaplanmaktadır. Kâr ya da zarar kayıtlarının yapıldığı fondaki mevcut aktifler

değeri toplamının daha önceki gün ya da haftadaki hesap değerleri toplamına bölünmesiyle oran değişir ve ilan edilir.

Hesap Değeri: Katılma hesabına para yatıranların fondaki aktiflere katılma oranı olarak tanımlanır ve hesaba para ilave oldukça her bir hesap için değer artar, hesaptan para çekildikçe ise değeri azalır yani duruma göre artan ya da azalan bir katsayıdır. Yatırılan para mevcut birim değere bölünerek hesap değeri hesaplanır, bu katsayı kâr/zarara katılma belgesinde gösterilir ve hesaplanan değer belgede gösterilir.

Birim-Hesap Değeri: Birim değer ile hesap değerinin çarpılması sonucu elde edilen değer birim hesap değeridir. Hesabın açıldığı tarihteki birim hesap değeri hesabın kendisine eşit olacaktır çünkü herhangi bir kâr ya da zarar tahakkuku olmamıştır. Hesabın işletilmesi sonucunda kâr elde edilmesi durumunda birim değer artar ve bu yeni birim değer hesap değeriyle çarpılması sonucu bulunan yeni birim hesap, hesap sahibinin para+kârını gösterir tersi durumda ise birim değer düşer bu da para- zararını gösterir. Örneğin; bir müşterinin kurum nezdinde açtırmış olduğu katılma hesabına 1 milyon Türk Lirası yatırılmıştır. Paranın bankaya yatırıldığı gün geçerli olan birim değer 100 ise;

$$\text{Hesap Değeri} = 1.000.000 / 100 = 10.000$$

$$\text{Birim Hesap Değeri} = 10.000 \times 100 = 1.000.000\text{-TL}$$

Fonun işletilmesi sonucu kâr ettiğini ve birim değerinin 105 olduğunu varsayalım. Bu durumda vade sonunda

$$\text{Hesap Değeri} = 1.000.000 / 100 = 10.000$$

$$\text{Birim Hesap Değeri} = 10.000 \times 105 = 1.050.000\text{-TL}$$
 yani müşteri vade sonunda 50.000-TL kâr etmiştir.

*Ayrıntılı Örnek;*Birinci Gün;

Kurum yeni faaliyete geçmiş ve ilk faaliyete geçtiği için birim değer 100 kabul edilirse; A, B, C'nin her biri için hesap değerleri yatırdıkları paranın açılış birim değeri olan 100 birim değerine bölünmesiyle şu şekilde elde edilir.

$$A'nın\ hesap\ değeri = 1.000-TL / 100 = 10.0$$

$$B'nin\ hesap\ değeri = 4.950-TL/100 = 49.5$$

$$C'nin\ hesap\ değeri = 4.050-TL / 100 = 40.5$$

$$Toplam = 10.000-TL/100 = 100$$

Yukarıda gösterildiği gibi A, B, C'nin birim hesap değerleri her biri için birim değerleri ile hesap değerlerinin çarpımına eşittir.

Örnek olarak B'nin birim-hesap değeri $100 \times 49.5 = 4950$ TL'dir.

Birinci gün birim hesap değeri fona yatırılan tutarlar kadardır. Çünkü fonda herhangi bir kâr ya da zarar olmamıştır. Fonun büyüklüğü A, B, ve C'nin yatırmış oldukları paraların toplamı kadardır.

Dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de birinci gün birim hesap değeri yatırılan fona eşittir. Çünkü henüz kâr veya zarar yapılmamıştır. Fondaki aktifler toplamı şimdilik A, B, C'nin yatırdıkları paraların toplamına eşittir.

İkinci Gün;

Fonun kârı 6.250-TL olsun bu durumda (1.250-TL %20'lik kısmı kurum tarafından alınıyor 5.000-TL ortaklar hesabına işleniyor) ve fon kâr ettiği için birim değer 150'ye çıkacaktır hesaplaması şu şekildedir;

$$Fondaki\ Aktifler\ Toplamı = 10000 + 5000 = 15000$$

$$Yeni\ birim\ Değer = 15000 / 100 = 150$$

Hesap değerleri ise henüz para yatırma veya çekme söz konusu olmadığı için değişmemiştir. Yeni birim hesap değerleri şimdi ki 150 olan birim değer ile hesap değerlerinin teker teker çarpımı ile bulunur;

$$A'nın\ birim- hesap\ değeri = 10.0 \times 150 = 1.500-TL$$

$$B'nin\ birim- hesap\ değeri = 49.5 \times 150 = 7.425-TL$$

$$C'nin\ birim- hesap\ değeri = 40.5 \times 150 = 6.075-TL$$

Üçüncü Gün;

D fona 3.000-TL yatırıyor bu durumda fondaki aktifler toplamı 15.000-TL+3.000-TL = 18.000-TL'ye yükselmiştir. D'nin hesap değeri 3000/150 = 20 (D'inde katılımıyla hesap değerler toplamı 120 oluyor).

Dördüncü Gün;

Kurum 3.000-TL kâr elde ediyor kârın 600-TL'si kurum tarafından alınıyor 2.400-TL'si ortaklar hesabına işleniyor fonun kârıyla mevcut aktifler toplamı 18.000-TL +2.400-TL = 20.400-TL bu durumda yeni birim değer;

Yeni Birim Değer = 20400 /120 = 170 birim değer yükseldiği için hesap sahiplerinin birim hesap değerleri de yükselmiştir bu durumda bir gün önce 3.000-TL yatıran D'nin şimdiki birim hesap değeri $170 \times 20 = 3400$ TL olacaktır.

Beşinci Gün;

C, beşinci gün 2.040-TL çekiyor bu nedenle C'nin hesap değeri düşmüştür. Yeni hesap değeri, çekilen miktarın hesap değerinin önceki hesap değerinden düşülmesiyle bulunur.

$$\text{Önceki Hesap Değeri} = 40.5$$

Yeni Hesap Değeri = 40.5 – 12 = 28.5 bu durumda C'nin 2.040-TL çekmesiyle fondaki aktifler toplamı düşmüştür bu durumda.

$$\text{Fondaki Aktifler Toplamı} = 20.400-TL - 2.040-TL = 18.360-TL$$

C'nin hesap deęerinin 12 birim dūşmesiyle hesap deęerleri toplamı da 120'den 108'e dūşmüştür.

Altıncı Gün;

Kurum 675-TL zarar etmiştir zararın 135-TL'si kuruma 545-TL'si ortaklar hesabına işleniyor. Fonun zarar etmesiyle zarar miktarı aktifler toplamından dūşülür. Yeni durumda,

Aktifler toplamı = 18.360-TL – 54-TL = 17.815-TL zarar edildiđi için birim deęerde dūşecektir yeni durumda;

Birim Değer = 17815 / 108 = 164.9537 son haliyle hesap sahiplerinin birim-hesap değerleri Şu Şekilde olacaktır;

$$A'nın\ birim-\text{ hesap\ değeri} = 10,0 \times 164,95 = 1.649,5\text{-TL}$$

$$B'nin\ birim-\text{ hesap\ değeri} = 49,5 \times 164,95 = 8.165,025\text{-TL}$$

$$C'nin\ birim-\text{ hesap\ değeri} = 28,5 \times 164,95 = 4.701,075\text{-TL}$$

$$D'nin\ birim-\text{ hesap\ değeri} = 20,0 \times 164,95 = 3.299\text{-TL}'dir^{11}$$

3.4.1. Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu

Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosunda, Tablo İçi Kalemlerin Açıklamaları Őöyledir;

Para Cinsi: TP, YP (Türk Parası, Yabancı Para)

Hesap Sahibi Kâra Katılma Oranı: Katılma Hesapları havuzunda toplanan paraların işletilmesi sonucu oluşacak kârdan hesap sahiplerinin alacağı payın oranıdır.

¹¹ (Başkent Üniversitesi.

<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi17.doc> , Erişim tarihi : 03.10.2018)

Hesap Sahibinin Zarara Katılma Oranı: Katılma hesabı havuzunda toplanan paraların işletilmesi sonucu doğacak zarardan hesap sahiplerine düşen payın belirlendiği orandır.

Kâr / Zarardan Pay Almayan Katılma Hesapları Tutarı: Valör uygulaması nedeniyle kâr dağıtım süresi başlamamış hesaplamaya dâhil edilmeyen fonlardır.

Hesap Değeri: Her bir hesap için hesaba para ilave edildikçe artan para çekildikçe azalan katsayıdır. Mevcut aktiflere katılma oranıdır.

Genel Karşılıklar: Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklar ile Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar arasında izlenenler için ayrılan genel karşılıkların katılma hesaplarına yansıtılan kısmıdır.

Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılan Karşılıklar: Özel ve genel karşılıklar ile TMSF priminin katılma hesapları payına düşen kısmının karşılansında kullanılmak üzere ayrılan karşılıklardır.

Zorunlu Karşılıklar: Zorunlu Karşılıklar Hakkındaki Tebliğ çerçevesinde TCMB’ında bloke edilerek tutulması zorunlu olan tutardır. Şu şekilde hesaplanır (Birim Hesap Değeri \times Zorunlu Karşılık Oranı) .

Katılma Hesapları Ankes Payı: Katılma hesaplarından vadesinde yahut vadesinden önce yapmalarını gerektiren hallerde, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için kasa ve muhabirlerdeki (bankalardaki) vadeli olmayan serbest hesaplarda hazır bulundurdıkları miktarın katılım fonu toplamına bölünmesiyle bulunan oranla katılma hesabı toplam tutarının çarpılmasından elde edilen tutara kadar olmak üzere dikkate alınabilecek tutar.

Katılma Hesabı Gelirleri

Katılıma hesabı gelirleri; Kâr payı gelirlerinin katılım payı, terkin edilen kredilerden yapılan tahsilâtlar, özel karşılık iptalleri, genel karşılık iptalleri, katılma hesaplarına dağıtılacak kârlardan ayrılan karşılık iptallerinden oluşmaktadır. Bu gelir kalemleri BDDK’nın Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılabacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Ek-1’de şu şekilde açıklanmaktadır;

Kâr Payı Gelirlerinin Katılım Payı: Katılma hesabı kaynaklı kullanılan kredilerden elde edilen kâr payı gelirlerinden, kullanılan fon fazlasına isabet eden kâr payı tutarı düşülür. Bulunan tutar, para cinsi bazında toplam katılma hesapları içindeki ağırlığına göre ayrıştırılır. Ayrıştırılan tutarın hesap sahibinin kâra katılma oranı ile çarpılması sonucu elde edilen tutar, kâr payı gelirlerinden katılma hesapları payına düşen tutarı ifade eder.

Terkin Edilen Kredilerden Yapılan Tahsilâtlar: Katılma hesabı kaynaklı kullanılan kredilerden terkin edilenlere ilişkin yapılan tahsilâtlardan katılma hesapları payına düşen tutardır.

Özel Karşılık İptalleri: Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca donuk alacak olarak sınıflandırılan katılma hesabı kaynaklı krediler için ayrılan özel karşılıkların iptal edilen tutarlarından katılma hesaplarına ilişkin olan kısmıdır.

Genel Karşılık İptalleri: Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında 4'üncü Yönetmelik uyarınca katılma hesabı kaynaklı krediler için ayrılan genel karşılıkların iptal edilen tutarlarından katılma hesaplarına ilişkin olan kısmıdır.

Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılan Karşılık İptalleri: 35007 Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılan Tutarlar hesabında izlenen karşılıkların özel ve genel karşılıklar ile TMSF priminin katılma hesaplarına ilişkin olan kısımlarının karşılanabilmesi için iptal edilen tutardır.

Katılma Hesabı Giderleri BDDK'nın Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik EK-1'e göre özel karşılık giderleri, genel karşılık giderleri, TMSF primgiderleri, ihtiyati karşılık giderleri olmak üzere dört kaleme ele alınmakta ve şu şekilde açıklanmaktadır:

Özel Karşılık Giderleri: Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin

Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca donuk alacak olarak sınıflandırılan katılma hesabı kaynaklı krediler için ayrılan özel karşılıkların katılma hesaplarının payına düşen kısmıdır.

Genel Karşılık Giderleri: Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca katılma hesabı kaynaklı krediler için ayrılan genel karşılıkların katılma hesaplarının payına düşen kısmıdır.

TMSF Prim Giderleri: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu primlerinin katılma hesapları payına düşen kısmıdır.

İhtiyati Karşılık Giderleri: Gelir kalemleri toplam tutarından; özel ve genel karşılıklar ile TMSF priminin katılma hesabı payına düşen kısmının karşılansında kullanılmak üzere ayrılan ihtiyati karşılık tutarıdır. Ayrılan bu karşılıklar Katılım Bankaları'nca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ'de yer alan 35007 katılma hesaplarına dağıtılacak kârdan ayrılan tutarlar hesabına kaydedilir.

Ayrıca, BDDK'nın Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik EK-1 uyarınca dağıtılan kâr/zarar ve vadesi gelmeyen hesapların kâr payları şu şekilde tanımlanmaktadır:

Dağıtılan Kâr/Zarar: Dağıtılacak kâr/zarardan, katılma hesaplarına dağıtılacak kârlardan ayrılan tutarların düşülmesi sonucu bulunan ve birim değeri bazında katılma hesaplarına dağıtılan net gelir tutarıdır.

Vadesi Gelmeyen Hesapların Kâr Payları (Gider Reeskontları): Vadesi gelmeyen katılma hesaplarının, hesabın açılışı/temdidi ile birlikte işlemeye başlayan ancak vadelerinin devam etmesi 5 nedeniyle tahakkuku yapılmayan kâr paylarıdır. Yeni birim hesap değerinden kâr/zarardan pay alacak katılma hesabı tutarının düşülmesi sonucu bulunan tutardır.

3.4.2. Katılma Hesapları

Bankacılık Kanunu m.3’de katılma hesabı şu şekilde tanımlanmıştır: *“Katılma hesabı: Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları”* ifade eder.

3.4.2.1.Katılma Hesaplarına Açılışı İçin Gerekli Şartlar

Banka hesapları, hesap sahiplerinin para giriş ve çıkışları, tahsil edilen çek ve senetleri, yapılan eft ve havaleleri görmek, kredilerinin geri ödemeleri, tasarruflarını saklama, banka teminat mektupları, borsa talimatları için vb. işlemler için onsekiz yaşını doldurmuş kişiler kendileri, onsekiz yaş altı bireylerde velilerinin rızasıyla hesap açtırabilmektedir.

3.4.2.2.Bireysel Hesaplar

Banka hesabı, tercih edilen bir bankanın şubesinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için kimlik kartıyla, pasaportuyla ve sürücü belgesiyle açılabilir. Hesap açılışı sırasında müşterilerden; ikamet veya iş yeri adresi, sabit numara veya cep telefonu numarası, varsa meslek bilgisi, en önemlisi de kişinin annesinin evlenmeden önceki soyadı gibi bilgiler istenebilmektedir.

Türkiye’de yaşayan yabancı uyruklu gerçek kişilerin, hesap açılışı sırasında kendilerinden istenilen en önemli şartın pasaportunun olmasıdır. Ayrıca müşterinin banka ile iletişimini sağlayacak herhangi bir tebligat adresi olmalıdır. Bu tebligat adresi yabancı uyruklu vatandaşın Türkiye Cumhuriyeti içerisinde oturduğu herhangi bir adres olabilmektedir. Bir başka gerekli şart ise; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden ikamet izni gereklidir.

3.4.2.3.Kurumsal Hesap

Bankada, kurumsal hesap açılması için belirli kriterler vardır. Bu kriterler bir çok banka için benzerlik gösteren tüzel kişiliğin varlığını ispatlayan evraklardır. Bankaların tüzel kişilerden istediği evraklar özlük evrakları olarakta bilinen; vergi

levhası, ticaret sicil gazetesi, faaliyet belgesi, ortakların ve şirket yetkilisinin nüfus cüzdanı, pasaport, sürücü belgesi, imza yetkilisi olan kişilerin imza sirküleri, ticaret odası belgesi vb. evraklar tüzel kişilerden istenilebilmektedir.

Ülkemizde faaliyet gösteren yabancı şirketler para transferi işlemlerini veya birikimlerini değerlendirmek amacıyla ve bunun gibi birçok nedenden dolayı Türkiye’de banka hesabı açmak istemektedir. Yabancı firmaların Türkiye’de hesap sahibi olabilmeleri için bireysel hesaplardan farklı olarak; yabancı şirketin müdürünün imzası, vergi dairesinden alınmış kurumsal vergi numarası, şirket ana faaliyet sözleşmesi (yabancı şirketin kurulduğu ülke resmi kuruluşlarca tasdik edilmeli), yabancı şirketin kurulduğu ülkenin resmi kuruluşlarıyla düzenlenmiş şirketin ortaklık yapısı, şirket yetkililerin yetki durumlarını gösteren imza sirküleri, şirketin aktif olarak faaliyette olduğunu gösteren belge, şirket yetkilisinin pasaport, ikamet ve iletişim bilgileri alma zorunluluğu vardır. Şirket ile ilgili belgeler yeminli tercüman tarafından çevrilmesi gerekmektedir.

Banka hesabı açılırken, banka tarafından hem bireysel hem tüzel kişilerden imzalanması istenen bazı sözleşme ve formlar vardır. Bu sözleşme ve formlar bankadan bankaya değişmekle birlikte genel itibariyle; müşteri bilgi formu, bankacılık hizmetleri sözleşmesi, temel bankacılık ürün bilgi formu şeklinde ifade edilebilir.

3.4.3. Katılma Hesapları Çeşitleri

3.4.3.1. Katılma Hesabı

Katılım bankalarında katılma hesapları TL, Dolar, Euro ve Altın cinsinden minimum aylık vadeli olarak hesap açılabilir. Genel olarak katılım bankalarının da minimum 250-TL, Dolar ve Euro ile açılmaktadır. Bir aylık vade olduğu gibi bir ay, üç ay, altı ay, bir yıl ve daha uzun vadeli katılma hesabı açılabildiği gibi asgari otuziki gün olmak üzere esnek vadeli hesapta açılabilmektedir.

Kâr paylaşım oranları hesap türlerine göre değişiklik göstermektedir. Hesap türüne göre belirlenen limitler dahilinde vade bozulmadan para çekilebilir, vade tarihinde kalan bakiye üzerinden kâr payı ödenir. Getiri oranı vade bozulmadığı ve

istediğin zaman para çekilebilmesi sebeplerinden dolayı vade başında değil, vade sonunda belli olur.

3.4.3.2.Çeyiz Hesabı

Çeyiz Hesabı; devlet katkılı bir katılma hesabıdır ve uzun vadeli birikimi amaçlayan yirmidört yaşını doldurmamış ve hiç evlenmemiş tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları çeyiz hesabı açabilirler. Onsekiz yaşından küçükler için çeyiz hesabı veli ya da vasisi tarafından açılabilir. Kadınlar da erkekler de çeyiz hesabından yararlanabilir.

Hesabın açılış tarihinde bir defaya mahsus olmak üzere 18.822,94-TL'ye kadar para yatırılabilir. Ödeme tutarı aylık periyotta asgari 125.48-TL, azami 1.254,87-TL'dir. Üç aylık periyotta ise asgari 376,44-TL, azami 3.764,61-TL'dir. Ödeme periyotları aylık veya üç aylık olabilir.

Aylık ödemeli hesaplardaki düzenli ödemelerinizi bir yıl boyunca en fazla üç kez; üç aylık ödemeli hesaplardaki düzenli ödemelerinizi ise bir yıl boyunca bir kez aksatma hakkınız bulunur.

Bir müşteri birden fazla çeyiz hesabı açamaz. Çeyiz hesabı ortak hesap olarak açılmaz ve bankalar arasında taşınamaz. Bir hesabın bir yıl içerisinde para çekim hakkı en fazla iki defadır.

3.4.3.3.Konut Hesabı

Müşterilerin uzun vadeli birikim yapmalarını sağlayan ve şartların sağlanması koşulu ile devlet katkısının da birikime eklenmesi ile toplumu tasarrufa teşvik ederek konut sahibi olmasını sağlayan bir hesaptır. Bir müşteri sadece bir tane konut hesabı açabilir. Konut hesabı ortak hesap olarak açılmaz, bankalar arasında taşınamaz.

Konut Hesabı asgari üç yıl vade ile sadece Türk Lirası cinsinden açılır ve her yıl kar payı hak eder.

Hesabın açılış tarihinde bir defaya mahsus olmak üzere 37.645,87-TL'ye kadar para yatırılabilir. Ödeme periyotları aylık olabildiği gibi üç aylık dönemlerde

de olabilir. Ödeme tutarı aylık periyotta 313,72-TL - 3.137,15-TL, üç aylık periyotta ise 941,16-TL - 9.411,45-TL'dir. Aylık ödemeli hesaplarda düzenli ödemeler bir yıl boyunca maksimum üç kez, üç aylık ödemeli hesaplarda bir yıl boyunca maksimum bir kez ödemesini aksatma hakkı vardır.

Bir yıl içerisinde en fazla iki defa para çekim hakkı tanınır.



4. KATILMA HESAPLARININ HUKUKİ NİTELİĞİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Katılma hesabı sözleşmesi, sonuca katılmalı borç ilişkisinin bir türüdür. Sonuca katılmalı borç ilişkileri, başkasına ait iktisadi ürüne, bu ürünün meydana gelmesinde yardımcı bulunan diğer bir kişinin katıldığı hukuki muamelelerdir. Katılmalı hasılat, katılmalı hizmet katılmalı karz sözleşmesi bu tip borç ilişkilerinin önemlilerindedir (Doğanay, 1968; 56-57). 818 sayılı Borçlar Kanunu m.270 f.2'ye göre; kira ya nakit yahut devşirilecek, semere veya hasılatın bir hissesi olabilir. İkinci surete iştirakli kira denir. Anılan hüküm hasılat kira sözleşmesinde tarafların kira bedelini, elde edilecek hasılatın bir payı olarak tespit edebileceklerini, buna da iştirakli kira denileceğini ifade etmektedir. Esasen buradaki katılma belli bir faaliyet sonucu ortaya çıkan hasılatla ilişkin olduğundan, katılma deyiminin kullanılması daha uygun düşerbilirdi, sonuca katılacak olan kiralayan, hasılatı üretecek olan da kiracıdır, böylece kiralayacak olan kiracının belli bir dönemdeki çalışmasının sonucunda pay almış olmaktadır. Aynı şekilde 818 sayılı Borçlar Kanunu m.323 fıkra 2 hizmet sözleşmesinde işçiye, ücretle birlikte kârdan bir hisse verilmesinin kararlaştırılmasını öngörmüştür. Bu takdirde işçi işletmenin faaliyeti sonucu çıkacak kârdan belirli bir paya hak kazanacaktır. Burada da kâr olarak ortaya çıkan sonuca bir katılma söz konusu olmaktadır. Gerek hasılat kirasında gerekse hizmet sözleşmesinde kiralayan veya işçinin sonuca katılması esasının kabul edilmesindeki sebep, bu sonucun doğmasında kiralayan veya işçinin dolaylı veya dolaysız yardımının bulunmasıdır (Kuntalp, 1980; 6).

Sonuca katılma esası, her ne kadar Borçlar Kanunu tarafından yalnızca hasılat kirası ve hizmet sözleşmesinde öngörülmüşse de, sözleşme serbestisi ilkesi gereğince diğer sözleşme tiplerinde de kararlaştırılabilir. Nitekim ödünç sözleşmesinde de faiz yerine, sonuca katılma esasının getirilebileceği genellikle kabul edilmektedir (Doğanay, 1968; 57). Zira faiz ödünç sözleşmesinin zorunlu bir unsuru değildir, sözleşme faizsiz veya faizli yapılabilir (BK.m.818). Diğer taraftan bir miktar paranın ödünç verilmesi sebebi ile karşı edim kararlaştırılacak ise, bunun mutlaka faiz biçiminde öngörülmesi zorunlu değildir; karşı edimin sonuca katılma olarak kararlaştırılması da mümkündür. Çünkü bu esas temelde Borçlar Kanunu'na aykırı olmadığı gibi, Borçlar Kanunu'nca yukarıda belirtilen sözleşmeler bakımından

da benimsenmiştir. Bu itibarla taraflar kendi menfaatleri doğrultusunda, sonuca katılmayı düzenleyebilirler (Kuntalp, 1980; 7).

Sonuca katılmalı ödünç sözleşmesinde bir miktar paranın borç verilmesinin karşı edimini faiz değil fakat paranın kullanılması sonucu ortaya çıkacak kârın bir payı oluşturur. Ödünç veren, yalnızca kredilendirdiği girişimin kârından pay alır, buna karşılık girişimin zararına katılmaz (Kuntalp, 1980; 7). Başka bir ifadeyle, sonuca katılmalı ödünç işleminde bir teşebbüse bir miktar para ödünç verilir ve faiz yerine kârdan bir pay alınır. Maktu bir faizle ona ek olarak kârdan bir pay verileceğinin kararlaştırılması da mümkündür (Tandoğan, 1988; 334).

Sonuca katılmalı ödünç, bir tarafın genellikle ödünç verenlerin faizden daha elverişli olabilecek kârdan pay alma imkanını dini sebeplerle faiz almak istemeyenlere verdikleri ödünce bir karşılık alma fırsatını sağlamakta; diğer taraftan, yatırımcıları girişimde bulunup da henüz kâr elde edemedikleri zor dönemde faiz yükünden kurtarmaktadır. İşte katılma hesabı sözleşmesi de 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun, 19'uncu ve 20'nci maddelerinin hükümleri çerçevesinde sözleşme serbestisi kuralı uyarınca, sonuca katılmalı borç ilişkilerinin bir türü olarak oluşturulabilecek isimsiz (atipik) bir sözleşmedir (Tiftik, 2007; 203). Akit serbestisi ilkesinin kapsamında bulunan tip (akdın içeriğini belirleme) serbestisi ilkesi, tarafların kanunda düzenlenen akitleri veya bunlara ait unsurları bir araya getirmek veya tamamen yeni sözleşmeler kurmak suretiyle kanuni tiplerden ayrılma imkanını irade eder (Kuntalp, 1980; 9).

Bankacılık Kanunu'nun, tanımlara ilişkin 3'üncü maddesine göre katılma hesabı *“katılım bankalarına yatırılan fonların kurumlarca, kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları”* ifade eder.

Yukarıda verilen tanıma göre katılma hesabı sözleşmesinin üç tipik unsuru vardır. Bu tanımda yer alan unsurlar şunlardır (Battal, 2006; 134) :

Taraf unsuru: Katılma hesabına para yatıran kişiler ile bu parayı kabul eden katılım bankası olmak üzere iki taraf öngörülmüştür.

Amaç unsuru: Hesap sahiplerince yatırılan paraların özelliklerine göre birleştirilmesi sonucu oluşacak fonların kurum tarafından işletilmesinden doğacak kâr ve zarara katılma, esas amacı teşkil etmektedir. Katılma hesabı sözleşmesinde kullanım amacı tipik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Anılan sözleşmede toplanan fonun üretime dönük, yani kâr getiren bir faaliyette, özellikle bir ticari işletmede kullanılması gerekir. Bu sebeple özellikle kendisine fon kullandırılan girişimci ile katılım bankası arasında yapılan katılma hesabı sözleşmesinde fonun hangi tür faaliyette kullanılacağı, hangi projenin finanse edileceği sözleşmede belirlenir (Kuntalp, 1980; 9). Katılma hesabı sözleşmesinde faaliyetin somutlaştırılması, başka bir ifadeyle kullanım amacının tespit edilmesi hem kâr ve zarara katılma payının hem de kullandırılan fonun vadesinin tayini için önemlidir. Zira girişilecek ekonomik faaliyetle karın elde edilebilme süresi sözleşme süresinin, elde edilmesi umulan kâr miktarı da katılma payının belirlenmesinde esas alınmaktadır. Bununla birlikte, tespit edilen kullanım amacı esas itibariyle bir çerçeve niteliğindedir; bu amaç içinde kalmak şartı ile fon kullanan kendisine kullandırılan miktarın kullanım biçimlerini ve yerini seçmekte serbest olmalıdır (Tandoğan, 1988; 12).

Şekil unsuru: Taraflar arasında geçerlilik şartı olarak yazılı şekil olmak üzere kâr ve zarara katılma hesabı sözleşmesi kurulmuş olmalıdır.

Sözleşme özgürlüğü; kısaca kişilerin diledikleri sözleşmeyi geçerli olarak yapabilmek hususunda sahip oldukları özgürlük şeklinde tanımlayabiliriz. Türk Hukuku'nda genel ilke sözleşme özgürlüğü ilkesidir. Zira gerek Anayasa'nın 48'inci maddesindeki "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir." şeklindeki hüküm gerekse de, Türk Borçlar Kanunu madde 26'daki "Taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler." hükmü sözleşme özgürlüğü ilkesini göstermektedir. Anayasanın gerekçesine baktığımızda sözleşme serbestisinin ancak kamu yararıyla sınırlandırılabilceğini görmekteyiz.

Bununla birlikte sözleşme özgürlüğünün görünüm şekillerini inceleyecek olursak;

Sözleşme Yapıp-Yapmama Özgürlüğü:

Kural olarak hiç kimse, isteği dışında bir sözleşme ilişkisine girmeye mecbur değildir. Hiç kimse, bir sözleşmenin kurulması için bir öneride bulunmaya zorlanamayacağı gibi kendisine yöneltilen bir öneriyi kabule de mecbur değildir.

Sözleşmeye Son Verme Özgürlüğü:

Kendi aralarında sözleşme imzalayan kişiler, meydana getirmiş oldukları bu sözleşmeyi tamamen ortadan kaldıracabilecekleri gibi sözleşmenin bir bölümünü de ortadan kaldırabilme özgürlüğüne sahiptirler.

Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğü:

Sözleşmeyi meydana getiren kişiler, sözleşmenin içeriğini de diledikleri gibi oluşturabilme özgürlüğüne sahiptirler.

Sözleşmenin Tipini Belirleme Özgürlüğü:

Aile Hukuku ve Eşya Hukuku gibi alanlarda, sözleşmelerin sayıları ve tipleri belirlidir. Bir başka ifadeyle bu alanlarda sınırlı sayı ilkesi (numerus clausus) geçerlidir. Ancak Borçlar Hukuku alanında tip özgürlüğü ilkesi egemendir ve kişiler sözleşmenin tipini diledikleri gibi belirleyebilirler.

Sözleşme Özgürlüğünün Kısıtlanması:

Taraflar diledikleri sözleşmeyi yapabilme konusunda özgürdür ancak bu özgürlük sınırsız olmayıp bazı hallerde kısıtlanabilmektedir. Zira Türk Borçlar Kanunu madde 27’de: *“Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür. Sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması, diğerlerinin geçerliliğini etkilemez. Ancak bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.”* şeklinde sözleşme özgürlüğünün sınırları belirtilmiştir. Kanun’un lafzındaki kesin

hükümsüzlük kavramı, taraflar arasında yapılan sözleşmenin hiçbir anlam ifade etmemesini ve hukuki olarak geçersiz olmasını ifade etmektedir

4.1. Katılma Hesaplarının Özellikleri

4.1.1. Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşme Özelliği

Katılma hesabı sözleşmesinde, edimler doğuş açısından karşılıklı bir ilişki içindedir. Katılma hesabında sermaye sahibinin bir sermayeyi katılım bankasına teslim etme borcuna karşılık, katılım bankası veya girişimcinin kabul ettiği veya kullandığı fonlardan oluşacak kârı sermaye sahibine ödeme borcu söz konusu olmaktadır. Başka bir ifadeyle, katılma hesabı sözleşmesinde sermaye sahibi belirli bir miktar paranın kâr ve zarara esas olmak üzere kullanılmak amacıyla mülkiyetini devretmeyi, katılım bankası veya girişimci de buna karşılık iktisadi faaliyetinin sonucunda kâr elde ettiğinde sermaye sahibine bir pay vermeyi yüklenmiş olmaktadır. Edimlerin bu karşılıklı ilişkisi, katılma hesabı sözleşmesine tam iki tarafa borç yükleyen sözleşme özelliği kazandırmaktadır. Ancak bu ilişkide, karşılıklı borçların aynı zamanda ifası genel kuralı geçerli değildir. Zira sermaye sahibi edimini daha önce ifa borcu altındadır; katılım bankasının veya girişimcinin ifa borcu ise fonun süresine yani vadesine göre kullanılmasından sonra söz konusu olmaktadır (Kuntalp, 1980; 12).

Görüüleceği üzere katılım hesabı sözleşmesi, sözleşmenin her iki tarafına da borç yüklemektedir.

4.1.2. Şarta Bağlı Sözleşme Özelliği

Faizli ödünç sözleşmesinde, faiz ödeme borcu girişimin kâr veya zarar etmesi gibi bir olaya bağlı değildir; ödünç alan tarafın, sözleşmede kararlaştırılan faizi, şartlar ne olursa olsun mutlaka ödemesi gerekir. Oysa katılma hesabı sözleşmesinde durum farklıdır. Çünkü katılma hesabına para yatıranın (yatırımcının) katılım bankasına karşı bir talepte bulunabilmesi, her şeyden önce girişimden kâr elde edilmesi olayına bağlıdır; ayrıca yatırılan mevduattan zarar edilmiş olması da ihtimal dahilindedir. Bu itibarla, katılma hesabı sözleşmesi, şarta bağlı bir ilişki olarak ortaya çıkmaktadır. Burada göz önünde tutulması gereken husus, sözleşmenin değil fakat bundan doğan borcun bir şarta bağlanmış olmasıdır. Başka bir ifadeyle,

katılma hesabı sözleşmesi yapıldığı anda sermaye sahibi için hüküm ve sonuçlarını meydana getirirken, sermayeyi alan (katılım bankası veya girişimci) ancak girişim kâr ettiği takdirde, kâr payı verme yükümlülüğü altına girmektedir (Doğanay, 1968; 57).

Bu durumda sermayeyi alan iki şekilde borç altına girer; birincisi borç verenden aldığı mevduatı ödemekle, ikinci ise eğer borç alan yapmış olduğu ticaretten kâr elde ettiyse bunu ödemekle borç altına girer. Buna karşılık borç verenin borç altına girmeside ancak borç alanın (girişimcinin) kâr elde etmesiyle olacaktır.

4.1.3. Talih ve Tesadüfe Bağlı Sözleşme Özelliği

Katılma hesabı sözleşmesinin bir diğer özelliği de sözleşmenin katılım bankası veya girişimci tarafının edim borcunun miktarının girişimde elde edilecek kârın miktarına göre belirlenmesidir. Bu nokta da faizli ödünç sözleşmesinden büyük farklılık gösterir. Faizli ödünçün söz konusu olduğu hallerde, borcun miktarı verilen ödünç miktarı ile ortaya çıkar ve bu sebeple değişmez bir özellik gösterir. Buna karşılık kâr ve zarara katılmalı ödünçün söz konusu olduğu durumda, edimin miktarı yatırım yapılan girişimden belli bir dönem sonunda elde edilecek kâra göre belirlenir. Buna göre katılım bankasının veya girişimcinin sermaye yatırıma borcu girişimin kârına bağlı olarak sürekli bir değişiklik gösterir. Bu itibarla katılma hesabı sözleşmesi talih ve tesadüfe bağlı sözleşme özelliğinde olduğu söylenilebilir (Doğanay, 1968; 57).

Faizli ödünç sözleşmesinin özel bir türü kabul edilen sonuca katılmalı ödünç sözleşmesinden de farklı olarak, katılma hesabı sözleşmesinde kâra katılma imkanı yanında muhtemel zarara katılma riski de söz konusudur. Yatırılan sermayenin kullanılacağı girişimin yüksek kâr etme ihtimali, sermaye yatırımanın bu yolu tercih etmeye yöneltir. Ancak girişimden zarar edilmesi halinde sermaye veren, katılım bankasının veya girişimcinin kâr payı ödemek zorunda kalmaması yanında, meydana gelen zarara katılmayı yatırdığı sermayenin eksilmesine katlanmak suretiyle de göze almak durumundadır (Tandoğan, 1988; 334).

Talih ve tesadüfe bağlı sözleşmeyi, şarta bağlı sözleşmeden; şarta bağlı sözleşmede borç alanın yalnızca kâr elde etmesiyle borç altına girilir ancak talih ve tesadüfe bağlı sözleşmede zarar etme durumu da göz önüne alınmıştır.

4.1.4. Yazılı Şekle Bağlı Sözleşme Özelliği

Taraflar arasında geçerlilik şartı olarak yazılı şekil olmak üzere kâr ve zarara katılma hesabı sözleşmesi kurulmuş olmalıdır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun tanımlar başlıklı 3'üncü maddesi ile Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'in yine tanımlar ve kısaltmalar başlığını taşıyan 3'üncü maddesinde katılma hesabının "*nama yazılı olarak kâr ve zarara katılma hesabı cüzdanı karşılığında yatırılan fonların oluşturduğu hesapları*" ifade ettiği belirtilmiştir. Mezkûr yönetmeliğin Hesap Cüzdanlarına Kaydedilmesi Zorunlu Unsurlar başlığını taşıyan 20'nci maddesinin 2'nci fıkrasında da; özel finans kurumları (katılım bankaları), katılma hesapları karşılığında hesap sahipleri adına düzenleyecekleri hesap cüzdanlarına kaydedilmesi zorunlu hususları hükme bağlamıştır. Keza Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin 1 Aralık 2006 tarihinde yürürlüğe giren "Bankalar ile Bireysel Müşterileri Arasında İmzalanacak Sözleşmelerin Şekil ve İçerisinde Yer Alması Gereken Asgari Hususlar ile Sözleşmelerin Uygulanacağı İşlemlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ'in kapsam başlığını taşıyan 1'inci paragrafında da; "*üye bankaların 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 4'üncü maddesinde yer alan faaliyet konularına ilişkin olarak bireysel müşterileri ile akdedecekleri sözleşmelerin şekil ve içeriğinde yer alması gereken asgari hususlar ile tip sözleşmelerin uygulanacağı işlemler, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 76'ncı maddesi uyarınca Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin bu Tebliğ'de belirlediği ilkelere ve koşullara aykırı olamaz*" hükmü yer almıştır. Yine aynı Tebliğ'in Sözleşmelerin Şekli başlığını taşıyan 3'üncü paragrafında da "*yapılan sözleşmeler emredici hükümlere aykırı olamayacağı, kanun ve ilgili mevzuat uyarınca yazılı olarak akdedilmesi zorunlu bulunan sözleşmelerin yazılı olarak ve ilgili mevzuatta öngörülen şekilde, düzenlenmesi*" gerektiği hükme bağlanmıştır. Emredici nitelikteki bu hükümlerden hareketle, katılma hesabı sözleşmesinin geçerlilik bakımından yazılı şekle bağlı bir sözleşme olarak değerlendirilmesi gerektiği tartışmasız olarak ortadadır (Tiftik, 2007; 67).

4.1.5. Standart Sözleşme Özelliği

Katılma hesabı sözleşmeleri herkes için genel şartları belirlenmiş standart sözleşmelerdir. Katılım bankası ile katılma hesabı açtırmak isteyen kişi arasında

yapılan hukuki işlemler ve özellikle sözleşmelerin muhtevası Anayasa'nın 48'inci maddesi Borçlar Kanunu'nun 26'ncı maddesi hükümlerinde ifadesini bulan sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde banka tarafından düzenlenmektedir. Standart sözleşmeler, sözleşmenin muhtevasının tamamı veya belli bir kısmı önceden ilgili işletme tarafından düzenlenmiş ve belirlenmiş sözleşmelerdir. Tarafların sözleşmenin kurulması sırasında önceden hazırlanmış standart sözleşme muhtevası veya şartları üzerinde müzakere yapmaları söz konusu olmaz. Bu tür sözleşmelerde tarafların hak ve borçları yeknesak olarak belirlenmiştir. Banka standart sözleşmeleri metinlerinde çoğu zaman genel işlem şartları da yer almakta veya bunlara doğrudan gönderme yapılmaktadır (Kaplan, 1987; 52, 71).

Uygulamada iltihaki akitler de denilen bu sözleşmelerde sözleşme serbestisi ilkesi, sadece taraf serbestisi bakımından uygulanabilir olup muhtevanın belirlenmesi açısından böyle bir serbestlik söz konusu değildir. Sözleşmenin bireysel olarak akdedilmesi, sözleşmenin değiştirilmesine imkan vermez. Katılım bankasının yapmakta olduğu ekonomik faaliyet gereğince icap, genel ve devamlı bir nitelik taşır. Herkes her zaman böyle bir icabı kabul edebilir. Standart sözleşmelerin ayırıcı özelliği bunların ya kabul ya da reddedilebilmesidir (Tiftik, 2007; 68).

Katılma hesabı sözleşmesi, daima sözleşme olarak anılan fakat banka tarafından ve nihai olarak önceden sınırlanmamış bir sayı için aynı tarz hukuki ilişkilerin formülleştirildiği, standart sözleşme haline getirilmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde akit içeriğinin standartlaştırılması, katılım bankanın katılım fonlarını işletmesinde büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır (Tiftik, 2007; 69).

4.2. Katılma Hesabı Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi ve Benzer Sözleşmelerle Sözleşmeler ile Karşılaştırılması

4.2.1. Mevduat Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması

Mevduat, *“mevduat bankalannca yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı”* ifade eder (Bankacılık Kanunu, m.3).

Bankacılık Kanunu'nda mevduat kavramı ilk defa bir üst kavram olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda birinci unsur, halka duyurulmak suretiyle para kabul edilmesidir, bu şekilde aleniyet sağlanmaktadır. İkincisi, paranın tevdi edilmesidir; ne miktarda ne cins paranın, hangi amaçla tevdi edildiği önemli değildir. Üçüncü unsur ise, tevdi edilmiş paranın aynen iade edilecek olmasıdır; ne zaman iade edileceği önemli değildir (Battal, 2006; 71).

Mevduatlar genellikle geri çekilme imkanı göz önünde tutulmak suretiyle vadeli ve vadesiz mevduat olarak ikiye ayrılmaktadır (Tiftik, 2007; 204). Vadesiz mevduatta genellikle ya hiçbir ivaz verilmez ya da düşük oranda bir faiz verilir. Vadeli mevduatta ise, faiz geliri elde etme amacı söz konusu olduğundan, genellikle birincisine nazaran daha yüksek oranda faiz verilir (Battal, 1996; 130).

Tasarruf mevduatı (Tiftik, 2007; 81) da bir mevduat türüdür. Bu itibarla mevduatın belirtilen üç unsuru burada da geçerlidir. Ancak kanun koyucu tasarruf mevduatını diğer mevduat türlerinden ayırmakta ve bu tür mevduat sahiplerinin diğerlerine nazaran daha fazla korunmaya layık olduklarını varsayarak özel bir hukuki rejimle koruma altına almaktadır. Tasarruf mevduatı sigortası sadece tasarruf mevduatı için söz konusudur (Battal, 2006; 132).

Tasarruf mevduatının yabancı para veya Türk Parası cinsinden tutulması veya vadeli ya da vadesiz olması önemli değildir. Tasarruf mevduatının iki ayırıcı unsuru mevcuttur: Birincisi, tasarruf mevduatını gerçek kişiler tarafından açılan hesaplara yatırılan paranın oluşturması; ikincisi, tasarruf mevduatının ticari işlemlere konu olmayan mevduattan meydana gelmesidir. Bu sebeple, gerçek kişiler adına açılmış da olsa; ticari işlemlere konu olan hesaplar, tasarruf mevduatı değildir. Keza tüzel kişi tacirlerin açtıkları hesaplar da tasarruf mevduatı değildir. Gerçek kişi tacirlerin ticari işletmelerine tahsis ettikleri sermayelerini tevdi etmek ve nemalandırmak amacıyla açtıkları vadeli - vadesiz hesaplardaki paralar tasarruf mevduatı değil, ticari mevduattır. Buradaki ticari işlem deyiminin TTK. m.3'de düzenlenen ticari iş ile aynı kapsamda olduğu teori ve uygulamada kabul edilmektedir (Battal, 2006 ; 196).

Mevduat sözleşmesinin hukuki niteliği tartışmalıdır. Bir kısım yazarlar (Tiftik, 2007; 82) özellikle Bankacılık Kanunu uyarınca taahhütlerine genel karşılık

bulundurma ve TCMB nezdinde mevduat için munzam karşılık tesis etme yükümlülüklerini göz önünde tutarak, bu mevduatta muhafaza amacının üstün olduğunu belirtmekte ve usulsüz tevdi olarak nitelendirmeyi kural olarak uygun bulmaktadırlar. Bu görüşleri desteklemek için banka mevduatının genellikle her zaman çekilebileceği ileri sürülmektedir. Bankacılık Kanunu'nun konuyla ilgili 61'inci maddesi hükmüne göre “*mevduat sahiplerine ödenmesi gereken tutarlar geri alma hakları hiçbir suretle sınırlanmaz*” (Tiftik, 2007; 82). Her ne kadar bu hükümde mevduat veya katılma hesabı sahipleri ile kredi kuruluşları arasında vade ve ihbar süresi hakkında kararlaştırılan şartlar saklı tutulmakta ise de genellikle bankalar uygulamada vadeden önce para çekilmesine muvafakat etmektedirler. Mevduatı usulsüz tevdi olarak nitelendirme bakımından dikkat çekilen diğer bir husus da mevduat faizlerinin kredi faizlerine oranla daha düşük faizli olmasıdır. Keza mevduat teriminin usulsüz tevdi olarak nitelendirilmesinde yan bir delil olarak dayanak gösterilmektedir. Gerçi Borçlar Kanunu'nun genel hükümleri uyarınca sözleşmelerde, sözleşme taraflarının kullandıkları ibarelerden çok gerçek iradelerinin ortaya konulması gerekir. Ancak bankaların tacir olmaları itibariyle kullandıkları deyimlere dikkat etmeleri gerektiği de söylenebilir (Tandoğan, 1988; 330). Mevduat usulsüz tevdi olarak nitelendirmenin bankalar için önemli sakıncası, takas imkanını ortadan kaldırmasıdır. Ancak mevduat sözleşmelerine konulacak bir kayıtla mevduat sahiplerinin önceden muvafakatlarının alınması suretiyle bu sakıncanın ortadan kaldırılması mümkündür (Tandoğan, 1988; 330).

Usulsüz tevdi görüşüne karşılık, sözleşmenin ödünç sözleşmesi niteliğinde olduğunu savunan yazarlar; mevduatın bankalar tarafından istedikleri gibi işletilebilmesi, genellikle tasarruf mevduatının vadeli olması ve takas imkanının sağlanması gibi hususlardan hareket etmektedirler. Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği ve para piyasasının gerisinde kaldığı ülkemizde mevduat sahiplerinin paranın muhafazasından çok işletilme amacını gözettikleri söylenebilir, ayrıca mevduat ister vadeli olsun ister vadesiz olsun bunlara uygulamada daima faiz yürütülmektedir (Tandoğan, 1988; 331). Ayrıca ilgili mevzuattaki tasarruf mevduatlarının korunmasına yönelik hükümler de göz önünde tutulursa, söz konusu özel hükümler ile Borçlar Kanunu'nun ödünç sözleşmesine ilişkin hükümlerinin uygulanması tarafların menfaatine daha uygun düşeceğini söylemek mümkündür (Kaplan, 1996; 2005).

Doktrinde tarafların sözleşmede takip ettikleri amacın göz önünde bulundurulması gerektiğini savunan bir görüş de taraftar bulmaktadır. Buna göre, tarafların amacı parayı muhafaza etmekse usulsüz tevdi, kâr etmekse ödünç sözleşmesi hükümleri uygulanmalıdır. Yine bu görüşe paralel olarak vadesiz mevduatı usulsüz tevdi, vadeli mevduatı ise karz sözleşmesi olarak nitelendirenler de vardır (Tiftik, 2007; 83). Bu görüş sahiplerine göre, bankanın mevduat sahibine faiz taahhüt etmesi halinde, usulsüz tevdi değil karz sözleşmesinin bulunduğunu kabul etmek gerekir. Buna karşılık bankalara yatırılan vadesiz ve faizsiz mevduat ile geçerli oranın çok altında düşük faizli mevduat usulsüz tevdi niteliğinde kabul edilmelidir. Çünkü vadesiz mevduatta bankadan çok mudinin yararı söz konusudur. Vadeli mevduatta ise banka belli bir süre zarfında parayı işletmek suretiyle istifade ettiği için usulsüz tevdi değil, karz sözleşmesi hükümleri uygulanmalıdır.

Diğer bir görüş ise (Tandoğan; 1988; 331) bankanın parayı işletmesi unsurunu dikkate alarak mevduat sözleşmesinin kendine özgü yapısı olan sözleşme niteliğini üstün tutmaktadırlar. Bu görüş kabul edilecek olursa, mevduat sözleşmesine niteliğine uygun düştüğü ölçüde ödünç sözleşmesine veya usulsüz tevdi ilişkili hükümleri kıyas yoluyla uygulamak mümkündür.

Nihayet bir başka görüş de banka mevduatlarında karma sözleşme niteliğinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Buna göre vadesiz mevduatlarda usulsüz tevdi yanında vekalet akdinin unsurlarını ihtiva eden bir karma sözleşme; keza vadeli mevduat sözleşmesinde ödünç ve vekalet akdinin unsurlarından meydana gelen bir karma sözleşme niteliği kabul edilmelidir (Koç, 1994; 221). Yargıtay bir kısım eski kararlarında mevduatı usulsüz tevdi olarak niteleyip buna ödünç sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasını kabul etmesine karşılık; daha sonraki kararlarında vedia olarak kabul etmiş ancak ileri tarihli yeni kararlarında ise mevduatı kendine özgü sözleşme olarak nitelendirmiş ve bu içtihat müstakar nitelik kazanmıştır (Tiftik, 2007; 84-85).

Vadeli mevduat sözleşmesini, “ödünç” olarak nitelendirmenin kanun koyucunun özellikle tasarruf mevduatını korumaya yönelik hükümlerle ortaya koyduğu amacına, uygulamanın ihtiyaçlarına ve bir çok mevduat türü bakımından tarafların menfaatler dengesine daha uygun olacağı söylenebilir (Kaplan, 1996; 205-206). Bu görüşlerde mevduat sözleşmesini karma sözleşme olarak nitelendiren

görüşün üstün tutulması gerektiği kanaati de mevcuttur. Çünkü bu nitelendirme kabul edildiği takdirde, kıyas yolu ile mahiyetine uygun düştüğü ölçüde ödünç sözleşmesi hükümleri uygulanabilecek ve istisnai hallerde de usulsüz tevdi sözleşmesi hükümlerinin uygulanması mümkün olacaktır. Esasen Türk Hukukunda hâkim görüşü temsil eden kıyasen uygulama ve yaratma nazariyesi kabul edildiğinde, karma sözleşme ile kendine özgü sözleşme arasında bunlara uygulanacak hükümlerin belirlenmesi bakımından önemli bir fark da kalmamaktadır (Kuntalp, 1971; 126). Ancak mevduatı sınıflandırmada ve nitelendirmede mudi ile banka arasındaki sözleşmede ortaya konan ortak iradeden hareket edilmelidir; buradan bir sonuca varılmıyorsa işlemi özellikle vadeli olanlar için ödünç; vadesiz mevduatlar için ise usulsüz tevdi olarak nitelendirmek daha isabetli sayılabilir. Ödünç ile usulsüz tevdiyi birbirinden ayıran en önemli özelliği yapılaş amaçlarındaki fark oluşturmaktadır; ödünç sözleşmesinde faizsiz ise yardım etme, faizli ise faiz geliri elde etme amacı hakimken, vadede usulsüz tevdi dahi olsa muhafaza amacı esastır. Bu itibarla banka mevduat hesaplarının usulsüz tevdi mi yoksa ödünç niteliği mi taşıdığı hususu tarafların ortak amaçlarına göre belirlenmelidir (Feyzioğlu, 1978; 728).

Bununla birlikte genellikle bu ilişki mevduat sahibi ile banka arasında yapılmış bir ticari ödünç sözleşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda ise hukuki nitelik tartışmasına yer olmadığı açıktır (Feyzioğlu, 1978; 732-733).

Bankacılık Kanunu'nun "*mevduata*" ve "*katılım fonu toplamaya ilişkin hükümler*" bölüm başlığı altında mevduat ve katılım fonu kabulünü düzenleyen 60'ncı maddesinde, mevduatın ve katılım fonunun çekilmesini düzenleyen 61'inci maddesinde, zamanaşımını düzenleyen 62'nci maddesinde, mevduatın katılım fonunun sigortalanmasını düzenleyen 63'üncü maddesi ve nihayet sigorta kapsamı dışında kalan tasarruf mevduatı ve katılım fonu hesaplarını düzenleyen 64'üncü maddesi göz önünde tutulduğunda, kanun koyucunun her iki fon türü bakımından paralel düzenleme yaptığı, özellikle hesapları koruyucu hükümler sevk ederken gerçek kişilere ait katılma hesapları ile bu tasarruf mevduatları arasında bir farklı tutum ortaya koymadığı görülmektedir. Bu itibarla katılma hesabı sözleşmesi ile ilgili meselelere, sözleşmede boşluk bulunduğu ve kendi özel hükümlerinde de bir kural bulunmadığı takdirde, mevduata ilişkin esasların özellikle de tasarruf

mevduatına ilişkin hükümlerin amacına aykırı düşmediğini müddetçe kıyasen uygulanabilmesi mümkündür (Battal, 1999; 197).

Katılım bankalarının yaptıkları faaliyetlerde faizin hiçbir şekilde yer almaması dışında bankalardan farklı düzenlemeyi gerektirecek önemli bir ayrılığın bulunmadığı bilinmektedir. Bankacılık Kanunu'nun 3'üncü ve 4'üncü maddelerinde bulunan emredici hükümler sebebiyle, katılım bankalarının kabul edebilecekleri fon türleri özel cari hesaplar ve katılma hesaplarıdır.

Vediada olduğu gibi ödünçte de ödünç alanın faiz şeklinde bir karşı edimde bulunması sözleşmenin zorunlu unsuru olmadığı cihetle sözleşmede öngörülmemişse adi ödünçte faiz söz konusu olmaz. Ancak ticari ödünçte faiz öngörülme dahi aksi açıkça kararlaştırılmadıkça faiz ödenmesi gerekir (Tandoğan, 1988; 299). Ticari ödünç yapısında olduğu tereddütsüz kabul edilen katılım bankası, katılma hesaplarında yatırılan para karşılığında faiz anlamında bir sabit gelir verilmeyeceğinin sözleşmede belirtilmesi halinde bu mesele çözülmüş olacaktır. Ödünçün amacı ödünç alana kullanabileceği bir sermaye sağlamaktır; bu amaç ancak mülkiyetin intikali ile gerçekleşebilir. Mülkiyetin geçmesi için ödünç verenin malik olması şart değildir, iyiniyetli ödünç alana karşı emin sıfatıyla zilyet olunması yeterlidir; hatta para ve hamiline yazılı kıymetli evrakta ödünç verenin iyiniyeti dahi şart değildir, borç alanın iyi niyeti yeterlidir. Bu esaslar da yine katılma hesaplarında aynen geçerlidir. Zira katılma hesaplarında da katılım bankası sermaye olarak kullanmak ve/veya kullandırmak üzere katılma hesapları vasıtasıyla fon toplamayı amaçlamaktadır (Battal, 1999; 151). Katılma hesaplarının vadeli mevduat hesaplarıyla benzer yönleri bulunmakla birlikte ikisi arasındaki en temel fark; mevduat hesaplarında müşteriye hesap açılışı sırasında belli bir faiz/ getiri oranının taahhüt edilmiş olması, buna karşılık katılma hesaplarında böyle bir oranın sözleşmenin başlangıcında belli olmamasıdır.

10.000-TL parası olan bir şahıs Türk Lirası veya yabancı para cinsinden mevduat hesabı açtırdığında, bir ay sonra ne kadar faiz alacağını en başta bilmektedir. Aynı şekilde 10.000-TL parası olan şahıs bir aylık katılma hesabına Türk Lirası veya yabancı para yatırabilir ancak katılma hesabına para yatırıldığında bir ay sonra ne kadar kâr payı alınacağı bilinmemekte veyahut mudiye bir ay sonra ne kadar getiri sağlanacağı taahhüt edilmemektedir. Bir vade içermesi, yabancı para

cinsinden de açılabilmesi özellikleriyle her iki hesap da benzerlik göstermektedir. Aradaki fark; mevduat hesabında vade sonunda alınacak tutar biliniyorken, katılma hesabında vadenin sonunda alınacak tutar belli değildir. Katılım bankası tarafından söz konusu paranın kullanılması neticesinde ortaya çıkacak olan kâr/zarara göre ödenecek tutar belli olacaktır.

4.2.2. Yatırım Fonu Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması

Yatırım fonları, küçük tasarruf sahiplerini bir araya getirilerek toplanan paranın sermaye piyasası araçlarına yatırılması esasına dayanan bir kolektif yatırım modelidir (Sumer, 1999; 80). Finans dünyasında etkili bu sistem ile küçük yatırımcıların sermaye piyasasına katılımları gerçekleşebilmektedir. Yatırım fonu, küçük tasarruf sahiplerinin sermaye piyasalarında yatırım yapmalarına imkan sağlayan bir kurumdur (Sumer, 1999; 81). 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, m.37'e göre yatırım fonu, *“Halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasaları araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan malvarlığı”* dır.

Yatırım fonu ile ilgili yasal düzenlemeler, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na istinaden yayımlanan Seri III, 52 nolu Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği ile gerçekleştirilmiştir.

Yatırım fonunda üçlü bir ilişki mevcuttur. Fonun hukuki temeli, kolektif yatırım sözleşmesidir. Bu sözleşmenin birinci tarafı yatırımcılar, yani katılma belgesi sahipleridir. İkinci taraf, fon yönetimi, yani fonu işletecek uzman bir kuruluş ve üçüncü taraf portföyü saklayıcı kuruluştur. Yatırımcılar katılma belgelerini satın alarak fona iştirak ederler ve fon sözleşmesini bir bütün halinde kabul ederler (Sumer, 1999; 81).

Fon içtüzüğü, *“katılma belgesi sahipleri (yatırımcılar) ile kurucu, saklayıcı ve yönetici arasında fon portföyünün inançlı mülkiyet esaslarına göre saklanmasına ve vekalet akdi hükümlerine göre yönetimini konu alan genel işlem şartlarını içeren katılmalı (iltihaki) bir sözleşmedir”* (Tebliğ Seri III, No 52). Buna göre katılma belgesi sahipleri ile yönetici ortaklık arasında yapılan iltihaki bir sözleşme

niteliğindeki bu yatırım fonu sözleşmesine katılmak isteyenler, şartları önceden belirlenmiş olan bu sözleşmeyi ya kabul ederler ya da etmezler dolayısıyla değiştirerek kabul söz konusu olmaz (Sumer, 1999; 81). Yönetici ortaklığın yaptığı çağrının icaba davet değil bir icap olduğu, Borçlar Kanunu'nun genel hükümlerinden hareketle kabul edilmektedir (Battal, 2000; 142). Bu itibarla katılım belgesini satın almakla yatırımcı ortaklık hakkı elde etmiş olur.

Fonun mülkiyetinin kime ait olacağı meselesi Türk Hukuku'nda açıkça belirtildiği üzere inançlı mülkiyet şeklinde çözümlenmiş bulunmaktadır. İnançlı mülkiyet esasında fona inançlı olarak fon kurucusu maliktir. Yatırımcılar katılma belgesi satın alarak yatırımlarının yönetimini inançlı yöneticiye devrederler. Yönetici bu paralara malik olur, ancak paraları sözleşme çerçevesinde kullanmak zorundadır (Sumer, 1999; 81).

Katılma belgesi sahibi adına fon içtüzüğünde hüküm bulunmak şartı ile katılma belgeleri karşılığında ödeme yapmak üzere çek keşide etme imkanı sağlanabilir. Katılma belgeleri nominal değer taşımazlar. Payların değeri, fonun toplam değerinin dolaşımında olan katılma belgelerinin kapsadığı pay sayısına bölünmesi ile elde edilir. Pay değeri her iş günü sonunda hesaplanır. Katılma belgeleri kural olarak her zaman paraya çevrilebilir. Belge sahipleri, belgelerini fon içtüzüğünde belirlenen esaslara göre fona iade ederek paraya çevirebilir (Sumer, 1999; 85).

Yatırım fonu sözleşmesi ile bir araya gelen katılma belgesi sahipleri bir tüzel kişilik oluşturmazlar, aralarında bir ilişki mevcut değildir; sadece tüzel kişiliğe sahip yönetici ortaklığa karşı münferit talep hakları vardır (Battal, 2000; 142). Başka bir ifadeyle, yatırımcıların her biri fon yönetimine karşı bağımsız haklara sahiptir. Aynı durum katılım bankalarındaki katılma hesabı sahiplerinin, yatırım fonundaki yönetici ortaklık durumunda olan katılım bankalarına karşı münferit talep haklarının bulunması yönünden de söz konusudur. Bu sebeple kâr ve zarara katılmayı öngören katılma hesabı sözleşmesi, yatırım fonuna katılma benzetilebilir (Sumer, 1999; 81). Sermaye piyasası mevzuatında konu düzenlenirken, yatırım fonu yönetiminden sorumlu olan ortaklık ile katılım belgesi sahipleri arasındaki ilişkinin bu konuda hüküm bulunmayan hallerde Borçlar Kanunu'ndaki vekalet hükümlerine tabi olacağı öngörülmüştür. Ancak sözleşmenin özelliği gereği, katılma hesaplarında hesap sahibi

ile katılım bankası arasındaki ilişkiye esas itibariyle vekalet sözleşmesi hükümleri değil, ödünç sözleşmesi hükümleri kıyasen uygulanmalıdır. Bununla birlikte, özellikle bankanın hesap sahibine karşı sorumluluğu bakımından, ödünç sözleşmesi hükümlerinin yetersiz kalacağı göz önünde tutularak, inanlı işlemlere kıyasen vekilin özen borcuna ilişkin hükümlerin, katılma hesabı sözleşmesine uygulanabilmesi gerektiği kabul edilmektedir (Battal, 2000; 143).

Yatırım fonlarında, fonun ayrı tüzel kişiliğinin bulunmaması, belge sahiplerinin çifte vergilendirilmeye maruz kalmasını önlemektedir. Katılım bankalarında açılan katılma hesaplarının çifte vergilendirmeye maruz bırakılmasını önlemek üzere, hesap sahiplerine dağıtılan kazancın hem nihai işleticide, hem de katılım bankasında iken gelir veya kurumlar vergisine tâbi tutulmasını önleyecek düzenleme yapılmıştır. Bu cümleden hesap sahiplerince elde edilen kâr mevduat geliri gibi değerlendirilmiş ve diğer gelirlere göre daha düşük oranda vergiye tabi tutulmuştur (Battal, 2000; 143). Gelir Vergisi Kanunu'nun 75'inci maddesine 2361 sayılı Kanun'la eklenen 12'nci bendi ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun kurumlar vergisinden indirilecek giderlere ilişkin 8'inci madde (d) bendi hükmü, burada bir karz sözleşmesinin esas alındığını göstermektedir. Anılan hükme göre, katılım bankalarınca katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları gider olarak gösterilebilecektir. Bu imkânın tanınmış olması, kâr payının faizle aynı nitelikte tutulmuş ve dolayısıyla ilişkinin ödünç sözleşmesi şeklinde görülmüş olduğunu ifade etmektedir (Kuntalp, 1983; 24). Yatırım fonu sözleşmesini, katılma hesabıyla karşılaştığımızda, örneğin bir yatırım fonu alan yatırımcı sahibi olduğu fonun belli bir oranda ortağı olur ve söz konusu fonun işletilmesinden elde edilen kâr/zarara katılır. Kâr ve zarara katılma konusunda, yatırım fonları ile katılma hesapları arasında benzerlik söz konusudur. Ancak, ortaklık konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Katılım bankalarında katılma hesabı açan mevduat sahibi hesap açıp katılma hesabına mevduat yatırmakla bankaya ortak olamaz. Kural olarak yatırım fonu alan kişinin elde edecek olduğu getirinin fona yatırım yaptığı tarihte belli olmaması, katılma hesaplarına benzer bir başka yöndür. Zira, katılma hesabı açılırken, elde edilecek getiri hesabın açıldığı tarihte belli değildir. Katılım bankaları, katılma hesabı sahiplerine hesabın açıldığı tarihte belli bir getiri oranı taahhüt etmezler.

4.2.3. Tüketim Ödücü (Karz) Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması

Tüketim ödücü sözleşmesi çerçevesinde ödünç veren, bir miktar para veya bir misli şeyin mülkiyetini belirli bir süre için ödünç alana geçirmeyi, ödünç alan da aynı miktar ve nitelikte şeyi iade etmeyi taahhüt etmektedirler. Tüketim ödücü sözleşmesinde, ödünç verenin sözleşme konusu şeyin mülkiyetini devir borcunun, ödünç alanın da bunları tüketme yetkisinin bulunması sebebiyle, bir şeyin değerinin kullanılması söz konusudur.

Tüketim ödücü sözleşmesi borç doğuran ve rızai bir sözleşmedir. Tüketim ödücü sözleşmesi, faiz öngörülmediği takdirde eksik iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliği taşır. Faiz kararlaştırılan veya faiz ödenmesi gereken hallerde tüketim ödücü sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliği taşır.

Tüketim ödücü sözleşmesinin konusunu bir miktar para veya misli şeyler teşkil eder; yabancı paralar da ödünç sözleşmesine konu olabilirler. Kira ve âriyet sözleşmelerinden farklı olarak tüketim ödücü sözleşmesinde ödünç veren, sözleşme konusunun mülkiyetini ödünç alana geçirmeyi taahhüt eder. Ödünç alan, sözleşmenin sonunda aldığı şeyin aynı miktar ve vasıfta bir benzerini iade etmek zorundadır.

Bir miktar paranın ödünç verilmesini konu edinen tüketim ödücü sözleşmelerinde, ödünç alanın ayrıca faiz ödemek zorunda olup olmadığı hususu TBK m.387’de düzenlenmiştir. Buna göre sözleşmede faiz kararlaştırılmamışsa, âdi işlerde faiz gerekmez. Buna karşılık ticari işlerde sözleşmeyle faiz ödenmesi kararlaştırılmamış olsa dahi faiz istenilebilir.

Ödünç konusunun mülkiyetini geçirme ve bu amaçla teslim borcu ödünç verenin asli edim yükümlerindedir. Ödünç veren borçlandığı parayı ödemekte temerrüde düşerse TBK 120’nci madde gereğince temerrüd faizi ödemek zorundadır. Ödünç veren ödünç konusunun tesliminde temerrüde düşerse, ödünç alanın teslimi talep hakkı temerrüt tarihinden itibaren altı ay geçmekle zamanaşımına uğrar.

Tüketim ödücü sözleşmesinde ödünç alanın ödünç konusu şeyi kabul borcu söz konusudur. Ödünç alanın şeyi kabul borcunda temerrüdü halinde, borç bu konuda temerrüde düşmesinden başlayarak altı ayın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Tüketim ödünçü sözleşmesi sona erince ödünç alan, miktar ve nitelik olarak aldığına eşit aynı türden şeyleri geri vermekle yükümlüdür (TBK m.386). Ödünç konusunun para olması halinde, iade borcunu ifada temerrüde düşen ödünç alan, ayrıca temerrüt faizi ödemekle yükümlü olur. Ödünç alanın faiz ödeme borcunun tabi olduğu zamanaşımı süresi TBK 147'nci madde gereğince beş yıldır. Fakat ödünç alanın ödünç konusu parayı teslim almakta temerrüde düşmesinden itibaren altı ay geçmişse, ödünç verenin paranın teslim alınmasına dair alacağı TBK 389'uncu madde gereğince zamanaşımına uğrar ve onunla birlikte faiz alacağı da TBK 152'nci madde uyarınca zamanaşımına uğramış olur.

Sözleşmenin tarafları ödünç verilen şey veya paranın iade edileceği tarihi (vadeyi) belirlemişler ise öngörülen vadenin gelmesiyle tüketim ödünçü sözleşmesi sona erer. Belirsiz süreli tüketim ödünçü sözleşmelerinde, taraflar ödünç verenin iade talebi üzerine derhal veya bir süre sonra sözleşmenin sona ereceğini kararlaştırabilirler. Bu durumda iade talebi bir nevi fesih bildirim niteliği taşır. Tüketim ödünçü sözleşmesinde belirli bir sürenin veya fesih bildirim üzerine derhal yahut bir müddet sonra iade borcunun muaccel olacağı kararlaştırılmamış ise, ödünç alan ödünç konusunu ilk talepten başlayarak altı hafta geçmedikçe ödünçü geri vermekle yükümlü değildir (TBK m.392).

Faizsiz tüketim ödünçü sözleşmelerinde ödünç alan, her durumda ödünç konusunu iadeyle sözleşmeyi sona erdirebilir. Buna karşılık faizli tüketim ödünçü sözleşmelerinde ödünç alan vade veya fesih bildirim süresi dolmadan ödemede bulunamaz.

Tüketim ödünçü sözleşmesinin, vadesiz hesaplara ve cari hesaplara benzer nitelikte olduğu ancak katılma hesapları sözleşmeleriyle farklılık arz ettiği söylenilebilir. Tüketim ödünçü (karz) alan şahıs bunu menfaati için alıp aldığı parayı aynı miktarda iade etmektedir. Örneğin; 10.000-TL borç alan kişi, borcunu aynı seri numaralı banknotlarla ödemez. Ancak 10.000-TL miktarında ödeme yapar. Komşudan, kullanılmak üzere alınan bir bardak tuz daha sonra komşuya yine bir bardak olarak iade edildiğinde niteliği ve miktarı aynıdır. Ancak iade edilen tuz daha önce komşudan ödünç olarak alınan tuz ile aynı tuz değil, marketten komşuya iade etmek üzere satın alınmış olan bir tuzdur. Katılma hesabına işletilmesi için yatırılan para değer olarak aynen iade edilmez, ortaya çıkan kâr ya da zarara göre iade

edilecek olan paranın miktarı da değişir. Bu yönüyle katılma hesabı sözleşmeleriyle tüketim ödöncü (karz) sözleşmeleri farklılık arz eder.

4.2.4. Vedia Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması

Kural olarak vedia sözleşmesi ücretsizdir. Ancak bunun ücretli olmasını taraflar aralarında kararlaştırabilir. Bunun dışında vedianın ücretli olduğu, mevcut şartlardan da anlaşılabilir. Vedia veren, saklamanın gerektirdiği bütün masrafları ödemek zorundadır. Ayrıca malın, vedia alana verdiği bütün zararlardan da sorumludur. Ancak zararın kendi hatasından kaynaklanmadığını ispat ederek sorumluluktan kurtulabilir.

Vedia sözleşmesinin bir türü olan usulsüz tevdiide saklanmak üzere verilen şeyin mülkiyeti bir süre için vedia alana geçmekte ve o da sözleşmenin sonunda bu şeyi aynen değil, misli ile geri vermekle yükümlü olmaktadır. Bankaya mevduat veya katılım fonu hesabına yatırılan para getiri veya muhafaza amacı taşıır. Usulsüz tevdiide saik saklama (muhafaza) iken karz sözleşmesinde amaç verilen para karşılığında getiri elde etmektir (Akıntürk, 2001; 235). Benzer şekilde, katılma hesabı için de hesap sahibi bakımından saklama amacından ziyade getiri elde etme amacının daha ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Vedia alan kimse, vedia verenin izni olmadıkça vediayı kullanamaz. Buna aykırı hareket ettiği takdirde vedia veren, adalete uygun tazminat ödemekle yükümlü olur. Ayrıca kazaen meydana gelen zararlardan da sorumludur. Vedia alan, kararlaştırılan sürenin bitiminden önce vediayı emanet verene iade edemez. Bununla birlikte önceden düşünölmeyen haller yüzünden vedianın durumu riske girer veya emanet alan, vedianın saklanmasından dolayı bir zarara uğrarsa, vedia kararlaştırılan sürenin bitiminden önce de iade edilebilir. Eğer bir üçüncü şahıs, vedia hakkında istihkak iddiasında bulunursa, emanet alan kimse vediaya haciz koymadıkça veya istihkak davası açılmadıkça, vediayı gene emanet verene iadeyle mükelleftir.

Vedia sözleşmesini katılma hesaplarıyla karşılaştıracak olursak; vedia sözleşmesini bankaların kiralık kasalarına para konulması işleminde benzetebiliriz. Bırakılan şeyi bu müddet içinde kimse kullanamaz. Ancak katılma hesaplarına yatırılan paralar katılım bankaları tarafından kullanılacak, işletilecek ve bunun sonucunda kâr/ zarar ortaya çıkacaktır. Bir lokantada vestiyeye bırakılan perdesü de

vedia sözleşmesine örnek olarak verilebilir. Pardesüyü kullanılması için değil muhafaza edilmesi saikiyle vestiyere bırakılır. Bir katılma hesabına yatırılan para aynen iade edilmez. Burada yatırılan para saklama veya muhafaza amacıyla değil, aksine işletilmesi amacıyla bankaya bırakılmıştır. Bir araba, bir bisiklet ya da bir kol saati vedia sözleşmesine konu teşkil edebilirken, bu tür bir eşyanın katılma hesabına konu teşkil etmesi ise mümkün değildir.

4.2.5. Ariyet Sözleşmesinin Katılma Hesabı Sözleşmesiyle Karşılaştırılması

Ariyet akdi, bir başka ifadeyle kullanım ödünç sözleşmesi, TBK 379'uncu maddesinde, "Kullanım ödünç sözleşmesi, ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir." şeklinde tanımlanmıştır.

Mezkûr maddenin dar lafzının aksine, kullanım ödünç sözleşmelerinin konusunu sadece tanışır veya taşınmaz eşyalar oluşturamaz. Eşyaların yanı sıra, yararlanılabilir haklar da sözleşmenin konusu olabilir. Bu bağlamda, kullanım ödünç sözleşmesi, ödünç verenin bir eşya veya yararlanılabilir bir hakkın ivazsız kullanımını ödünç alana bırakmayı, ödünç alanın ise kullanımı biten eşya veya yararlanılabilir hakkı, kullanım ödünç verene iade etmeyi borçlandığı bir borç sözleşmesidir (Gümüş, 2013; 357). Kullanım ödünç sözleşmelerinde ödünç veren ve ödünç alan olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Ödünç verenin esas borcu, bir eşya veya hakkın karşılıksız kullanılmasına katlanmak; ödünç alanın ise esas borcu ödünç konusunu kullanmak ve ardından geri vermektir. Burada karakteristik edim, ödünç verenin kullandırma borcudur.

Kullanım ödünç sözleşmesi, ödünç verenin ödünç konusuna mutlaka malik olmasını şart kılmaz. Bir sınırlı veya kişisel hak sahibi dahi hak konusunu kullanım ödünç verebilir. Katılma hesabı sözleşmelerinde de iki taraf bulunur ve ariyet sözleşmesinde farklı olarak ödünç veren ve ödünç alan arasında kullandığı malın karşılığında anlaşma unsurlarını sağlamak şartıyla kâr/ zarar verir.

Kullanım ödünç (ariyet sözleşmesini) bir örnekle açıklayacak olursak; hafta sonu için ailesiyle tatile gidecek olan bir kişi, arkadaşından otomobilini istiyor. Otomobili ödünç alan kişi tatil bitiminde aldığı otomobili arkadaşına teslim edecektir. Burada her hangi bir karşılık ödenmeden, kullanılmak üzere alınan aracın

tekrar ödünç verene teslim edilmesi söz konusudur. Kullanım ödünçü sözleşmeleri, her zaman için ivazsız, yani karşılıksızdır. Karşılıksız olma niteliği, kullanım ödünçünü kira veya ürün kirası sözleşmelerinden de ayırmaktadır.

Ödünç alanın kullanım hakkına ilişkin kanunda bazı düzenlemeler mevcuttur. TBK 380'inci madde uyarınca ödünç alan, kullanımı ivazsız olarak kendisine bırakılan kullanım ödünçünün konusunu ancak sözleşmede belirtilen şekilde kullanabilir. Sözleşmede ödünç konusunun kullanımına ilişkin bir anlaşma bulunmuyorsa bile ödünç konusu ancak niteliğine veya tahsis amacına uygun olarak kullanılabilir. Ödünç alan, ödünç konusunun kullanımını başkasına devredemez. Ancak ödünç verenin izni veya sözleşmede devre ilişkin bir serbestlik bulunuyorsa ya da kullanım ödünçünün konusu veya özgülendiği amaç başkasına devri zorunlu kılıyorsa devir mümkündür.

Ödünç alan, kural olarak beklenmedik haller sebebiyle kullanım ödünçü verenin uğradığı zararlardan sorumlu değildir. Ancak ödünç alan, ödünç konusunu kullanım ödünçü sözleşmesine veya kanuna veya ödünç konusunun niteliği ve kullanım amacına aykırı, özensiz ya da yetkisiz olarak kullanırsa, ödünç alanın sorumluluğu ağırlaşacaktır. Bu hallerde umulmadık durumlardan doğan zararlardan da ödünç alan, kusuru olmasa dahi sorumlu tutulabilecektir. Kullanım ödünçü alan, bu sorumluluktan ancak kurtuluş kanıtı çerçevesinde söz konusu hususları ihlal etmemiş olsa dahi beklenmedik zararın meydana geleceğini ispatlayarak kurtulabilecektir.

Amaca uygun kullanma borcunun ardından ödünç alanın bir diğer borcu ise ödünç konusuna ilişkin olağan bakım ve koruma giderlerini karşılama borcudur (TBK m.381). Olağan bakım ve koruma masraflarını yapmayan ödünç alan, ödünç verenin bu sebeple uğradığı zararlardan sorumludur. Ancak ödünç alanın, ödünç veren lehine ve yararına yapmak durumunda kaldığı olağanüstü giderlerin ödenmesini talep hakkı ise saklıdır.

Kullanım ödünçü sözleşmelerinin niteliği gereği ödünç alanın en önemli borçlarından biri de ödünç konusunu iade borcudur. Ödünç alan, kullanım ödünçü sözleşmesi bittiği halde ödünç konusunu ödünç verene iade etmekle yükümlüdür.

Ödünç alan iade yükümlülüğünü, kusurlu bir şekilde yerine getirmese ödünç verenin uğradığı zararlardan sorumlu olur (TBK m. 112).

Bir eşya veya yararlanılabilir hak, birden fazla kişiye ödünç verilmişse, TBK 382'nci madde uyarınca tüm ödünç alanlar, ödünç konusundan müteselsilen sorumlu olurlar. Bu sorumluluk ödünç alanın tüm borçlarını kapsar.

Ödünç veren ödünç konusunun karşılıksız kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve amaca uygun kullanımın devamlılığını sağlamayı borçlanır (Gümüş, 2013; 361). Ödünç veren ödünç konusunu, kullanım amacına elverişli ve ulaşılabilir şekilde ödünç alana bırakmalı ve sözleşme bitene kadar ödünç alanın amacına uygun kullanımını sürdürmesine imkan sağlamalıdır. Ödünç verenin bir diğer borcu ise, ödünç alanın ödünç konusu hakkında yapmış olduğu olağanüstü masrafları ödemektir. Ödünç alan, ödünç veren yararına ödünç konusu üzerinde yapmış olduğu olağanüstü giderleri, ödünç verenden kanun uyarınca talep edebilecektir. Bu halde ödünç veren, olağanüstü masrafları ödünç alana ödemekle yükümlüdür.

Kullanım ödünç sözleşmesi, kullanma için belli bir süre öngörüldüğü hallerde süre sonunda kendiliğinden; sözleşmede bir süre öngörülmemişse de ödünç alanın, ödünç konusunu sözleşme uyarınca kullanmış olmasıyla veya kullanabilecek kadar zaman geçmesiyle sona erer. Ancak, TBK 383'üncü maddenin ikinci fıkrası uyarınca; Ödünç alan, ödünç konusunu sözleşmeye aykırı olarak kullanır, onu bozar veya kullanmak için başka bir kimseye verirse ya da önceden bilinmeyen bir durum yüzünden ödünç verenin ivedi gereksinimi ortaya çıkarsa, ödünç veren o şeyi daha önce geri isteyebilir. Bu hüküm sözleşmenin olağan dışı sona ermesini düzenlemiştir; ancak bu şartların varlığı halinde ödünç veren sözleşmeyi ihlal etmeksizin ödünç konusunu geri isteyebilecektir.

Kullanım ödünçünün gayesi belirlenmediği hallerde ise, ödünç veren ödünç konusunu haklı bir sebep olsun veya olmasın dilediği zaman geri isteyebilecektir. Burada bir bildirim süresine tabi olmayan fesih hakkının kullanımı söz konusudur (Gümüş, 2013; 362).

Yukarıda belirtildiği üzere kullanım ödünç veren ödünç olarak verdiği parayı geri alma niyetiyle ödünç alana verir; ödünç alanda aldığı parayı karşılıksız olarak kullandıktan sonra ödünç verene teslim etmeyi taahhüt eder. Katılma hesabı

sözleşmesinde ise kural olarak karşılıksız kullanım söz konusu değildir. Katılım bankası, ödünç aldığı tutarı kullanmak amacıyla alır ve bu kullanım neticesinde ortaya bir kâr ya da zarar çıkar. Bu kâr ya da zarara katılma hesabı sahibi iştirak eder, yani katılma hesabı sözleşmeye konu paranın kullanımı bir karşılığa dayalıdır. Öte yandan, banka katılma hesabına konu parayı kullanım ödünçü sözleşmesinden farklı olarak aynen geri vermek zorunda değildir. Bu para ortaya çıkacak olan kâr ya da zarara göre farklı bir miktarda olabileceği gibi, farklı seri numarası taşıyabilir ya da farklı küpürler halinde de olabilir.

4.3. Katılma Hesabı Sözleşmesinin Hukuki Niteliğine İlişkin Değerlendirme

Mevduat ve katılma hesabı sahiplerinin mevduatlarını ve katılma hesaplarını geri alma haklarının 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sınırlandırılmaması nedeniyle katılma hesabını bu yönüyle mevduat hesabına benzetmek mümkündür.

Karz (ödünç) sözleşmesiyle karz veren, bir miktar para ve diğer bir misli şeyin mülkiyetini karz alana devretmeyi, karz alan da miktar ve vasıfta eşit aynı türden misli şeyi karz verene geri verme taahhüdünde bulunur (Dinç, 2016; 343). Karz sözleşmesinin konusunu ancak para ve diğer misli şeyler oluşturabilir (Tandoğan, 1989; 298).

Karz sözleşmesi adi karz ve ticari karz olmak üzere ikiye ayrılır. Adi karz kural olarak ivazsızdır. Bir başka anlatımla taraflar kendi aralarında faiz verilmesini kararlaştırmamış ise karz alanın faiz vermesi gerekmez. Ticari karzda ise taraflar arasında faiz verilmesi şart koşulmamış olsa dahi faiz verilmesi gerekmektedir (Dinç, 2016; 343). Mevduat hesaplarının ve katılma hesaplarının ticari karza benzer yönleri vardır. Türk Ticaret Kanunu'nun 3'üncü ve 21'inci maddeleri uyarınca taraflar arasındaki ilişki ticari nitelik taşımakta olup, bankalar kendilerine tevdi edilen bu paraları bir sözleşme çerçevesinde bankaların kuruluş amacına göre işletmektedirler (Dinç, 2016; 344). Ayrıca mevduat karşılığında faiz verilmesinin, katılma hesaplarına kar tahakkuk ettirilmesini ve katılma hesabı ve mevduat sözleşmelerinde bankaya takas yetkisi verilmesi de bunu destekler mahiyettedir (Önder, 2003; 92).

Katılma hesapları, önceden belirlenmiş belli bir oranda getiri taahhüt etmediklerinden katılım bankaları açısından faiz riski içermezler. Çalışma ilkeleri gereğince toplanan fonlar, bono tahvil piyasalarında ve faiz esasına göre çalışan

bankalar arası piyasada değerlendirilmemekte; bu nedenle kriz dönemlerinde faizlerin olağan dışı yükselişlerinden katılma hesapları olumsuz etkilenmemektedir.

Mevduat ve katılma hesabı sözleşmelerinin karma sözleşme niteliğinden de bahsetmek mümkündür. Karma sözleşmeler, kanunun çeşitli sözleşme tiplerinde ön gördüğü unsurların kanunun ön görmediği tarzda bir araya getirilmesiyle meydana gelir. Mevduat sözleşmesinin niteliğinin belirlenebilmesi için tarafların güttükleri amaca bakılması gerekmektedir. Eğer parayı yatıran kişi parasının bankada güvenli bir şekilde saklanması amacını gütmekteyse usulsüz tevdi, getiri elde etme amacı gütmekteyse karz sözleşmesi söz konusu olacaktır (Akıntürk, 2001; 236).

Yargıtay'ın mevduat özelinde vardığı sonuç da karma görüşe paralellik arz etmektedir. Yargıtay konuya ilişkin ilk kararlarında mevduat sözleşmesinin usulsüz tevdi olduğuna hükmetmiştir. Yargıtay daha sonraki kararlarında hem usulsüz tevdi hem de ticari karz yönünde hüküm tesis etmiştir. Son yıllarda Yargıtay, kararlarında mevduat sözleşmesinin karz akdi ile usulsüz tevdi hükümlerinin karışımı kendisine özgü yapısı olan bir sözleşme olduğuna hükmedilmiştir (Önder, 2003; 101).

Yargıtay 12. Hukuk Dairesi'nin verdiği bir kararında da aynı görüş belirtilmiştir: *“Mevduat yatırma, ağırlıklı olarak esas itibarıyla belli oranda faiz elde etme amacına yöneldiği için karz akdine daha çok yaklaşan, ancak güvenilir bir kurumda parayı muhafaza etme fikri ile vedia akdini hatırlatan kendine özgü bir akit tipidir. Mevduata uygulanacak hükümler, ancak kıyas yoluyla ve niteliğine uygun düştüğü ölçüde karz akti hükümleri ve istisnai hallerde vedia akti hükümleri olacaktır.”* (Y. 12. HD. Tarih: 29.04.2004, E. 6537 K.10591).

Mevduat ve katılma hesabı sözleşmeleri; karz, usulsüz tevdi ve vekâlet sözleşmelerinin bazı unsurlarını taşıyan karma nitelikte bir sözleşme niteliğinde de olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında yatırılan paranın saklama amacı olması usulsüz tevdi sözleşmesinin; bankaların takas yetkisini kullanma olanağı ve vadeli mevduat sözleşmelerindeki faiz taahhüdünün ve katılma hesaplarına getiri beklentisinin karz sözleşmesinin; bankanın mevduat ve katılma hesabı işlemlerini takip etmesi bakımından ise vekâletsiz iş görme sözleşmelerinin unsurlarını oluşturmaktadır (Konuralp, 1980; 19). 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihe kadar klasik bankalarla aynı yasal koşullara tabi tutulmayan katılım

bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile banka statüsü kazanarak klasik bankalarla aynı tutulmuştur. İslami hassasiyeti yüksek insanların ellerinde bulunan atıl fonların ekonomiye katılması amacıyla kurulan katılım bankaları tarafından açılan ve işletilen katılma hesabı klasik banka mevduat hesaplarından farklı hukuki niteliğe sahip, nevi şahsına münhasır (sui generis) bir nitelik taşımaktadır.



SONUÇ

Katılım bankaları, katılma hesapları ve özel cari hesaplara fon toplayan ve topladığı fonları, belirli ekonomik faaliyetler çerçevesinde ortaklık şeklinde gereksinim duyulan projelere yatırarak kâr ve zararı pay eden ve bankacılık faaliyetlerinin bir çoğunu yürüten kurumlardır.

Katılım bankaları finansal piyasalardaki geleneksel bankalar ile birlikte faaliyet göstermektedir. Katılım bankaları geleneksel bankalardan farklı olarak faizsiz esasa göre çalışırlar. Bugünkü manada katılım bankalarının fiili ve fikri altyapısı 1960'lı yıllarda kurulmaya başlanmıştır. Dünya genelinde yaygınlaşan bu sistem ülkemizde 1984'den bu yana faaliyet göstermektedir.

Dünya'da faaliyet gösteren büyük finans grupları, yastık altı diye tabir edilen sermayeyi ele geçirebilmek için kimi zaman ayrı bir tüzel kişilik şeklinde faizsiz banka kurarak, kimi zaman da bünyelerinde faizsiz finansal birimler kurarak, atıl durumdaki bu pastadan pay kapmaya çalışmaktadırlar. Genel finansal sistemin tamamlayıcısı olarak işlev gören, çeşitli nedenlerle ekonomik sistem dışında kalmış bu atıl fonları ekonomiye kazandıran katılım bankaları, fon toplamayı genellikle katılma hesapları ile yaparlar.

Katılım hesabı, katılım bankalarında asgari bir ay vadeli olarak açılan ve toplanan fonun kullanımından doğan kâr ya da zararın vade sonunda paylaşıldığı hesap türüdür. Katılma hesabı, katılım bankalarına yatırılan fonların bu bankalarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaptır. Katılma hesapları sadece katılım bankaları nezdinde açılabilir. Katılma hesabı sahipleri, bu hesaba yatırılan paranın kullanımı neticesinde ortaya çıkabilecek zarara da ortak olduklarından, vade sonunda anaparalarını tamamen ya da kısmen kaybetme riskini taşırlar. Hesabın açıldığı tarih itibarıyla, katılma hesabının vade sonunda ne kadar getiri sağlayacağı, hatta getiri sağlayıp sağlamayacağı belli değildir. Katılım bankaları, katılma hesaplarına ilişkin getiri ve getiri oranı konusunda her hangi bir taahhütte bulunmazlar.

Katılma hesabı sözleşmesi, katılım bankası ve hesap sahibi olmak üzere sözleşmenin her iki tarafına da tam borç yükleyen bir sözleşme özelliği taşır. Katılım bankasının, kârın yanı sıra zarar etme ihtimali nedeniyle katılma hesabı sözleşmeleri talih ve tesadüfe bağlı sözleşme özelliğindedir. Bu sözleşmeler, sözlü bir şekil de yapılmayıp, yazılı şekle tabi olarak kurulurlar. Ayrıca, katılma hesabı sözleşmesi şarta bağlı ve standart sözleşme niteliğindedir.

Mevduat hesaplarına para yatıran kişiler, bankaya faiz karşılığında borç vermektedir. Dolayısıyla vade sonunda ne kadar getiri elde edeceğini bilmektedir. Buna karşılık, katılma hesabı sözleşmesinde ise bir getiri elde edilip edilmeyeceği, getiri elde edilecek olsa bile oranı hesabın açıldığı tarihte belli değildir. Katılım bankaları, katılım hesabı açarlarken belli oranda bir getiri taahhüt etmezler. Katılma hesabı sözleşmesi ile mevduat sözleşmesi arasında bir takım benzerlikler olmasına rağmen her iki sözleşmenin aynı hukuki nitelik taşıdığını söylemek bir hayli güçtür. Katılma hesabı, katılım bankası ile bir ortaklık ilişkisi kurulması sonucunu doğurmaz iken yatırım fonu pay sahipleri ile yatırım fonları arasında ortaklık ilişkisi söz konusudur. Bu sebeple katılma hesapları ile yatırım fonları farklı nitelik arz ederler. Katılma hesabı sözleşmeleri mahiyet itibarıyla vedia, karz ve ariyet olarak da nitelendirilemez. Benzer şekilde, katılma hesabının vedia sözleşmesinin bir alt türü olan usulsüz tevdi sözleşmesinden de ayrıştığı yönler ağırlıktadır.

Bu itibarla mevduat hesabı sözleşmesi, yatırım fonu sözleşmesi, karz sözleşmesi, vedia sözleşmesi ve ariyet sözleşmesinden farklı yönleri bulunan, Türk finans sistemi içerisinde kendisine has bir yer edinmeyi başaran, gerek hacim gerekse de hesap sahibi sayısı itibarıyla giderek artış eğilimi içinde olan katılma hesabı sözleşmesinin nevi şahsına münhasır bir başka ifadeyle sui generis bir sözleşme niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akın, C., Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, İstanbul, 1986.
- Akıntürk, T., *Borçlar Hukuku*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2001.
- Akyüz, O., *Türk Finans Sisteminde Katılım Bankaları*, Sunum, Genel Sekreter Türkiye Katılım Bankaları Birliği, İstanbul, 25 Ocak 2008.
- Arabacı, N., “Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finansman Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007, s.29.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M., “Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 2011, s.167-179.
- Arslan, E. C., “Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Katkıları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, 2017, s.17.
- Ayanoğlu, Y., “Bankaların Yönetimi ve Denetimi”, A. Karapınar (Ed.), Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir, 2013, s.228.
- Ayrıçay, Y., Ada, Ş. ve Kaya, A., 2013. “Katılım Bankacılığının Gelişiminin Önündeki Engeller: Bir Alan Araştırması”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (1), s.119-137.
- Babuşçu, Ş. ve Hazar, A., “Genel Bankacılık Bilgileri”, Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara, 2017, s.246.
- Battal, A., *Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları*, Ankara, 1999, s.15.
- Battal, A., *Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK’ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yerleri Üzerine*, Türkiye’de Özel Finans Kurumları- Teori ve Uygulama-, Albaraka Türk Yayınları: 17, İstanbul, 2000, s.199.
- Battal, A., *Bankalar Kanunu Şerhi Sorularla Banka Hukuku*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2004, s. 228.
- Battal, A., *Bankacılık Kanunu Şerhi*, Ankara, 2006.

Bayındır, S., Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık, İstanbul, 2004.

Bayındır, A., “Ticaret ve Faiz”, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s.246.

Bilir, A., “Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyetinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma”, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010, s.13.

Budur, E., “Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

Bulut, H. İ. ve Er, B., “Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi”, TKBB Yayınları, İstanbul 2012, s.392.

Büyükdenez, A., *Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçerisindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25.

Çelik, İ., “Din ve Kapitalizm Kıskaçındaki Katılım Bankalarının Geleceği”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2), 2015, s.80-97.

Çelik, İ., “Katılım Bankaları ve Denetleme Sorunsalı”, Anka e-Dergi, 1 (1), 2016, s.29-43.

Çiller, T. ve Çizakça, M., Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul, 1989.

Danışmanlık Eğitim İletişim Hiz. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, s.383.

Dinç, Y., Katılım Fonunun Hukuki Niteliği Üzerine; Fıkhi Sorunlar, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı: 15, 2016, s.337-357.

Doğan, E., “Bankacılık Giriş ve İlkeleri”, F. Kaya (Ed.), Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015, s.572.

Doğanay, Y. Ü., *Adi Şirket Akdi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık, TKBB, 2004, s.32.

Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık”, Türkiye Katılım Bankaları Birliği,

2005, s.38.

Ekren, N., Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları -Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler, Albaraka Türk Yayınları, Yayın no:17, İstanbul, 2000, s.44.

El-Asker, A., *Egypt: An Evaluation of Major Islamic Banks, Islamic Financial Markets, 1990, s.59-60’dan aktaran Mikail Altan, Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*, Ankara, 2003, s.311.

Erdoğan, D., Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Eren, A., “Türkiye Ekonomisi”, Ekin Yayınevi, 8. Baskı, Bursa, 2017, s.419.

Ertem, Ü., “Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri”, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul, 2013, s.282.

Eskici, M. M., Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.

Feyzioğlu, F. N., Borçlar Hukuku, İkinci Kısım, Akdin Muhtelif Nevileri (Özel Borç İlişkileri), C.I, 3.Basım, İstanbul, 1978.

Geçer, T., “Katılım Bankalarında Kar Oranı Hedeflemesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi. C. 24., s.74, Haziran 2013.

Gümüş, M. A., *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Vedat Kitapçılık, 2013.

Günel, M., “Para Banka ve Finansal Sistem”, Yeni Dönem Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2007, s.527.

Güney, A., Banka İşlemleri, Beta Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 2010, s.204.

Güngör, K., “Farklı Yönleri ve Katkılarıyla Katılım Bankacılığı”, Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 3 (1), 2015, s.17-38.

Kalaycı, İ., Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 2013, Cilt 9, Sayı 19, s.51-74.

Kandemir, O., 2015. “Bankacılık Giriş ve İlkeleri”, F. Kaya (Ed.), Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, s.572.

Kaplan, İ., Banka Sözleşmeleri Hukuku, C1, Ankara, 1996.

Kara, M., “Katılım Bankalarında Personel Eğitimi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Eğitim Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.20.

Karsten, İ., İslam and Financial Intermediation, İslam ve Finansal Aracılar (Çev.Süleyman Yaşar), Memduh Aytür’ü Anarken, s.135-156, Ankara, 1983.

Konday, M., *Özel Finans Kurumları'nın Türkiye'deki Gelişimi ve Bir Uygulama*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Projesi, 2006, s.28.

Konuralp, H., Banka Tasarruf Mevduatının Hukuki Niteliği, ABD, 5.1, 1980.

Kuntalp, E., Sonuca Katılmalı Ödünç Sözleşmedi (Kavram ve Hukuki Niteliği), Ankara, 1980.

Nacar, Y., *Katılım Bankaları ve Finansal Çözümleri*, İstanbul Ticaret Odası, Kasım, 2007.

Oğuz, A. B., 2016. “Türkiye Kamu, Özel Sermayeli Mevduat ve Katılım Bankalarının 2005-2013 Arasındaki Bazı Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12 (29), s. 225-241.

Orman, S., *Para, Faiz, Banka*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s.17.

Önder, M. F., Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 8 s.1, 2003.

Özcan, M. E., *Temel, Bankacılıkta Yeni bir Boyut: Katılım Bankacılığı, Türkiye'de Özel Finans Kurumları – Teori ve Uygulama*, İstanbul, 2006, s.30.

Özgür, E., Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği, Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007.

Özsoy, İ., “Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı”, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Antalya, 2010.

Özsoy, İ., Türkiye’de Katılım Bankacılığı, TKBB, İstanbul, Haziran 2012.

Özsoy, Ş., 2012. “Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş”, M. Demiray (Ed.), Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., İsbahar İnsan Kaynakları.

Öztop, F., *Özel Kurumlarının Vergilendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans, 2006, s.36.

Öztürk, N., Para Banka Kredi, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s.565.

Özulucan, A. ve Özdemir, F. S., Katılım Bankacılığı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.5.

Pakdemirli, E., Türkiye’de Faizsiz Finans Kurumlarının Kuruluş Serüveni, Türkiye’de Özel Finans Kurumları, Teori ve Uygulama, İstanbul, 2005, s.41.

Parasız, İ., “İktisada Giriş”, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa, 2003, s.602.

Polat, S., “Katılım Bankaları Sigorta Uygulamalarında Tekafülün Yeri ve Geleceği”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sigortacılık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Sırım, V., 2013. “Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı ve Beklentiler”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2 (3), s.185-200.

Şekerci, O., *İslam Şirketleri Hukuku*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2001.

Şensoy, N., Cost of Depositors Fundsand Pricingfor Interest Free Banks, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori Ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları Kültür Kitapları, İstanbul, 2000.

Şimşek, B., *Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi Ve Örnek Bir Uygulama*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.4.

Tabakoğlu, A., *İslam Dünya'sında Para ve Bankacılık Tecrübesi*, Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama Sempozyumu, İstanbul, 2006, s.14.

Takan, M. A. ve Boyacıoğlu, M., 2011. "Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem", Nobel Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, s.572.

Tandoğan, H., Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C1/2, 3. Basım, İstanbul, 1988.

Tenekeci, M., "Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği", KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.

TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği), 2015, İstanbul, s.120.

Tiftik, M., *Türk Hukukunda Katılım Bankası Katılma Hesabı Sözleşmesi*, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2007.

Tosun, M., "Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK'ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yerleri Üzerine", Türkiye'de Özel Finans Kurumları- Teori ve Uygulama-, Albaraka Türk Yayınları:17, s.178.

Tuğrul, S., *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve Klasik Bankacılığın Denetim Açısından Karşılaştırılması ve Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2004, s.12.

Tunç, H., "Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması", Nesil Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 2016, s.326.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, *Türkiye'de Özel Finans Kurumları*, TKBB yayın, İstanbul, 2005, s.25.

Uslu, S., *İslam'da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*, İstanbul, 2005, s.14.

Yazıcı, M., 2015. "Bankacılığa Giriş", Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, s.214.

Yeşilürdü, T., *Yatırım Fonları ve Kurumsal Yönetim*, Scala Yayınevi, İstanbul, 2012.

Yılmaz, O. N., *Türk Finans Sisteminde Katılım Bankaları (Katılım Bankalarına Geçiş)*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Nisan, 2007.

Yılmaz, O. N., “Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı”, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, İstanbul, 2010.

<https://www.albaraka.com.tr/albarakayi-taniyin.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.05.2018)

https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/1706mevduat_katilim_fonu_ek_28_05_2011.pdf, (Erişim Tarihi: 15.06.2018)

<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/faizsiz-bankacilik>, (Erişim Tarihi: 03.05.2018)

<https://www.mevzuatdergisi.com>, (Erişim Tarihi :17.05.2018).

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10769&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Sigortaya%20Tabi%20Mevduat>, (Erişim Tarihi: 15.06.2018)

<https://www.muhasebeturk.org/nedir/fon-kullandirma-nedir-ne-demek>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018)

<http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri#1704>, (Erişim tarihi: 03.05.2018)

<https://www.tmsf.org.tr/File/Download?field=959&typeld=1>, (Erişim tarihi: 15.05.2018)

<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/Sayfalar/turkiye-finansi-taniyin.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.05.2018)

<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda>, (Erişim Tarihi: 03.05.2018)

<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bankamiz/Sayfalar/hakkimizda.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.05.2018)